

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ROMANLARDA ÇALIŞAN YOKSULLUĞU:
SAKARYA GAZİPAŞA MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Akın ÖZDEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Enstitü Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Çağlar ÖZDEMİR

EYLÜL - 2014

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ROMANLARDA ÇALIŞAN YOKSULLUĞU:
SAKARYA GAZİPAŞA MAHALLESİ ÖRNEĞİ

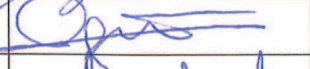
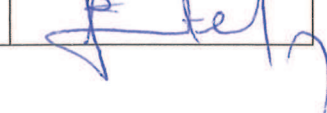
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Akın ÖZDEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Enstitü Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri

“Bu tez 08/03/2014 Tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. M. Gazılar ÖZDEMİR	- Başarılı -	
Yrd. Doç. Dr. Ekrem ERDOĞAN	- Başarılı -	
Yrd. Doç. Dr. Fuat MAN	- Başarılı -	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygu olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Akın ÖZDEMİR

08.09.2014

ÖNSÖZ

Hayatımın her alanında olduğu gibi çalışmanın her aşamasında bana titizlikle yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Mustafa Çağlar ÖZDEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim. Tez savunma jürimde bulunan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Ekrem ERDOĞAN ve Yrd. Doç. Dr. Fuat MAN'a desteklerini esirgememelerinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın yazılış sürecinde benden manevi desteklerini esirgemeyen ve bana huzurlu bir çalışma ortamı sunan tüm Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü öğretim üyelerine şükranlarımı sunarım. Son olarak fakültede aynı odayı paylaştığım değerli arkadaşım Cihan DURMUŞKAYA'ya çalışma esnasında gösterdiği anlayış ve sabrın benim için oldukça değerli olduğunu belirtmek isterim.

Akın ÖZDEMİR

08.09.2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
ÖZET	x
SUMMARY	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ÇALIŞAN YOKSULLUĞU	4
1.1. Çalışma Kavramı.....	4
1.2. Yoksulluk Kavramı.....	5
1.3. Yoksulluk Türleri.....	6
1.3.1. Mutlak Yoksulluk.....	6
1.3.2. Göreli (Nisbi) Yoksulluk.....	7
1.3.3. Öznel (Sübjektif) Yoksulluk.....	8
1.4. Yoksulluk Anlayışındaki Değişim.....	8
1.5. Çalışan Yoksulluğu Kavramı.....	10
1.5.1. Çalışan Yoksulluğunun Nedenleri.....	15
1.5.1.1. Küreselleşme.....	15
1.5.1.2. İstihdamın Yapısındaki Değişim.....	17
1.5.1.3. Çalışanlar Arasındaki Örgütlenme Yetersizliği.....	18
1.5.1.4. Ekonomik İstikrarsızlık ve Yapısal Uyum Politikaları.....	19
1.5.1.5. Hanehalkının Yapısı.....	20
1.5.1.6. Bireysel Özellikler.....	21
1.5.2. Çalışan Yoksulluğunun Göstergeleri.....	22
1.5.2.1. Dünya’da Çalışan Yoksulluğunun Göstergeleri.....	22
1.5.2.2. Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Göstergeleri.....	27

1.5.3. Çalışan Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları.....	29
1.5.3.1. Asgari Ücret Politikaları.....	29
1.5.3.2. Gelir Dağılımı Politikaları.....	31
1.5.3.3. Düzgün İş Politikaları.....	33
BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE ROMANLAR: ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ, ÇALIŞAN YOKSULLUĞU ve MÜCADELE POLİTİKALARI.....	36
2.1. Türkiye’de Romanlar ve Kökenleri.....	36
2.2. Türkiye’de Romanların Yapısı.....	38
2.2.1. Demografik Yapı.....	38
2.2.2. Yerleşim Yapıları.....	40
2.2.2.1. Göçebe Romanlar.....	41
2.2.2.2. Roman Mahalleleri.....	41
2.2.2.3. Hane Yapıları.....	43
2.3. Türkiye’de Romanların Çalışma İlişkileri.....	43
2.3.1. Roman Meslekleri ve Kaybolan Meslekler.....	44
2.3.2. Romanların Örgütlenmesi.....	45
2.3.3. Romanların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar.....	46
2.3.3.1. Çalışma Hayatında Ayrımcılık.....	46
2.3.3.2. Sosyal Dışlanma.....	47
2.3.3.3. Enformel Sektörde İstihdam.....	49
2.3.3.4. Ağır Çalışma Koşulları ve Sağlık Sorunları.....	51
2.4. Türkiye’de Romanların Çalışan Yoksulluğu ve Mücadele Politikaları.....	51
2.4.1. Romanların Çalışan Yoksulluğu.....	52
2.4.2. Mücadele Politikaları.....	55
2.4.2.1. Merkezi İdare Tarafından Geliştirilen Politikalar.....	56
2.4.2.2. Yerel Yönetimler Tarafından Geliştirilen Politikalar.....	58
2.4.2.3. Sivil Toplum Kuruluşları Tarafından Geliştirilen Politikalar.....	59

BÖLÜM 3: SAKARYA İLİ GAZİPAŞA MAHALLESİNDE ÇALIŞAN ROMAN YOKSULLUĞU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	62
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	62
3.2. Araştırmanın Kapsamı.....	64
3.3. Araştırmanın Yöntemi.....	65
3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları.....	68
3.5. Araştırmanın Bütçesi.....	69
3.6. Bulgular.....	69
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	109
KAYNAKÇA.....	120
EKLER.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	141

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AHİHA	: Afrika Halk ve İnsan Hakları Anlaşması
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
BLS	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Çalışma İstatistikleri Ofisi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
EC	: Avrupa Birliği Konseyi
EDROM	: Edirne Romanlar Derneği
ERRC	: Avrupa Roman Hakları Merkezi
ESKHS	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
EUROFOUND	: Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşulları İyileştirme Vakfı
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
HYD	: Helsinki Yurttaşlar Derneği
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
INSEE	: Fransa Ulusal İstatistik Ofisi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KILM	: İşgücü Piyasası Temel Göstergeleri
NCW	: Kanada Ulusal Refah Konseyi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TYÇP	: Toplum Yararına Çalışma Programı
WB	: Dünya Bankası
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Çalışan Yoksullara İlişkin Bazı Tanımlar.....	13
Tablo 2 : Bölgelere Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	17
Tablo 3 : Bölgelere Göre Çalışan Yoksulluğu Göstergeleri (Günlük 1.25\$).....	23
Tablo 4 : Bölgelere Göre Çalışan Yoksulluğu Göstergeleri (Günlük 2\$).....	24
Tablo 5 : Günlük Kazanç Seviyeleri ve Bölgelere Göre İstihdamın Dağılımı.....	25
Tablo 6 : Türkiye’de İşteki Durum ve Sektöre Göre Fert Yoksulluk Oranları.....	28
Tablo 7 : Gelir Gruplarına Göre Bazı Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gelir.....	32
Tablo 8 : Türkiye’de İllere Göre Romanların Tahmini Sayıları.....	40
Tablo 9 : Bulgaristan, Romanya ve Macaristan’da Romanların ve Roman Olmayanların Günlük 2 \$’lık Yoksulluk Oranı.....	53
Tablo 10 : Hanehalkı Büyüklüğüne Göre İzmir’de Yaşayan Romanların Açlık ve Yoksulluk Sınırına Göre Durumu.....	54
Tablo 11 : Yaş aralığı ve Cinsiyete Göre Nüfusun Dağılımı.....	70
Tablo 12 : Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Nüfusun Dağılımı.....	70
Tablo 13 : İlk Evlenme Yaşına Göre Evli Nüfusun Dağılımı.....	71
Tablo 14 : Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı.....	72
Tablo 15 : Meslek ve Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı.....	74
Tablo 16 : İkinci Bir İş Bulsanız Çalışmak İster misiniz?.....	76
Tablo 17 : Roman Kimliğinizden Dolayı Piyasada Düzgün Bir İş Bulmakta Zorlanıyor musunuz?.....	77
Tablo 18 : Mesleki Eğitim Programına Katılma Oranı.....	79
Tablo 19 : Yapılan İşten Memnuniyet Düzeyi.....	79
Tablo 20 : Kıdem Süresi.....	80
Tablo 21 : Haftalık Çalışma Süresi.....	81
Tablo 22 : Toplam Sigortalılık Süresi.....	83
Tablo 23 : Çalıştığınız İş Güvenli Buluyor musunuz?.....	85
Tablo 24 : Aylık Gelir Düzeyi.....	86

Tablo 25 : Roman Kimliğinizin Gelir Düzeyiniz Üzerinde Olumsuz Etkisi Var mı?.....	87
Tablo 26 : Geliriniz Sizin ve Ailenizin İhtiyaçlarını Karşılamaya Yetiyor mu?.....	88
Tablo 27 : Kendinizi Yoksul Olarak Görüyor musunuz?.....	89
Tablo 28 : Yoksul Olmanızın En Önemli Sebebi Nedir?.....	90
Tablo 29 : Ne Kadar Geliriniz Olsaydı Kendinizi Yoksul Olarak Görmezsiniz?.....	91
Tablo 30 : Gelecekteki Yaşam Koşullarınızın Daha İyi Olacağına İnanıyor musunuz?..	91
Tablo 31 : Sosyal Yardımlardan Faydalanma Düzeyi.....	93
Tablo 32 : Yakınlarınızdan Yardım Alıyor musunuz?.....	94
Tablo 33 : Hane Büyüklüğüne Göre Toplam Kişi Sayısı, Toplam Çalışan Sayısı ve Ortalama Çalışan Sayısı.....	95
Tablo 34 : Hane Büyüklüğüne Göre Toplam Gelir, Ortalama Gelir ve Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir.....	97
Tablo 35 : Hanelerin Aylık Ortalama Kira Gideri.....	99
Tablo 36 : Hanelerin Aylık Ortalama Diğer Barınma Giderleri.....	100
Tablo 37 : Hanelerin Aylık Ortalama Gıda Harcaması.....	101
Tablo 38 : Hanelerin Aylık Ortalama Giyim Harcaması.....	102
Tablo 39 : Hanelerin Aylık Ortalama Ulaşım Harcaması.....	102
Tablo 40 : Hane Büyüklüğüne Göre Eğitim Gören Çocuk Sayısı.....	104
Tablo 41 : Eğitim Gören Çocuklar İçin Yapılan Aylık Ortalama Harcama.....	106
Tablo 42 : Diğer Giderler İçin Yapılan Aylık Ortalama Harcama.....	107

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1 : Cinsiyet Dağılımı.....	69
Grafik 2 : İkinci Bir İş Yapanların Oranı.....	76
Grafik 3 : Çeşitli Kurumlarca Yürütülen Mesleki Eğitim Programları Hakkında Bilginiz Var mı?.....	78
Grafik 4 : Sigortalı Çalışan Oranı.....	82
Grafik 5 : Sendikalı Çalışan Oranı.....	84
Grafik 6 : Meslek Hastalığına Yakalananların Oranı.....	85
Grafik 7 : Konut Sahibi Oranı.....	98
Grafik 8 : Hanenizde Tedavi Edilmeyi Gerektirecek Sağlık Problemi Yaşayan Birey/Bireyler Var mı?.....	103
Grafik 9 : Herhangi Bir Sebepden Dolayı Çocuğunuzu Okuldan Aldınız mı?.....	105

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Araştırmanın Temel ve Alt Hipotezleri.....	64
Şekil 2: Romanlarda Çalışan Yoksulluğunu Etkileyen Faktörler.....	115

Tezin Başlığı: Romanlarda Çalışan Yoksulluğu: Sakarya Gazipaşa Mahallesi Örneği	
Tezin Yazarı: Akın ÖZDEMİR	Danışman: Doç. Dr. Mustafa Çağlar ÖZDEMİR
Kabul Tarihi: 08.09.2014	Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) +127 (metin) + 13 (ek)
Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Bilim Dalı: İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri
Yoksulluk tarih boyunca toplumların önemli sorunları arasında yer almıştır. Ancak yoksulluğa yüklenen anlam dönemin sosyo-ekonomik özelliklerine göre değişiklik göstermiştir. Sanayi Devrimi'nin istihdam yapısı üzerinde yarattığı etkiler zaman içerisinde yoksulluğu sadece işsizler gibi dezavantajlı konumda bulunan bireylerin karşılaştığı bir sorun olmaktan çıkarmıştır. Çalışmalarına rağmen yoksulluk sorunuyla karşılaşan bireyler literatürde çalışan yoksullar olarak adlandırılmaktadır. 1980'lerden itibaren etkisini artıran neoliberal politikalar ve küreselleşme çalışan yoksulluğunun boyutları daha belirgin bir hale gelmiştir. Bu bağlamda son yıllarda ILO ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar çalışan yoksulluğuna ilişkin araştırmalarını yoğunlaştırmıştır. Yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerle beraber istihdamın değişen yapısı sigortalı çalışma, sendikalaşma oranları, çalışma süreleri ve ücret düzeyi gibi değişkenler üzerinde bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Çalışan yoksulluğun yarattığı olumsuz etkiler toplumda yer alan bazı dezavantajlı kesimler arasında etkisini daha derinden hissettirmektedir. Bu dezavantajlı kesimlerden birini Romanlar oluşturmaktadır. Romanlar kendine özgü istihdam biçimleri neticesinde istihdam piyasalarında düzgün işlere erişmekte birtakım zorluklarla karşılaşmaktadır. Enformel sektörde istihdamın Romanlar arasında yaygın olmasıyla sonuçlanan bu durum Romanların önemli bir kesimini çalışmalarına rağmen yoksulluk sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Çalışan yoksulluğu genel olarak çalışma karşılığında elde edilen gelirin ihtiyaçları karşılamak konusunda yeterli olmamasıyla ilişkilidir. Yapılan literatür taramasında Romanların temel ihtiyaçlarını karşılamakta birtakım güçlüklerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu durum çeşitli uluslararası kuruluşların Türkiye'deki Romanların durumuna ilişkin olarak yayınladıkları raporlarda da görülmektedir. Çalışmada Sakarya Gazipaşa Mahallesinde yaşayan Romanların yoksulluk-istihdam ilişkilerini ortaya koymak amacıyla saha araştırması yapılmıştır. Araştırma kapsamında ILO'nun düzgün iş göstergelerinden yararlanılarak bir anket formu oluşturulmuştur. Anketler en az 1 çalışanın bulunduğu 125 haneye uygulanmıştır. Oluşturulan anket formu örtük bilgilerin ortaya çıkarılması amacıyla mülakat sorularıyla desteklenmiştir. Mülakatlar daha önce anket uygulanan hanelerde yaşayan bireyler dışındaki 30 kişiye uygulanmıştır Araştırmada Gazipaşa Mahallesindeki Romanların yaşadıkları hane yapısı, istihdam biçimleri, ücret düzeyleri, sigortalı çalışma ve sendikalaşma oranları gibi değişkenlere ilişkin bilgiler toplanmıştır. Ayrıca örnekleme dahil olan Romanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları aylık ortalama harcama miktarları tespit edilmiştir. Tespit edilen bu miktarlar doğrultusunda araştırmanın yapıldığı bölgede yaşayan Romanların geçimlerini sağlayabilmek adına ihtiyaç duydukları gelir seviyesine ilişkin tahmini verilere ulaşılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Çalışan Yoksulluğu, Enformel Sektör, Roman, Çingene	

Title of the Thesis: Working Poverty in Romas: An Example of Gazipaşa District, Sakarya	
Author: Akın ÖZDEMİR	Supervisor: Assoc. Prof. Mustafa Çağlar ÖZDEMİR
Date: 08.09.2014	Nu. Of Pages: xi (pre text) +127 (main body) + 13 (app.)
Department: Labour Economics and Industrial Relations	Subfield: Human Resources Management and Industrial Relations
Poverty has been one of the important problems for societies across the history. However, the significance dedicated to poverty varied depending on the socio-economic features of that time. The impacts of the Industrial Revolution on employment structure made poverty no longer be a problem which is challenging only for the groups such as the unemployed who are in a disadvantageous position in the course of time. However they are employed, the individuals facing the poverty are named as working poor in the literature. The dimensions of working poverty has become more prominent with the increasing impact of globalization and neoliberal policies since 1980's. In this context, international corporations such as ILO and The World Bank intensified their research on working poverty in recent years. The differing structure of employment in conjunction with the occurring socio-economic changes poses a pressing factor that creates negative effect on the variables such as insured employment, unionization rate, working hours and wage-salary levels. The negative effects caused by working poverty are experienced deeper among some disadvantageous groups in society. One of them is Romas. They are facing some difficulties in reaching decent work in labor market as a result of employment type unique to them. Employment in informal sector is highly common in Romas and this leads the majority to face poverty although they are employed. Working poverty is usually related to that the income corresponding to the labor stay insufficient in satisfying the human needs. It is observed that the Romas face some difficulties in meeting their basic needs as a result of the literature reviewed. This is also suggested by the reports which are published by the international corporations with respect to the position of the Romas in Turkey. The field study is conducted so as to reveal the relationship between poverty and employment of the Romas who reside in Gazipaşa district, Sakarya. A survey is prepared by utilizing the Decent Work indicators of ILO. The surveys are conducted by selecting appropriate 125 household in which at least one employee lives. The survey prepared is supported with interviews to put forward the implicit knowledge. Interviews are made with 30 persons except from those who live in the households having participated in the survey previously. The data about the variables such as household structure, employment types, wage-salary level, insured employment and unionization rate of the Romas residing in Gazipaşa district are collected in this research. Moreover, in order for Romas included in the sample to satisfy their basic needs, the monthly average expense amounts are determined. In accordance with these determined amounts, approximate data regarding the income level that the Romas residing in the region need to make a living.	
Keywords: Poverty, Working Poverty, Informal Sector, Roma, Gypsy	

GİRİŞ

Yoksulluk tarih boyunca toplumların önemli sosyo-ekonomik sorunları arasında yer almıştır. Bu durum yoksulluğa ilişkin yapılan çalışmaların hemen her dönemde önemini korumasına zemin hazırlamıştır. Bir toplumun sahip olduğu zenginliğin bireyler arasında adil paylaşılması toplumsal huzurun sağlanması açısından önemlidir. Ancak Clark (2013:3)'ın da belirttiği gibi günümüzde yoksulluğa ilişkin temel sorun hızla zenginleşen dünyada refahın toplumlar ve bireyler arasındaki adaletsiz dağılımıdır. Bu adaletsiz dağılımın nedenleri, görünümleri ve sonuçlarının kapsamlı olarak tespit edilmesi yoksulluk konusunda etkin çözüm politikaları üretilmesi açısından önemlidir.

Sanayi Devrimi'ne kadar olan süreçte yoksulluk genellikle istihdamla ilişkilendirilmiştir. Buna göre yoksulluk çeşitli nedenlerle istihdam piyasalarında kendilerine yer bulamayan bireylerle özdeşleştirilmiştir. Ancak çalışan bireylerin istihdam piyasalarında yaşanan gelişmeler neticesinde geçimlerini sağlayabilecek bir gelirden yoksun oluşları zaman içerisinde istihdamı yoksullukla mücadelenin tek unsuru olmaktan uzaklaştırmıştır. Bu durum yoksulluk literatürüne yeni bir kavram kazandırarak çalışan yoksulluğunu ilgi gören bir çalışma alanı haline getirmiştir. Günümüzde çalışan yoksulların sayısının dünya genelinde önemli boyutlara ulaşması konunun ulusal ve uluslararası kuruluşların başlıca gündem maddeleri arasında yer almasına neden olmaktadır.

Engellilik, cinsiyet, etnik köken, eğitim seviyesi ve dönemsel sosyo-ekonomik gelişmeler çalışan yoksulluğu üzerinde etkili olan unsurlardan bazılarıdır. Bu çalışmada farklı etnik ve kültürel özelliklere sahip olan Romanların istihdam yapılarıyla bu yapının yoksullukla olan ilişkisi incelenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde çalışma, yoksulluk ve çalışan yoksulluğu kavramları açıklanmıştır. Yoksulluk türleri hakkında bilgi verildikten sonra süreç içerisinde yoksulluk anlayışında yaşanan değişim incelenmiştir. Bölümde ayrıca çalışan yoksulluğunun nedenleri ve görünümünün yanı sıra çalışan yoksulluğuyla mücadele politikalarına yer verilmiştir.

İkinci bölümde Türkiye'de yaşayan Romanların kökenleri, yapısı, çalışma ilişkileri hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışma ilişkilerinin çalışan yoksulluğuyla olan bağlantısı

açıldıktan sonra Türkiye’de merkezi idare, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının Romanların çalışan yoksulluğuyla mücadelede geliştirdikleri politikalar örneklerle açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde Sakarya ili Gazipaşa Mahallesinde yaşayan Romanların çalışan yoksulluğu üzerine yapılan saha araştırmasına ilişkin bulgular ortaya konulmuştur. Saha araştırmasında Romanların yaptıkları meslekler, çalışma koşulları, toplam gelir ve harcama miktarlarına ilişkin verilerin yanı sıra bölgedeki Romanların yoksulluğu yaşayış ve algılayış biçimlerine ilişkin veriler toplanmıştır. Bu veriler çalışan yoksulluğuyla ilişkilendirilerek bölüm sonunda Romanlarda çalışan yoksulluğunun çözümlüne ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı istihdam piyasalarında düzgün işlere erişmekte zorlanan Romanların istihdam-yoksulluk ilişkilerinin tespit edilmesidir. Bu bağlamda yapılan saha araştırmasıyla örneklem kapsamındaki Romanların istihdam biçimleri, ortalama gelir düzeyleri ve aylık ortalama harcama miktarlarının tespiti çalışmanın temel soruları arasındadır. Elde edilen veriler doğrultusunda bölgede yaşayan Romanların çalışan yoksul olmamaları için ihtiyaç duydukları ortalama gelir düzeyinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Enformel istihdamın yaygınlaşması ve işsizlik gibi sorunlar çalışanların ücret düzeyleri üzerinde bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Çalışan yoksulluğuna ilişkin yapılan literatür taramasında araştırmaların ağırlıklı olarak çalışan yoksulluğunun kavramsal çerçevesi, görünümleri, nedenleri ve sonuçları üzerine yoğunlaştıkları tespit edilmiştir. Farklı kültür ve etnik yapılanmalara sahip toplulukların istihdam piyasalarında karşılaştıkları zorlukların tespit edilmesi ve bu zorlukların çalışan yoksulluğuyla olan bağlantısının belirlenmesi önemli görölmektedir. Romanlar üzerinde yapılan bu araştırma literatüre etnik köken ve çalışan yoksulluğu ilişkisi çerçevesinde katkı sağlamaktadır.

Araştırmanın Kapsamı

Araştırma Sakarya ili Gazipaşa Mahallesiinde yaşayan Romanlar üzerinde yapılmıştır. Mahallede bulunan Kestanelik mevkiinde tamamen Romanların yaşadığı belirlenen 460 hane arasından en az 1 çalışanın bulunduğu 125 hane seçilmiştir. Gazipaşa Mahallesi genelinde toplam 2960 Romanın yaşadığı belirlenmiştir. Örneklem kapsamındaki hanelerdeyse 647 bireyin yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu haneler dışındaki hanelerde yaşadığı belirlenen 30 kişiyle mülakat yapılmıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen saha araştırması 23-30 Haziran 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel ve nitel veri toplama teknikleri bir arada kullanılarak saha araştırması yapılmıştır. Saha araştırmasında dolaysız (katılımcı) gözlem tekniği kullanılmıştır. Nicel veri toplama tekniği bağlamında Romanlarda istihdam yoksulluk ilişkisini ortaya koymayı amaçlayan yapılandırılmış çoktan seçmeli bir anket formu oluşturulmuştur. Anket sorularının anlaşılabilirliğinin test edilmesi amacıyla 15 Roman üzerinde pilot çalışma yapılmıştır. Elde edilen verilerin yorumlanması için frekans analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Anket soruları her hanede 1 kişiye uygulanmıştır. Bu bağlamda sorular 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde anketin yapıldığı bireyin çalışma koşullarına ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümdeyse bireyin yaşadığı hanede yer alan diğer kişilere ilişkin bilgiler toplanmıştır. Buradaki amaç bireyin çalışma koşulları ve yaşadığı hane yapısına ilişkin verilerin ayrı ayrı toplanarak çalışan yoksulluğuyla olan bağlantısını ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmanın güvenilirliğinin artırılması ve örtük bilgilerin ortaya çıkarılarak anket sorularının derinliğinin artırılması amacıyla nitel veri toplama tekniğine gerek duyulmuştur. Bu doğrultuda yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatlar mahallede yer alan kahvehanelerde daha önce anket kapsamına dahil olmayan hanelerde yer alan bireylere uygulanmıştır. Görüşmelerde süre kısıtı 40 dakika olarak belirlenmiştir. Görüşmeler ses kaydına alınarak toplanmış ve bilgisayar ortamına aktarılarak 32 sayfalık veri elde edilmiştir. Bu veriler betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır.

BÖLÜM 1: ÇALIŞAN YOKSULLUĞU

1.1. Çalışma Kavramı

Çalışma kavramına yüklenen anlam ve değerler tarihsel süreç içerisinde toplumsal inançlar, değerler ve normlar etrafından şekillenerek farklılık göstermiştir (Bozkurt,2000:15). Çalışma ilk çağda toplayıcılık ve avcılıkla geçinen bireylerden ortaçağdaki zanaatkar ve çiftçiye, 20. Yüzyılda kitle üretimin başaktörü olan bant işçisinden günümüzün altın yakalı işgücü olarak adlandırılan bilgi işçilerine kadar çok geniş bir yelpazede varlığını sürdürmüştür (Strangleman ve Worren,2008:4).

İlkçağda çalışma küçük düşürücü bir uğraş olarak görülmüş ve kölelikle özdeşleştirilmiştir. Çalışmanın bir zorunluluk dolayısıyla ortaya çıkması ve beden üzerinde bir denetim gerektirmesi özgürlüğü sınırlayan bir unsur olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. İlkçağ toplumlarında saygın bir birey olmak genellikle sahip olunan boş zaman ile ilişkilendirilmiştir (Bozkurt,2000:18).

İlkçağ toplumlarında çalışma sadece fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik faaliyetleri içermektedir. Çalışmanın nitelik kazanarak kültürel ve sosyal bir boyut kazanması tarımın yaygınlaşması ve tarım toplumlarının oluşmasıyla mümkün olabilmıştır (Ören,2013:23). Huberman (2012:11-12) ortaçağda feodal toplumun dua edenler, savaşılar ve çalışanlar olarak üç sınıftan oluştuğunu ifade etmiştir. Ancak bu çalışma günümüzdeki anlamıyla fabrika ya da atölye gibi mekanlarda gerçekleşmemiştir. Temel ihtiyaçların karşılanması için çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşılar toprakla olan bağlantılarını koparmayarak ortaçağa özgü bir çalışma ilişkisi oluşturmuşlardır.

Gorz'a (2007:27-28) göre çalışma modernliğin bir icadıdır. İktisadi amaçlı çalışma her zaman insanlığın egemen faaliyeti olarak görülmemiştir. Çalışmanın bireysel ve toplumsal hayatın merkezine yerleştirilerek yeniden tanımlanması Sanayi Devrimi'nin bir getirisiidir. Bauman da (1999:13-15) benzer bir görüşle günümüzdeki çalışma anlayışının sanayileşmenin bir getirisi olduğunu savunmuştur. Buna göre sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan işgücü ve verimlilik ihtiyacı önceki tarihlere göre farklı bir çalışma etiğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bireyin canlı kalmak ve mutlu olmak için başkalarının değerli bulduğu ve karşılığını ödemeye razı olduğu bir iş yapması

günümüz toplumlarında çalışmanın yüceltilmesine olanak tanımaktadır. Buna göre bireylerin daha fazla yerine daha aza razı olması değersiz ve mantıksız bir davranıştır. Bir başka deyişle çalışma başlı başına bir değer ve asil bir unsurdur.

Günümüz literatüründe çalışma kavramı genellikle ücret veya maaş karşılığında bir işe sahip olmak şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak işgücü karşılığı ödenmeyen bir unsur olarak günlük yaşamımızda önemli bir yer tutmaktadır. Karşılığı ödensin ya da ödenmesin çalışma, zihinsel ve fiziksel çabanın harcanmasını gerektiren, insan gereksinimlerini karşılayan mal ve hizmetlerin üretimini hedef alan faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir (Giddens,2013:791-792).

Çalışmanın amacı fazla üreterek başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak ve bundan gelir elde etmek üzerine kurulduğu zaman ilkel toplumların sosyo-ekonomik yapılarında çözümler görülmeye başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında bireyselleşmeden toplumsallaşmaya geçiş süreci kademeli olarak çalışma anlayışında dönüşümlere neden olmuştur (Lordoğlu ve Özkaplan,2007:8).

1.2. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk tarih boyunca toplumların en önemli meseleleri arasında yer almıştır. Yoksulluk kavramı köken olarak yokluktan gelmektedir ve çeşitli imkanlara hiç ya da yeterince sahip olmamak durumunda ortaya çıkan bir ihtiyaç ve sıkıntı halini ortaya koymaktadır. Yoksulluk muhtaç duruma düşecek düzeyde yokluğu ifade etmektedir.

İnsan ihtiyaçlarının topluma, zamana ve bireylerin değer yargılarına göre değişmesi yoksulluk kavramına öznel bir yapı kazandırmaktadır. Bu öznel yapı yoksulluk kavramının tanımlanmasını güçleştirirken yokluk halini anlatan başka kavramların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Türkçede fakirlik, fakr-u zaruret, maduniyet, mahrumiyet gibi kavramlar yoksulluk literatüründe kendine yer bulurken İngilizce’de poverty, indigence, low life, destitution, poorness, neediness gibi kullanımlar karşımıza çıkmaktadır. Sosyal politika açısından yoksullukla ilgili kavramların etimolojik olarak incelenmesi bu kavramların oluşmasında hangi sosyal etkenlerin etkili olduğu sorusunu akıllara getirmektedir. Yoksulluğa ilişkin kavramların çeşitliliği bir toplumda yaşayan yoksul sayısı ve

yoksulluğun toplum kültürüne yerleşmesiyle alakalı olabileceği gibi yoksulluğa ilişkin yapılan araştırmaların fazlalığından da kaynaklanabilir.

Yoksulluğun tanımlanmasında gelir ve yapabilirlik olmak üzere iki temel ölçüt kullanılmaktadır. Bu ölçütlerden en yaygını gelir ölçütüdür (Koray, 2010:4). Yoksulluk tanımdaki bu hakim yaklaşımın kökeni 19. Yüzyıl sonlarında İngiltere’de yapılan gelir odaklı yoksulluk çalışmalarına dayanmaktadır. Gelir ölçütüne göre yoksulluk genel olarak bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli düzeyde gelire sahip olamamaları durumunda toplumun asgari refah düzeyinin altında kalması olarak ifade edilmektedir (Alagh,1992:109).

Bireylerin yaşam kalitelerinin artırılmasında sadece geliri dikkate alan anlayışa çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Amartya SEN yoksulluk kavramının açıklanmasında gelir ölçütünü tek başına yetersiz bulmaktadır. SEN’e (2004:315-320) göre gelir ölçütü bireylerin çeşitli mal ve hizmetlerden faydalanmasına engel olan toplumsal etkenleri açıklamakta eksik kalmaktadır. SEN yoksulluk araştırmalarında gelir kadar bu gelirin bireyin refah düzeyine ne oranda etki ettiği üzerinde de durmuştur. Yapabilirlik ölçütü olarak bilinen bu anlayış yoksulluğun anlaşılmasına farklı bir boyut kazandırmıştır.

1.3.Yoksulluk Türleri

Yoksulluğu anlamaya yönelik farklı bakış açıları bazı sınıflandırmaları da beraberinde getirmektedir. Bu sınıflandırmalar mekânsal anlamda kent ve kır yoksulluğu, cinsiyet anlamında kadın yoksulluğu, yaş anlamında çocuk ve yaşlı yoksulluğu, çalışma ilişkileri anlamında çalışan yoksulluğu gibi yoksulluk türleriyle karşımıza çıkmaktadır. Ancak genel olarak literatürde yoksulluk; mutlak yoksulluk, görelî (nispi) yoksulluk, öznel (sübjektif) yoksulluk olarak üç farklı biçimde sınıflandırılmaktadır.

1.3.1.Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçları karşılayamaması durumu olarak ifade edilmektedir. Bu temel ihtiyaçlar gıda ve gıda dışı ihtiyaçlar olarak ikiye ayrılabilir.

Gıda ihtiyacının belirlenmesinde temel gıda maddelerinden oluşan bir gıda sepetinin maliyeti esas alınmaktadır. Bu yöntem beslenme sorunlarının ağırlıklı olarak gündemde

olduğu ülkelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Temel gıda maddeleri bireylerin günlük tüketmeleri gereken kalori miktarına göre belirlenmekte olup bu miktar hesabın yapıldığı bölgeye göre farklılık göstermektedir. Örneğin gıda ihtiyacını esas alan mutlak yoksulluk sınırı Tanzanya için ortalama 2000 kalori olarak hesaplanırken Hindistan'da kırsal alanlar için 2400 kentsel alanlar için 2100 kalori olarak belirlenmiştir (www.siteresources.worldbank.org). Türkiye'deyse bu sınır kırsal ve kentsel alan ayrımı yapılmadan 2100 kalori olarak tespit edilmiştir (TÜİK,2008:35).

Gıda dışı ihtiyaçlar bireylerin giyinme, barınma, ısınma gibi diğer temel ihtiyaçlarını ifade etmektedir. Literatürde gıda ihtiyacının karşılanamaması açlık sınırı olarak adlandırılırken gıda dışı ihtiyaçların karşılanamaması yoksulluk sınırı olarak ifade edilmektedir (Tokol ve Alper, 2013:177).

Çeşitli değer hükümleri için içine karışsa da, mutlak yoksulluk hesaplanmasında ihtiyaçlar bireylerin kendi değerlendirmeleri sonucunda değil uzmanların üzerinde anlaştıkları temel mal ve hizmet ihtiyacının maliyeti üzerinden tespit edilmektedir (Şenses,2013:63).

Mutlak yoksulluk anlayışı bireylerin ihtiyaçlarının tespit edilmesinde somut kriterler ortaya koyması ve hesaplanmasının nispeten kolay olması nedeniyle yoksulluğa ilişkin çalışmalarda ağırlıklı olarak yer almaktadır. Ancak yaşanan topluma ve zamana göre ihtiyaçlarının değişmesi ve kültürel etmenlerin göz ardı edilmesi bu hesaplamalarda kullanılan kriterlerin eleştirilmesine neden olmaktadır.

1.3.2. Göreli (Nisbi) Yoksulluk

Toplumların genel yaşam standartları yükselirken yoksulluk eşiği de yükselmektedir. Bu eşiğin değişken oluşu yoksulluğa göreli bir yapı kazandırmaktadır (Alcock, May ve Rowlingson,2011:181). Yoksulluğun belirlenmesinde yaşanan toplum ve zamanın özelliklerini dikkate alan göreli yoksulluk bireyin refah düzeyinin toplumun genel refah düzeyi altında olmasını ifade etmektedir (Streeten,1994:18).

Görelî yoksulluğun tanımlanmasında ve ölçülmesinde kültürel etkenler göz ardı edilmemelidir. Toplumların yaşam biçimleri ve refah düzeyilerindeki farklılıklardan dolayı evrensel bir yoksulluk standardından bahsetmek güçtür. (Giddens,2013:386).

Görelî yoksulluk hesaplamalarında bireylerin temel ihtiyaçlarının yanında yaşanan toplumsal çevredeki altyapısal, sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanamaması da yoksulluk kategorisi içerisinde ele alınmaktadır (Townsend,1993:32-33). Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk çalışmalarının temel ihtiyaçlar dikkate alınarak yapılması görelî yoksulluğa ilişkin çalışmaların ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerde yapılmasına neden olmaktadır (Şenses,2013:92).

1.3.3. Öznel (Sübjektif) Yoksulluk

Yoksulluğa ilişkin yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak gelir ve tüketimi temel alan bir yoksulluk çizgisi belirlenmesi üzerine odaklanmıştır. Bu bakış açısı bireysel özelliklerin göz ardı edilmesini de beraberinde getirmektedir. Öznel yoksulluk bu eksikliği dikkate alarak yoksulluğu bir süreç olarak ele alan, ihtiyaçların karşılanıp karşılanmaması konusunda yoksulların kendi algılarını ön plana çıkaran bir anlayıştır. Bu anlayışta yoksulluğun temel unsur ve kaynaklarının bireylerle karşılıklı görüşmeler yaparak belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bireylerin geçinebilmeleri için gerekli gördükleri gelir düzeyi esas alınarak öznel yoksulluk çizgisi belirlenmektedir. Bu çizginin altında kalanlar öznel yoksul olarak tanımlanmaktadır (Şenses,2013:93-94).

Öznel yoksullukta yoksulluk çizgisinin belirlenmesi için geniş kapsamlı anketler yapılarak bireylerin bu konudaki algısı tespit edilmektedir. Anket sonuçlarının değerlendirilmesiyle refah ve gelir arasında bir bağlantı kurularak yoksulluk çizgisi belirlenmektedir (Aytaç ve Hatipler,2013:13).

Öznel yoksulluk çizgisinin belirlenmesinde karşılaşılan en temel güçlük toplanan bilgilerin bir araya getirilip bunlardan kendi içerisinde anlamlı sonuçlar çıkartmaktır. Bu sonuçların farklı ülkelere ve bölgelere göre kıyaslanması çeşitli zorluklar içermektedir. Sorulan soruların algılanma biçimlerinin eğitim, yaş, cinsiyet, toplum gibi değişkenlere bağlı olarak değişkenlik göstermesi sonuçların genelleştirilmesini güçleştirmektedir (Şenses,2013:95).

1.4. Yoksulluk Anlayışındaki Değişim

Yoksulluk insanlık tarihi kadar eski bir sorun olmasına rağmen yoksulluğa ilişkin çalışmalar ağırlıklı olarak sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır.

Feodal toplumda toprağa bağımlı yaşayan köylüler sanayileşme ile birlikte tarımsal arazilerden koparak şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Hayatlarını idame edebilmek için emeklerinden başka ortaya koyacak bir şeyi kalmayan bireyler yoğun göç neticesinde işsizlik sorunuyla karşılaşmıştır (Huberman,2012:37-47). Göç edenler şehirde yaşayan diğer kesimler içinde bir tehdit unsuru haline gelmeye başlamıştır. Bu durum devlet kontrolünde üretilen politikaların varlığını gerekli kılarak yoksullara yönelik sosyal politikaların gelişmesine zemin hazırlamıştır (Buğra,2013:37).

Ortaçağ Avrupası'nda yoksullukla mücadele ağırlıklı olarak kilise faaliyetleri ve bireylerin hayırseverlik anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu dönemde sadaka yoksulluğun çözümünde önemli bir araç olarak görülmüştür. Sadakayla geçinen bireylerin varlığı önemli bir toplumsal rahatsızlık yaratmamakla birlikte yoksullar ve dilenciler zenginlerin sadaka vererek manevi doyuma ulaşacakları birer araç olarak görülmüştür. 16. Yüzyıl'dan sonra sanayileşmenin artmasıyla yoksullar işgücü olarak görülmeye başlamıştır. Bu durum yoksulluğun nedeni olarak işsizliği temel alan bakış açılarını da beraberinde getirmiştir (Buğra,2013:25).

Sanayi Devrimi'nin merkezi İngiltere'de 1795 tarihli Speenhamland Yasası ücretlerin asgari geçim sınırının altına düşmesi durumunda kamu kaynaklarını devreye sokarak çalışan yoksulların korunmasını amaçlamıştır. Ancak bu yasa Sanayi Devrimi'nin en hareketli dönemlerinden birinde serbest piyasa ekonomisinin işleyişine zarar verdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Ayrıca işverenlerin bilinçli bir biçimde ücretleri düşük tutarak işçi maliyetlerini kamu kaynaklarına yüklemeye çabaları yasayı etkisizleştirmiştir. Speenhamland Yasası 1834'e kadar yürürlükte kalmıştır. 1834 tarihli Yeni Yoksulluk Yasası rekabetçi bir emek piyasasının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu rekabetçi piyasa çalışan yoksulların varlığını görmezden gelerek onları düşük ücret ve olumsuz çalışma koşullarıyla karşı karşıya bırakmıştır (Polanyi,2011:125-135).

Yeni yoksulluk yasasıyla birlikte önemli ölçüde liberal politikalarla işleyen emek piyasasında bu durum 1920'lerin sonuna kadar devam etmiştir. Ancak 1929'daki büyük buhran uygulanan ekonomi politikalarının sorgulanmasına neden olmuştur (Polanyi,2011:1999-205). ILO'nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) 1944 tarihli Philadelphia Bildirgesi'nde yer alan "emek meta değildir" ilkesi (md. 1), liberal politikaların emek üzerindeki baskısını hafifletmeyi amaçlamıştır. Büyük Buhran ve II.

Dünya Savaşının getirdiği büyük yıkım neticesinde ortaya çıkan insani acıların giderilmesi adına refah devleti politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikalarla birlikte sosyal politikanın konusu sadece yoksulları kapsayan bir anlayıştan uzaklaşmıştır. Sosyal politika herkesi içine alan bir vatandaşlık statüsü oluşturmayı amaçlayan önlemler bütünü haline gelmiştir (Buğra,2013:65-66).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında batı ekonomilerinde görülen büyüme ve artan refah tam istihdam anlayışı çerçevesinde şekillenen refah devletlerinin “çalışmanın yoksulluğu gidereceği” inancını üzerine temellenmiştir. Buna göre yoksullukla mücadele politikaları yeni istihdam alanlarının açılmasıyla ilişkilendirilmiştir. Çalışanların refah düzeylerinin artırılması konusunda kamusal kaynaklar önemli bir araç olarak görülmüştür (Toprak,2012:36). Ancak mevcut refah harcamalarının devlet bütçeleri üzerinde getirdiği ağır yük sosyal harcamalara yönelik bir takım kısıtlamaları beraberinde getirmiştir.

1970’lerden itibaren izlenen ekonomi politikalarının etkisiyle, dünya genelinde enformel sektörün ağırlığını artırması, işsizlik oranlarının yükselmesi, atipik istihdam türlerinin yaygınlaşması gibi bazı gelişmeler işgücü piyasalarının yapısını ve istihdamın niteliğini önemli ölçüde değiştirmiştir (Gündoğan,2007:1). Küreselleşme sürecinin ücretleri sürekli aşındırması yoksulluğun boyutunu ücretten yoksun olmanın ötesine taşımış ve çalışan kesimi önemli bir kısmını yoksullukla karşı karşıya bırakmıştır (Kesgin,2011:66).

1.5. Çalışan Yoksulluğu Kavramı

Çalışan yoksulluğunun doğru tanımlanabilmesi için “çalışma” ve “yoksulluk” kavramlarının anlamlı bir şekilde bütünleştirilmesi gerekmektedir. Ancak yoksulluk genellikle yıllık verilere göre hanehalkı düzeyinde hesaplanırken çalışmanın bireysel ve anlık bir durum olması bu durumu güçleştirmektedir (Gündoğan, 2007:6-7).

Çalışan yoksulluğunun tanımlanmasında karşılaşılan temel zorluklardan birisi sorunun boyutlarının belirlenmesinde hanehalkının mı yoksa bireyin mi referans alınacağı konusudur. Bu konuda farklı bakış açıları bulunmakla beraber literatürde çalışan yoksul olarak kabul edilen başlıca gruplar şunlardır (Woldgang Strengman-Kuhn,2002:4);

- Yoksul bir ailede yaşayan tüm çalışanlar,

- Yoksul bir ailede yaşayan bütün tam zamanlı çalışanlar,
- En az bir kişinin çalıştığı yoksul bir ailede yaşayan tüm aile bireyleri,
- En az bir tam zamanlı çalışanın bulunduğu yoksul bir ailede yaşayan tüm bireyler.

Çalışan yoksulluğuna ilişkin çalışmalar incelendiğinde tanımların ağırlıklı olarak hanehalkının toplam geliri üzerinden yapıldığı görülmektedir. Dünya genelinde önemli araştırmalar yapan Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı (EUROFOUND) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kuruluşlar da çalışan yoksulluğun tanımlanmasında hanehalkını ön plana çıkarmaktadır.

EUROFOUND çalışan yoksulluğunun düşük ücretle aynı anlama gelmediğini, düşük ücretin çalışan yoksulluğun bileşenlerinden sadece birisi olduğunu belirtmektedir. Çalışan yoksulluğun tanımlanmasında hanehalkı toplam geliri ve hanehalkında yaşayan kişi sayısını ön plana çıkarmaktadır (EUROFOUND,2004:2).

Çalışan yoksulluğuna ilişkin dünya genelinde en kapsamlı araştırmalar ILO tarafından yapılmaktadır. ILO düzenli olarak Global Employment Trends (Küresel İstihdam Eğilimleri), Key Indicators of the Labour Market (İş Gücü Piyasası Temel Göstergeleri) ve Global Wage Report (Küresel Ücret Raporu) isimli çalışmalarında çalışan yoksulluğuna yönelik veriler yayınlamaktadır. ILO çalışan yoksulları, çalışmalarına rağmen günlük 1.25 ve 2\$'lık uluslararası yoksulluk sınırının altında gelir elde eden bireyler olarak tanımlamaktadır (ILO,2011:5). Bu yoksulluk sınırının altında gelir elde eden bir hanede yaşayan tüm çalışan bireyler çalışan yoksul olarak kabul edilmektedir. Buradaki çalışma kavramı ise referans dönemde en az 1 saat istihdam edilenleri kapsamaktadır (Woldgang Strengman-Kuhn,2002:4).

Çalışan yoksulluğunun hanehalkı dikkate alınarak tanımlanması ve hesaplanmasına yöneltelen eleştiriler de bulunmaktadır. Şenses'e göre bu tür tanım ve hesaplamalarda hanehalkı içerisindeki bölüşüm odaklı problemlerin göz ardı edilmesi hususunda kimi problemlerle karşılaşılmaktadır. Ayrıca hanehalkının kimlerden oluşacağı birçok ülkede farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Bu durum uluslararası karşılaştırmaların yapılmasında gerçekçi bir tablo ortaya konulmasını engellemektedir (Şenses,2013:76).

Uluslararası kuruluşların yanında bazı ulusal kuruluşlarında çalışan yoksulluğuna ilişkin tanımları bulunmaktadır. Çalışan yoksul tanımını resmi olarak kullanan ilk ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmuştur. 1970'lerin başından itibaren yoksul durumdaki çalışan ailelerin sorunlarını tanımlamak için kullanılan bu kavram 1989'dan itibaren ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu (BLS) tarafından resmi olarak kullanılan bir kategori haline gelmiştir (Gündoğan,2007:10).

BLS çalışan yoksulları: *“Yılın en az 27 haftasını çalışarak veya iş arayarak geçiren, fakat geliri ulusal yoksulluk sınırının altında kalan bireyler olarak tanımlamaktadır”* (BLS,2013:16).

Avrupa Birliği Konseyi (EC)'ne göre çalışan yoksullar: *“Yılın yarıdan fazlasında ücretli, maaşlı ya da kendi hesabına çalışarak istihdam edilen ve ulusal ortalama gelirin %60'ının altında harcanabilir gelire sahip olan bir hanehalkında yaşayan bireylerdir”*(EC,2004:112).

Fransa Ulusal İstatistik Ofisi'ne (INSEE) göre çalışan yoksullar: *“ Yılın en az 6 ayını çalışarak ya da iş arayarak geçiren fakat yaşadığı hanehalkının yaşam standardı ulusal yoksulluk sınırının altında bulunan bireylerdir”* (Lagaranne ve Legendre,2000:1).

Kanada Ulusal Refah Konseyi'ne (NCW) göreyse çalışan yoksullar: *“18-64 yaş aralığında olup referans yılda en az 910 saat çalışan, gelirinin yarıdan fazlasını ücret, maaş ya da kendi hesabına çalışma yoluyla elde eden ve bu geliri ulusal gelir eşliğinin altında kalan bireyler”* olarak tanımlanmaktadır (Fortin ve Fleury,2004:14-15).

Tablo 1.
Çalışan Yoksullara İlişkin Bazı Tanımlar

Ülke	Kaynak	Çalışan Yoksulluğuna Konu Olan Çalışmanın Tanımı	Yoksulluk Eşiği
Avrupa Birliği	- Eurostat	- Referans Dönemde en az 15 saat istihdam edilmiş olmak - Son yıl içerisinde aktif durumda bulunmak	- Ortalama hanehalkı gelirinin %60'ının altı
Fransa	- INSEE - Akademisyenler - Ulusal Eylem Planı(2001-2003/2003-2005)	- Yılın en az 6 ayını işgücü piyasasında çalışarak ya da iş arayarak geçirmek - En az 6 ay çalışmak - Bir yıl içerisinde en az 1 ay bir işe sahip olmak	- Ortalama hanehalkı gelirinin %50'sinin altı
Belçika	- Ulusal Eylem Planı(2001-2003/2003-2005)	- Yılın en az 6 ayını işgücü piyasasında çalışarak ya da iş arayarak geçirmek - En az 6 ay çalışmak	- Ortalama hanehalkı gelirinin %60'ının altı
İsviçre	- Federal İstatistik Bürosu - Akademisyenler	- Çalışma sürelerine bakılmaksızın istihdam anlamında tüm aktif bireyler - Tam zamanlı çalışan tüm bireyler (haftalık 36 saat ve üstü) - En az bir bireyin haftalık asgari 40 saat gelir getirici bir faaliyette bulunması	- Temel sağlık sigortası ve barınma maliyetleri hesaplanarak oluşturulan ulusal yoksulluk sınırı
ABD	- Nüfus Bürosu - BLS	- Aile bireylerinin 1750 saat (44hafta) çalışmış olması - Yılın en az 6 ayının (27 hafta) işgücü piyasasında çalışarak ya da iş arayarak geçirilmesi	- Ulusal yoksulluk sınırı
Kanada	- NCW - Sosyal Kalkınma Konseyi - Politika Araştırma Ağı	- Toplam hanehalkı gelirinin %50'den fazlasının ücret, maaş ya da kendi hesabına çalışma karşılığı elde edilmesi - Yetişkin bireylerin en az 49 hafta (Haftalık en az 30 saat) tam ve ya yarızamanlı bir işte çalışması - Tam zamanlı/bütün yıl çalışmak	- Ulusal yoksulluk sınırı - Sosyal Kalkınma Konseyi görelî yoksulluk eşiği - Yıllık 20.000\$ altında gelir elde etmek
Avustralya	- Sosyal Politika Merkezi	- Çalışma sürelerine bakılmaksızın istihdam anlamında tüm aktif bireyler	- Henderson mutlak yoksuluk sınırı

Kaynak: Pena Casas ve Latta (2004):7

Yapılan tanımlar dikkate alındığında çalışan yoksulluğuna ilişkin iki unsurun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar istihdam durumu ve elde edilen gelir düzeyidir.

İstihdam durumu bireylerin referans dönemde belirli bir süre istihdam edilme ya da iş arama gerekliliği ifade etmektedir. Atipik istihdam biçimlerinin varlığı işgücü piyasalarında çalışma sürelerine doğrudan etki etmektedir. Bu çalışma sürelerinin normale oranla kısa oluşu elde edilen ücret düzeyini de düşürmektedir. Bireylerin işsiz kaldıklarında geçimlerini sağlayacakları gelirden yoksun oluşu, eğitim ve niteliğine uygun olup olmadığına bakılmaksızın, düşük ücret ve verimlilik düzeyinde istihdam edilmelerine neden olmaktadır*. Buna göre çalışan yoksulluğunun tanımlanmasında belirlenen sürelerle yakın sürelerde istihdam edilenlerin, düşük ücretle çalışmalarına rağmen hesaplamada dikkate alınmayışı sorunun boyutlarını net bir biçimde görmemizi engelleyebilir. Ayrıca çalışma süreleri bireysel tercihlerle de açıklanabilir. Ücret düzeylerindeki artış belirli bir seviyeden sonra bireylerin boş zamanı çalışmaya tercih etmelerine neden olabilmektedir (Biçerli,2013:33-35). Ancak boş zaman tercihi sadece ücret artışıyla açıklanamaz. Aile hayatı, eğitim, sağlık durumu gibi bazı değişkenler de boş zaman tercihinin kullanılmasına neden olabilmektedir. Örneğin ailevi sorumlulukları nedeniyle atipik çalışma biçimlerinde istihdam edilmeye razı olan kadınların durumu böyledir. Bu tercih çalışma karşılığı elde edilen ücretlerin nispeten düşük olmasına sebep olacaktır. Bu gibi durumlarda çocuk bakımı gibi hizmetlerin dışarıdan sağlanması birtakım maliyetlere neden olmaktadır. Benzer maliyetlerin minimize edilerek hane giderlerinin azaltılması amacıyla boş zaman tercihinin kullanılması söz konusu olabilir.

Çalışan yoksulluğun kapsamında sadece istihdam edilenlerin mi dikkate alınacağı yoksa belirli bir süre boyunca iş arayan bireylerin de bu kapsama dahil edilip edilmeyeceği tartışma konusudur. BLS ve INSEE gibi bazı ulusal istatistik ofislerinin çalışan yoksulluk tanımlarına belirli bir süre iş arayanları da dahil ettikleri görülmektedir.

* Bu durum literatürde eksik istihdam olarak tanımlanmaktadır. ILO tarafından eksik istihdam zamana bağlı eksik istihdam ve yetersiz istihdam olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Zamana bağlı eksik istihdam bireyin referans haftada 40 saatten az süre ile çalışması ve daha fazla çalışmaya yönelik talebinin bulunması halidir. Yetersiz istihdamsa bireyin zamana bağlı eksik istihdam içerisinde bulunmaması şartıyla son 4 hafta içerisinde mevcut işini değiştirmek istemesi ya da mevcut işine ek olarak iş araması ve iş bulduğu takdirde 2 hafta içerisinde işe başlayacak durumda olmasını ifade etmektedir (<http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/statistics-overview-and-topics/underemployment/lang-en/index.htm>).

İşgücünün istihdam edilenler ve işsizlerden oluştuğu düşünüldüğünde bu durum çalışmanın kapsamının işgücü olarak ifade edildiğini göstermektedir. Ancak istihdam ilişkisi içerisinde olup da geliri kendisinin ve ailesinin geçimine yetmeyecek olan bireyler çalışan yoksulluğunun belirlenmesinde daha belirgin bir düzlem oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) benzer bir anlayışla istatistikler yayınlamaktadır. TÜİK her ne kadar istatistiklerinde çalışan yoksul kavramını kullanmasa da bireylerin ekonomik faaliyet durumlarına göre yoksulluk oranlarını hesaplamaktadır. Bu istatistiklerde istihdamdaki bireyler ve iş arayanlar ayrı sınıflandırılmıştır. TÜİK referans hafta içerisinde en az bir saat iktisadi faaliyette bulunan yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına çalışan, işveren ya da ücretsiz aile işçilerini istihdamda bulunan bireyler olarak kabul edilmektedir (www.tuik.gov.tr). NCW, EC ve ILO gibi kuruluşlarında çalışan yoksulluk tanımlamalarına sadece istihdam edilenleri dahil ettikleri görülmektedir.

1.5.1. Çalışan Yoksulluğunun Nedenleri

Yoksulluğun nedenlerine yönelik farklı bakış açıları olmakla birlikte bu nedenlerin temelde iki görüş üzerine şekillendiği görülmektedir. Yoksulluğun nedenleri ekonomi politikaları, ayrımcılık, yetersiz eğitim ve istihdam olanakları gibi yoksulun kendi denetimi dışında gerçekleşen yapısal etmenlerle ortaya çıkabileceği gibi tembellik, kötü alışkanlık sahibi olmak gibi bireysel özelliklerle de açıklanabilir (Buğra,2013:10-12).

Çalışan yoksulluğunun nedenleri arasında da hem yapısal hem bireysel özellikler bulunmaktadır. Ancak bu özellikler ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir (Gündoğan,2007:19). Bu çalışma çerçevesinde, etkileri ülkeler düzeyinde farklılıklar gösterse de, tüm dünyada çalışanların yoksullaşmasına yol açan başlıca nedenler incelenmiştir. Bu bağlamda; küreselleşme, istihdamın yapısındaki değişim, çalışanlar arasındaki örgütlenme yetersizliği, ekonomik krizler, hanehalkı yapısı ve bireysel özellikler ele alınmış ve açıklanmıştır.

1.5.1.1. Küreselleşme

Son yıllarda dünya ekonomi tarihindeki yapısal değişimlerin en önemli nedenlerinden birisi piyasaların ulusal sınırları aşarak küresel bir boyut kazanmasıdır. Bu küresel yapı ülkelerin ürettikleri mal ve hizmetleri sadece ulusal sınırlar içerisinde değil uluslararası

pazarda da özgürce satabilmelerine olanak tanımaktadır (Kurtulmuş,1996:116). Günümüzde küreselleşmeye ilişkin çalışmalar küreselleşmenin neden ve ne şekilde toplumsal sorunlara yol açtığı üzerine odaklanmaktadır. Bu çalışmalardan küreselleşme hakkında ortak bir tanım birliğine varmak güçtür. Ancak genel olarak ekonomik anlamda küreselleşme denildiğinde akla üretim, mal ve hizmet ticaretini uluslararasılaşması, finansal işlemlerin dünya geneline yayılan etkisi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda farklı ülkelere yatırım yapan çok uluslu şirketler gelmektedir. Sosyo-politik anlamdaysa ulus devletlerin zayıflaması ve dünya politikalarını şekillendiren uluslararası kuruluşların etkileri küreselleşmenin akıllara getirdikleri arasındadır (Alcock, May ve Rowlingson,2011:556).

Çağdaş toplumlarda küreselleşmenin ortaya çıkışına katkıda bulunan etkenler genel olarak siyasal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerdir. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşü piyasalarda neoliberal politikaların tam anlamıyla uygulanmasına olanak tanımıştır. Bu gelişmelere özellikle iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin de eklenmesiyle küreselleşme dünya genelinde etkili hale gelmiştir (Giddens,2013:83-91).

Küreselleşme sermaye açısından olumlu sonuçlar doğursa da kimi durumlarda emek için aynı şeyi söylemek zordur. Küreselleşmenin getirdiği hareket özgürlüğü daha çok sermaye için geçerli olmuştur. Üretim maliyetlerini düşürme isteği sermayeyi emeğin nispeten ucuz olduğu bölgelere yatırım yapmaya yöneltmektedir. Sermayenin emek karşısındaki bu hareket kabiliyeti emeğin pazarlık gücünü olumsuz etkilemektedir (Koray,2008:279-280). Yatırım kararlarının alınmasında emek maliyetinin önemi düşünüldüğünde bir ülkede ücretler üzerinde gerçekleştirilen düzenlemeler küresel dünya'da diğer ülkeleri ve çok uluslu şirketleri de yakından ilgilendirmektedir (Chossudovsky,1999:15).

Küreselleşme ile birlikte uluslararası pazarda artan rekabet etkilerini emek piyasaları üzerinde de göstermektedir. Bu durum ücretlerin küresel rekabet doğrultusunda şekillenmesine, küresel pazarın gereklilikleri doğrultusunda yeni çalışma biçimlerini ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Esnek ve atipik çalışma biçimlerinin ortaya çıkması nitelikli ve niteliksiz işgücü arasındaki farklılıkların derinleşmesine neden olmuştur. Bu

gelişmeler sendikaların güçlerini de zayıflatmıştır. Bu durum örgütsüz ne niteliksiz emeğin pazarlık gücünün zayıflamasına neden olmuştur (Koray,2008:281-283).

1.5.1.2. İstihdamın Yapısındaki Değişim

Günümüzde istihdamın yapısı üretim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak önemli ölçüde değişmektedir. Birçok iş ve meslek ya yok olmakta ya da yeni çalışma biçimleriyle yeniden şekillenmektedir. Mavi yakalı kol gücü geçmişe oranla istihdamdaki önemini yitirmekte ve beyaz yakalı işgücü endüstri sektörü dahil olmak üzere gittikçe önem kazanmaktadır (Koray,2008:219-221).

Tablo 2.
Bölgelere Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Kadın ve Erkek	Tarım (%)				Sanayi (%)				Hizmetler (%)			
	2000	2007	2012	2013	2000	2007	2012	2013*	2000	2007	2012	2013*
Dünya	40.4	35.3	31.9	31.8	20.5	22.2	23.0	23.0	39.1	42.5	45.0	45.1
Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği	5.5	3.9	3.6	3.6	27.2	25.0	22.5	22.5	67.3	71.1	73.9	73.9
Merkez- Güneydoğu Avrupa ve CSI	25.3	18.8	20.1	18.3	25.1	26.1	24.0	27.1	49.6	55.1	55.9	54.6
Doğu Asya	47.4	38.7	31.0	31.2	23.7	27.4	30.9	30.2	28.9	33.9	38.1	38.6
Güneydoğu Asya ve Pasifik	49.8	44.0	39.2	40.3	16.4	18.4	19.8	19.2	33.9	37.6	41.1	40.5
Latin Amerika ve Karayipler	21.5	17.8	15.7	15.5	21.2	22.2	21.1	20.9	57.3	60.0	63.2	63.5
Orta Doğu	22.9	18.6	14.9	14.8	23.9	26.2	27.2	27.4	53.2	55.2	57.9	57.7
Kuzey Afrika	33.8	32.6	30.1	30.0	20.1	21.6	21.5	21.1	46.1	45.9	48.3	48.9
Sahraaltı Afrika	65.5	62.6	61.1	61.3	8.1	8.7	8.9	8.9	26.3	28.7	30.0	29.9

*Tahmini verilerdir

Kaynak: ILO (2014):96

Dünya genelinde bölgeler bazında istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde hizmetler sektörünün istihdamdaki artan önemi göze çarpmaktadır. Tarım sektöründe yaratılan istihdamın toplam istihdam içerisindeki oranı sürekli bir düşüş eğilimi içerisinde. 2000'lerin başından 2013'e gelindiğinde hizmetler sektörünün istihdamdaki payı %6'lık

bir artış gösterirken aynı dönem aralığında tarım sektörünün istihdamdaki payı %8.6 azalmıştır. Gelişmiş ülkelerde sanayi sektörünün istihdamdaki payında azalma görülmekle birlikte gelişmekte olan ülkelerde görülen artışın etkisiyle bu oran dünya genelinde %2.5'lik bir artış göstermiştir.

Kitle üretime ve standartlaşmaya dayalı endüstri toplumundan esnek üretim biçimleri ve çeşitliliğe dayalı post endüstriyel topluma geçiş süreci istihdamın yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Kısmi süreli çalışma, geçici sürelerle çalışma ve evde çalışma gibi esnek çalışma biçimlerinin ortaya çıkması bu değişikliklerden bazılarıdır. Çalışmanın daimi ve tam süreli olmayışı bu çalışma biçimlerinin güvencesiz istihdam ve düşük ücret düzeyi gibi sorunları beraberinde getirmesine yol açmaktadır. Esnek çalışma biçimlerinin çalışanlar üzerinde yarattığı baskılar gerek sendikalar gerekse sosyal politikacılar tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Ancak esnek çalışma biçimleri günümüzün enformasyon, bilgi ve rekabet çerçevesinde şekillenen ekonomik yapısına büyük paralellikler arz etmektedir (Bozkurt,2012:184-186).

Enformel sektörde çalışanlar sosyal korumadan yoksun biçimde istihdam edilmektedir. Bu bireylerin büyük çoğunluğu düşük ücretlerle çalışarak yoksulluk gibi sosyal risklere karşı savunmasız durumdadır. Gerek düşük ücret gerekse sağlık gibi temel kamusal hizmetlere erişimde yaşanan sorunlar sadece çalışanları değil hanehalkında yaşayan diğer bireyleri de olumsuz etkilemektedir. Ayrıca enformel sektörün varlığı işgücü maliyetleri açısından haksız rekabet koşulları yaratması neticesinde formel sektörde çalışanlar için de bir tehdit unsuru oluşturmaktadır (ILO,2002:55).

1.5.1.3. Çalışanlar Arasındaki Örgütlenme Yetersizliği

Sendika kavramı İngiltere, ABD, Almanya gibi bazı ülkelerde sadece işçi örgütlerini; Türkiye ve Fransa gibi bazı ülkelerde hem işçi hem işveren örgütlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak ilgilendikleri sosyal grubun genişliği ve bu grubun ekonomik yönden zayıflığı işçi sendikalarını ön plana çıkardığından, sendika denildiği zaman ilk olarak işçi örgütleri akla gelmektedir (Tokol,2011:15).

Sendikalar çalışanların ücret ve çalışma koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Sendikaların etkileri her ne kadar iş piyasasının yapısı, meslek grupları ve demografik yapı gibi etmenlere göre farklılık gösterse de sendikaların ücret ve çalışma

koşulları üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar bu etkinin genellikle pozitif olduğunu ortaya koymaktadır (Gündoğan,2007:35). Sendikalar üyelerine pazarlık gücünün artması, daha adil ücret yapısının sağlanması, iş güvenliği ve gelir güvenliği gibi avantajlar sağlamaktadır. Bunun yanında sendikalaşma tehdidi* etkisiyle sendikasız işçilerinde çalışma koşullarında pozitif etki yaratmaktadırlar (Biçerli,2011:312-313).

Özellikle II. Dünya Savaşından sonraki dönem sendikalar açısından önemlidir. 1950 ile 1980 arasındaki dönem gerek sendika sayılarının gerekse üye sayılarının hızla arttığı bir dönemdir. Ancak 1970'lerden sonra sendikalaşma oranlarında düşüş görülmektedir. Bu düşüşün en önemli etkilerinden birisi imalat sanayinin daralması hizmet sektörünün genişlemesidir. Ağırlıklı olarak hizmet sektöründe çalışan beyaz yakalı çalışanlar arasında sendikalaşma oranları düşük seviyelerdedir. Ayrıca 1980'lerden sonra ekonomik durgunluk neticesinde ortaya çıkan işsizlik sorunu sendikaların pazarlık gücünün düşmesine neden olmuştur (Giddens,2013:799). 1970'lerin sonunda İngiltere'de %50 civarlarında seyreden sendikalaşma oranları 2000'lere gelindiğinde kademeli olarak %31 seviyelerine gerilemiştir. Benzer bir durum 1970'lerde %27 sendikalaşma oranına sahip olan ABD'de de görülmektedir. 2000'lere gelindiğinde ABD'de sendikalaşma oranı %13 seviyelerinde gerilemiştir (OECD,2004:68). Sendikalaşma oranlarındaki bu düşüş, çalışanların işveren karşısında sahip olduğu önemli bir baskı gücünü elinden alarak ücretler üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Düzensiz, kısa süreli işlerde çalışanlar arasında sendikalaşma oranı düşük hatta yok denecek kadar azdır. Ağırlıklı olarak bu tip bir istihdam ilişkisinde kendine yer bulan çalışan yoksullar arasında da sendikalaşma oranı düşüktür.

1.5.1.4. Ekonomik İstikrarsızlık ve Yapısal Uyum Programları

Düzenli bir ekonomik yapı için ekonomik büyümenin, ekonomik büyüme için de makro-ekonomik istikrarın gerekli olduğu bilinmektedir. İstikrarsız bir ekonomik yapı krizlere, krizler de düşük ekonomik büyüme oranlarına ve yoksulluğa neden olmaktadır. Bunun en çarpıcı örneği enflasyon üzerinde görülmektedir (Aytaç ve Hatipler,2013:74).

*Sendikalaşma Tehdidi: Sendikaların üyelerine sağladıkları ücret artışı neticesinde sendikasız işçilerde sendikalara üye olmak isteyebilirler. Bu durumu önlemek adına işverenler sendikasız işçilere belirli bir oranda ücret artışı sağlamaktadır. Sendikalaşmanın sendikasız işçilerin ücretleri üzerinde yarattığı bu etki sendikalaşma tehdidi olarak tanımlanmaktadır.

Yüksek enflasyon oranları bireylerin mevcut gelirleriyle daha az miktarda mal ve hizmete erişmelerine neden olmaktadır.

Ekonomik istikrarsızlık emek üzerinden elde edilen gelirleri azaltarak reel ücretleri düşüreceği gibi iktisadi faaliyetlerin azalması sonucunda emeğe dayalı olmaksızın elde edilen gelirleri de azaltmaktadır (Aktan,2002:2).

Neoliberal politikalar yapısal uyum programlarıyla üretim yapısını dış ticarete konu olan mallara doğru yöneltmiştir. Ayrıca özelleştirme yoluyla kamunun ekonomideki payı azaltılarak kamu açıklarının azaltılması amaçlamıştır. Bu amaçlar doğrultusunda sağlık, eğitim, konut gibi sosyal alanlara yapılan yardımlar kısıtlanmıştır (Şenses,2013:195).

Yoksulluğun küresel bir yapıya bürünmesi dünya genelinde ucuz işgücüne dayalı bir ihracat ekonomisinin var olmasına neden olmuştur. Ancak bu durum özellikle ucuz işgücünün fazla olduğu gelişmekte olan ülkelerde iç ve dış talebin azalmasına yol açmıştır. (Chossudovsky,1999:90-91).

1.5.1.5. Hanehalkının Yapısı

Çalışma karşılığında elde edilen gelir düzeyi çalışan yoksulluğunun açıklanmasında tek başına yeterli değildir. Çalışanın yaşadığı hanenin toplam geliri ve hanede yaşayan kişi sayısı da bu noktada önemlidir. Bu nedenle çalışan yoksulluğu sadece düşük ücretle çalışmakla aynı anlama gelmemektedir. Düşük ücretle çalışmak bireysel bir özellik olarak karşımıza çıkarken çalışan yoksulluğu hanehalkı ile tespit edilmektedir. Bu durumda aynı düzeyde ücret alan iki çalışandan birisi hane yapılarındaki ve toplam hane gelirlerindeki farklılıklardan dolayı çalışan yoksul olarak değerlendirilirken diğeri bu değerlendirmenin dışında kalmaktadır. Bu bağlamda hanehalkının kaç kişiden oluştuğu, bu kişilerin kaçının çalıştığı ve çeşitli kaynaklardan elde edilen hanenin toplam gelir miktarı çalışan yoksulların tespit edilmesi açısından önemlidir (Kapar,2010:54). EUROFOUND'a göre Avrupa'da düşük ücretle çalışan her 5 kişiden sadece 1'i çalışan yoksul olarak değerlendirilmektedir. Bu durum hanede yaşayan çocuk sayısının azlığı ve hanenin ek gelir kaynaklarına sahip olması gibi durumlarla açıklanmaktadır (EUROFOUND,2004:2).

Toplam hane gelirinin artmasında önemli bir unsur işgücüne katılım oranlarıyla ilgilidir. Hanede çalışan kişi sayısının fazlalığı hanenin gelirini artırıcı etki yapmaktadır. Avrupa Komisyonunun 2002’de yapmış olduğu araştırmaya göre Avrupa Birliğinde hiç kimsenin çalışmadığı hanelerde yoksulluk riski %51 civarlarındayken bir çalışanın bulunduğu hanelerde bu oran %22’ye gerilemektedir. İki veya daha fazla çalışanın bulunduğu hanelerdeyse yoksulluk riski %5 seviyesinde gerçekleşmektedir (EC,2002:96).

1.5.1.6. Bireysel Özellikler

Teknolojideki hızlı değişiklikler ve yoğun rekabet koşulları istihdamın yapısını hızla değiştirmekte, yetenekli ve bilgili işgücüne duyulan talebi artırmaktadır. Bilgiyi üretenin de kullananın da insan olduğu düşünüldüğünde, sahip olunan insan kaynağının eğitimi toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri açısından önemli bir konumda bulunmaktadır (Bozkurt,2012:214). İşletmeler açısından istihdam edilecek çalışanların işin gereklerine yeterince sahip olmaması eğitim ve ücret maliyetlerinin artması, işgücü verimliliğini düşmesi gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Acar,2013:114). Bu durumda çalışanların mesleklerine yönelik gereklilikleri doğru analiz etmesi ve bu yöndeki eksikliklerini gidermeleri istihdam edilebilirlikleri açısından önemlidir.

İstihdam piyasalarında yaşanan gelişmeler işverenlerin artık gerek duymadıkları becerilere sahip olan çalışanları işe almamaları, işten çıkarmaları gibi sonuçlara neden olmaktadır. İstihdam ilişkisinin sürmesi halindeyse çalışanlar mevcut ücret düzeylerini koruyamamaktadır (Bingöl,2013:281). Bu durum çalışan yoksulluğa zemin hazırlar niteliktedir.

Çalışan yoksulluğa neden olan bir diğer bireysel faktör olarak yaş gösterilebilir. Dünya genelinde yayılan çocuk işçiliği sorunu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde üretim yapan çokuluslu şirketler işgücü maliyetlerini düşürmek adına özellikle nitelik gerektirmeyen işlerde çocuk işçiliğinden faydalanmaktadır (Gün,2010:72). ILO’nun çalışan yoksulluğu tanımı dikkate alındığında çalışan yoksulluğun boyutlarının belirlenmesinde çocuk işçiliğine yer verilmediği görülmektedir. ILO çalışma çağındaki nüfusun 15 yaş ve üstü bireylerden oluştuğunu belirtmekte olup bu yaşın altında kalanları çalışan yoksulların hesaplanmasında dikkate almamaktadır (www.kilm.ilo.org). 15 yaş altında yer alan

çocukların çalıştırılması birçok ülkede yasal olmasa da özellikle gelişmekte olan ülkelerde sıkça rastlanan bir sorun olan çocuk işçiliği çalışan yoksulluğunun boyutlarının görüldüğünden daha derin olduğunu göstermektedir.

ILO'nun 2011 Key Indicators Of Labour Market (KILM) çalışmasına göre çalışan çocuk yoksulluğunun boyutlarını ortaya koymuştur. Bu çalışmada 48 ülkeden 50 milyonun üzerinde çocuk üzerinden yapılan araştırmada her beş çocuktan dördünün günlük 2 \$'ın altında çalıştığı tespit edilmiştir. Ancak 15 yaş üzerindeki çalışanların çalışan yoksul istatistiklerinde yer almaları sebebiyle bu çocuklar çalışan yoksul istatistiklerine dahil edilmemiştir (ILO,2012:43).

Kadınların çalışma hayatındaki konumları ve işgücüne katılım oranları yoksulluğu etkileyen faktörler arasındadır. 2013 itibariyle dünya genelinde erkeklerin %76.6'sı işgücüne katılırken kadınlarda bu oran %50.3 seviyelerindedir (ILO,2014:94). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde iş gücüne katılan kadınların ağırlıklı olarak uzmanlık gerektirmeyen işlerde çalıştırıldıkları görülmektedir. Bu durum kadınların erkeklere kıyasla düşük ücretlerle istihdam edilmelerine yol açmaktadır (Davis,2010:192-193).

1.5.2. Çalışan Yoksulluğunun Göstergeleri

Çalışan yoksulluğunun tanımlanmasındaki zorluklar boyutlarının tam olarak belirlenmesini de zorlaştırmaktadır. Bazı ulusal istatistik ofisleri ve uluslararası kuruluşlar çalışan yoksulluğuna ilişkin istatistikler yayınlamaktadır. Ancak bu istatistikler çalışan yoksulluğuna özgü bir hesaplama yönteminden uzak olup ulusal ve uluslararası yoksulluk sınırlarına göre gerçekleştirilmektedir. Benzer bir yöntemle çalışan yoksulluğuna ilişkin istatistikler yayınlayan ILO'nun verileri dünya genelinde geniş kapsamlı çalışmalar olması ve düzenli olarak yapılması sebebiyle çalışmalarda ağırlıklı olarak kullanılmaktadır.

1.5.2.1. Dünya'da Çalışan Yoksulluğunun Göstergeleri

Çalışan yoksulların sayıları dünya genelinde azalma gösterse de son yıllarda bu azalmanın beklenen düzeyin altında gerçekleştiği görülmektedir. Dünya genelinde 2013 itibariyle yaklaşık 375 milyon çalışan günlük 1.25\$'ın altında gelir elde etmektedir. Günlük 2\$'ın altında gelir elde eden çalışan sayısıysa 839 milyon civarındadır. 2000'lerin başlarında çalışan yoksul sayılarının 1.25\$ için 700 milyon kişi

2\$ içinse 1.2 milyar kişi dolaylarında olduğu düşünüldüğünde çalışan yoksul sayısında görülen düşüş azımsanmayacak düzeydedir (ILO,2014:13).

ILO çalışmalarında genellikle benzer sosyo-ekonomik özelliklere sahip ülkelere ilişkin verileri bir arada yayınlamaktadır. Bu bağlamda ülkeler dokuz farklı bölgede sınıflandırmıştır. Bu bölgeler; 1) Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği, 2) Merkez, Güneydoğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS), 3) Doğu Asya, 4) Güneydoğu Asya ve Pasifik, 5) Güney Asya, 6) Latin Amerika ve Karayipler, 7) Orta Doğu, 8) Kuzey Afrika ve 9) Sahraaltı Afrika olarak belirlenmiştir.

Gelişmiş ülke ekonomilerindeki yapısal değişimler bu ülkelerde günlük 1.25 ve 2 \$2'lık yoksulluk sınırında bulunan çalışan yoksulların sayısını önemli ölçüde azaltmıştır. Bu durum dünya istihdamının %40'ını oluşturan gelişmiş ülkelerde yoksullukla mücadele politikalarının yoksulluk sınırının hemen üzerinde yer alanlara yönelmesine neden olmuştur. Bu nedenle son yıllarda çalışan yoksulluğa ilişkin verilerde Gelişmiş Ülkeler ve Avrupa Birliği bölgesine yer verilmemektedir.

Tablo 3.
Bölgelere Göre Çalışan Yoksulluğu Göstergeleri (Günlük 1.25\$)

Kadın ve Erkek	Çalışan Yoksul Sayısı (Milyon Kişi)						Toplam İstihdamdaki Payı (%)					
	2000	2007	2011	2012*	2013*	2018*	2000	2007	2011	2012*	2013*	2018*
Dünya	692.9	490.9	406.3	385.0	374.7	284.7	26.5	16.7	13.3	12.4	11.9	8.5
Merkez,Güneydoğu Avrupa ve CSI	6.6	2.8	2.0	1.8	1.6	0.9	4.6	1.8	1.2	1.1	1.0	0.6
Doğu Asya	232.8	94.7	58.0	47.3	43.1	19.4	31.1	11.8	7.1	5.7	5.2	2.3
Güneydoğu Asya ve Pasifik	83.0	49.2	36.9	34.0	34.4	24.7	34.2	18.0	12.4	11.2	11.2	7.5
Güney Asya	224.5	201.1	167.2	160.7	155.0	111.9	44.2	33.9	27.3	26.0	24.6	16.2
Latin Amerika ve Karayipler	16.4	10.6	8.9	8.7	8.5	6.9	7.9	4.3	3.3	3.2	3.0	2.3
Orta Doğu	0.6	0.8	0.7	0.8	0.7	0.6	1.5	1.5	1.1	1.2	1.1	0.8
Kuzey Afrika	3.1	2.2	1.9	1.9	1.8	1.6	6.9	3.9	3.2	3.1	3.0	2.4
Sahraaltı Afrika	125.9	129.5	130.6	130.0	129.6	118.6	55.8	46.7	42.0	40.5	39.2	30.8

*Tahmini verilerdir.

Kaynak: ILO (2014):100

Dünya genelinde günlük 1.25\$'lık gelir elde eden çalışan yoksul oranının 2013-2018 aralığında %3'e yakın bir düşüş göstererek %8.5 seviyelerinde seyretmesi beklenmektedir. 2013 itibariyle en yüksek çalışan yoksul oranı % 39.2'lik oranla Sahraaltı Afrika'dadır. Bu bölgede 2000-2013 aralığında çalışan yoksulluğu yarıya yakın bir oranda azalmakla birlikte çalışan yoksul sayılarının arttığı gözlemlenmektedir. Çalışan yoksulların sayısı olarak en fazla görüldüğü bölge Güney Asya iken en az görüldüğü bölge Orta Doğudur. Orta Doğuda yaşanan siyasi gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda bu durumun bölgeden sağlıklı veriler alınamamasından kaynaklandığı söylenebilir. Merkez, Güneydoğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu en düşük çalışan yoksulluğu oranının bulunduğu bölge olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 4.
Bölgelere Göre Çalışan Yoksulluğu Göstergeleri (Günlük 2\$)

Kadın ve Erkek	Çalışan Yoksul Sayısı (Milyon Kişi)						Toplam İstihdamdaki Payı (%)					
	2000	2007	2011	2012*	2013*	2018*	2000	2007	2011	2012*	2013*	2018*
Dünya	1199.2	989.5	878.1	851.0	839.0	736.2	45.9	33.7	28.7	27.4	26.7	22.0
Merkez,Güney-doğu Avrupa ve CSI	17.9	8.1	6.7	6.4	6.0	4.7	12.3	5.1	4.1	3.9	3.6	2.8
Doğu Asya	412.9	224.1	144.6	123.5	111.6	52.4	55.1	28.0	17.7	15.0	13.5	6.2
Güneydoğu Asya ve Pasifik	150.9	114.8	98.9	94.8	93.9	75.9	62.3	41.9	33.3	31.3	30.5	23.0
Güney Asya	399.4	414.6	392.8	389.0	387.8	359.8	78.5	69.9	64.1	62.9	61.5	52.2
Latin Amerika ve Karayipler	33.4	22.6	19.1	18.9	18.5	15.9	16.0	9.1	7.2	6.9	6.7	5.3
Orta Doğu	3.8	4.9	4.9	5.0	5.0	4.9	9.3	8.7	7.6	7.5	7.4	6.4
Kuzey Afrika	10.6	9.2	8.9	8.8	8.8	8.6	23.8	16.7	14.9	14.6	14.2	12.6
Sahraaltı Afrika	170.3	191.1	202.2	204.6	207.4	214.0	75.4	68.9	65.0	63.8	62.8	55.6

*Tahmini verilerdir.

Kaynak: ILO (2014):100

Dünya genelinde günlük 2\$'lık gelir elde eden çalışan yoksulların oranı 2000'de %46 seviyelerindeyken bu oranın 2018'e kadar %22 seviyelerine gerilemesi beklenmektedir. Oransal olarak en büyük düşüş Doğu Asya ülkelerinde görülmektedir 2000'lerin

başında %45.9 olan çalışan yoksul oranının 2018'e gelindiğinde on kata yakın bir azalışla %6.2'ye gerileyeceği tahmin edilmektedir. 2013 itibariyle çalışan yoksulluğunun en fazla görüldüğü bölgeler Sahraaltı Afrika ve Güney Asya bölgeleri olarak dikkat çekmektedir. Bu bölgelerde oransal olarak dünya ortalamasının iki katından daha fazla çalışan yoksul bulunmaktadır.

Tablo 5.
Günlük Kazanç Seviyeleri ve Bölgelere Göre İstihdamın Dağılımı

Bölgeler	Yıllar	Kazanç Seviyelerine Göre İstihdam Oranları (%)				
		1.25\$ (Mutlak Yoksul)	1.25-2\$ (Kısmen Yoksul)	2-4\$ (Yoksulluk Sınırı)	4-13\$ (Orta Sınıf)	13\$ ve üstü (Orta Sınıf Üstü)
Gelişmekte Olan Ülkeler (Toplam)	1991	44.0	23.0	14.9	13.2	4.8
	2001	30.6	23.3	23.5	18.3	4.3
	2011	15.7	18.2	25.8	30.4	9.9
	2012*	14.6	17.7	25.7	31.3	10.7
	2018*	10.0	15.8	24.1	34.5	15.7
Merkez, Güneydoğu Avrupa ve CIS	1991	2.5	4.9	15.8	47.4	29.5
	2001	4.2	7.3	23.6	49.6	15.3
	2011	1.2	2.9	11.3	50.7	33.8
	2012*	1.1	2.8	11.2	50.4	34.6
	2018*	0.6	2.3	9.4	50.0	37.8
Doğu Asya	1991	55.8	26.2	12.3	5.1	0.6
	2001	28.8	23.3	28.1	18.0	1.8
	2011	7.1	10.6	27.3	45.1	9.9
	2012*	5.7	9.3	26.0	47.1	11.9
	2018*	2.3	3.9	16.3	52.0	25.5
Güneydoğu Asya ve Pasifik	1991	47.9	25.4	14.8	10.3	1.7
	2001	30.3	28.6	23.7	14.3	3.0
	2011	12.4	20.9	35.4	25.3	6.0
	2012*	11.2	20.1	35.7	26.5	6.4
	2018*	7.5	15.5	35.9	31.9	9.2
Güney Asya	1991	53.5	31.9	12.9	1.3	0.5
	2001	43.5	34.5	19.0	2.6	0.3
	2011	27.3	36.8	28.4	6.8	0.6
	2012*	26.0	36.9	29.1	7.3	0.7
	2018*	16.2	35.9	33.7	12.8	1.4
Latin Amerika ve Karayipler	1991	8.3	8.7	22.9	44.8	15.4
	2001	8.1	8.5	22.3	43.9	17.2
	2011	3.3	3.8	15.7	49.3	27.8
	2012*	3.2	3.7	15.5	49.4	28.2
	2018*	2.3	3.0	13.5	48.8	32.4
Orta Doğu	1991	2.4	9.2	25.1	45.7	17.6
	2001	1.5	7.9	26.8	46.7	17.0
	2011	1.1	6.4	21.9	48.4	22.2
	2012*	1.2	6.4	22.2	48.0	22.2
	2018*	0.8	5.6	21.8	47.5	24.4
Kuzey Afrika	1991	9.8	19.8	38.1	27.9	4.4
	2001	6.5	16.5	42.8	31.5	2.7
	2011	3.2	11.7	45.0	37.7	2.5
	2012*	3.1	11.4	44.3	38.3	2.9
	2018*	2.4	10.2	41.9	41.1	4.4
Sahraaltı Afrika	1991	54.7	18.7	15.4	8.8	2.4
	2001	54.6	20.1	15.3	8.0	2.0
	2011	42.0	23.0	21.3	11.1	2.5
	2012*	40.5	23.3	21.9	11.7	2.6
	2018*	30.8	24.8	25.6	15.5	3.2

* Tahmini verilerdir.

Kaynak: ILO (2014):102

Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında 1991'den itibaren günlük 1.25 ve 2 \$'lık gelir elde eden çalışanların sayısında azalma görülmektedir. Bu durum mutlak ve kısmi yoksulluğun azalması açısından önemlidir. Ancak günlük 2-4 dolar gelire sahip çalışanların sayılarındaki artış yoksulluk sınırı civarında yaşayan çalışan sayısının artmasına neden olmaktadır. 2011'den itibaren en fazla istihdam edilen çalışan sayısı günlük 4-13\$ aralığında gelir elde edenlerden oluşmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde yaşam standartlarının yükselmesi ekonomideki yapısal değişikliklerle alakalıdır. Ancak tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne doğru kayışların gerçekleşmesiyle şekillenen bu yapısal değişiklikler 2008'deki küresel ekonomik krizin ardından durma noktasına gelmiştir. Bu durum kriz sonrasında güvencesiz istihdam ve çalışan yoksulluğunun artmasına sebep olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere çalışan yoksulluğunun azaltılabilmesi için dünya ortalamasının üzerinde bir ekonomik büyüme hızı sağlamaları gerekmektedir. Ancak bu ülkelerin yüksek nüfus artış hızlarına sahip olmaları çalışan yoksulluğunun azalması yönünde engel oluşturmaktadır (ILO,2013:12).

2011 itibariyle mutlak yoksulluk sınırında gelir elde eden çalışanların en fazla olduğu bölge Sahraaltı Afrika'dır. Ayrıca 2018'e kadar bu durumun değişmesi beklenmemektedir. Günlük 13\$'ın üzerinde gelir elde eden çalışanların en az bulunduğu bölgelerse sırasıyla Güney Asya ve Kuzey Afrika'dır.

Gelişmiş ülkeler ve Avrupa Birliğine bakıldığında Dünya Bankası'nın (WB) yoksulluk verilerine göre İngiltere, Almanya, Fransa ve ABD gibi ülkelere günlük 1.25 ve 2\$'lık yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı %0'dır (www.data.worldbank.org). Ancak Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT) ve BLS verilerine göre durum farklıdır. EUROSTAT verilerine göre 2010 itibariyle Avrupa'nın %8'i çalışan yoksuldur. Ülkeler düzeyinde bakıldığında İngiltere'nin %8'i, Almanya'nın %7'si Fransa'nın %6'sı çalışan yoksulluk sorunu yaşamaktadır. Bölgede %14'lük oranla Yunanistan en fazla çalışan yoksul oranının bulunduğu ülke konumundadır (EUROSTAT,2010:9). BLS'nin 2011 çalışan yoksulluğu istatistiklerine göre ABD'de çalışan yoksulların oranı 2011 itibariyle %7'dir. Kadınlarda bu oran %8'e çıkarken erkeklerde %6.2'ye gerilemektedir. Ülkede genç işsizliğinin yüksek olması gençlerin pazarlık güçlerini etkilediğinden gençlerin çalışan yoksulluk riski daha fazladır. 16-19 yaş aralığındaki gençlerin çalışan

yoksulluk oranı %11.3 seviyelerindeyken 20-24 yaş aralığında bu oran %14 olarak tespit edilmiştir. Eğitim durumuna göre çalışan yoksulluk oranlarına bakıldığında lise mezunlarının %20.1'i, ön lisans mezunlarının %4.6'sı, lisans mezunlarının %2.4'ü çalışan yoksuldur (BLS,2013:2-4). İstatistiklerde görülen bu farklılıkların nedeni Dünya Bankası ve ülkelerin yoksulluk hesaplama yöntemlerindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

1.5.2.2. Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Göstergeleri

Türkiye’de yoksulluğa ilişkin en kapsamlı araştırmalar Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılmaktadır. Dünya Bankası’ndan sağlanan kredi desteği ile yürütülen Sosyal Riskin Azaltılması Projesi kapsamında, 2002’de uygulanan Hanehalkı Bütçe Anketinden elde edilen veriler esas alınarak Türkiye’de yoksulluğun boyutları, nedenleri ve sonuçları üzerine TÜİK ve Dünya Bankası ortak bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda belirlenen yoksulluk tespit yöntemlerine göre 2002’den itibaren yoksulluk göstergeleri yayınlanmaktadır (TÜİK,2008:32). Bu bağlamda yapılan en son çalışma 2011’de yayınlanan 2009 yoksulluk araştırması sonuçlarıdır.

Türkiye’de açlık sınırının altında yaşayanların sayısı sürekli olarak azalma eğilimindedir. Günlük 1\$’ın altında gelir elde edenlerin sayısıysa 2006’dan itibaren istatistiklere yansımamaktadır. Günlük 2.15\$’ın altında gelir elde edenlerin oranı 2012 itibariyle %0.06 seviyelerindedir. En dikkat çekici düşüş günlük 4.3\$ altında gelir elde edenlerde görülmektedir. Bu gelir grubunda 2002’ye %30.30 olan bu oran 2012’de %2.79 seviyelerine gerileyerek on beş kata yakın bir azalış göstermiştir (TÜİK,2009).

Dünya Bankası verilerine göre Türkiye’de 2010 itibariyle günlük 1.25\$ altında gelir elde eden kişi oranı %1.3’dür. 2\$ için bu oran %4.7 belirlenmiştir (www.povertydata.worldbank.org). Yoksulluğa ilişkin rakamların birbirinden farklı olmasının sebebi kullanılan teknik ve ölçütlerde dikkate alınan ihtiyaçların farklı olmasıdır. Ayrıca Dünya Bankası tarafından kullanılan 1.25\$ ve 2\$’lık uluslararası yoksulluk sınırı yerine TÜİK tarafından 1\$ ve 2.15 \$’lık yoksulluk sınırı kullanılmaktadır. Bu durum yoksulluğa yönelik olarak üretilen politikalarda temel alınan ölçütlerin tekrar gözden geçirilmesini gerektirmektedir (Sallan Gül,2002:110).

TÜİK verilerine göre 2002 itibariyle istihdamdaki fertler arasındaki yoksulluk oranı % 25.08'dir. Bu oran 2009'a geldiğinde %15.37'ye gerilemiştir. Ancak bu noktada kentte ve kırsal alanda yaşayan bireyler arasında önemli farklılıklar dikkat çekmektedir. 2009 itibariyle kentte çalışanların %5.71'i yoksulken kırsal alanda çalışan bireylerin %31.54'ü yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır (TÜİK,2009).

Tablo 6.
Türkiye'de İşteki Durum ve Sektöre Göre Fert Yoksulluk Oranları

İşteki Durum ve Sektör		Fert Yoksulluk Oranı (%)							
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
İşteki Durum	Ücretli-Maaşlı	13.64	15.28	10.35	6.57	6.00	5.82	5.93	6.05
	Yevmiyeli	45.01	43.09	37.52	32.12	28.63	26.71	28.56	26.86
	İşveren	8.99	8.84	6.94	4.80	3.75	3.15	1.87	2.33
	Kendi Hesabına	29.91	32.38	30.48	26.22	22.06	22.89	24.10	22.49
	Ücretsiz Aile İşçisi	35.33	38.51	38.73	34.52	31.98	28.58	32.03	29.58
Sektör	Tarım	36.42	39.89	40.88	37.24	33.86	32.05	37.97	33.01
	Sanayi	20.89	21.34	15.64	9.85	10.12	9.70	9.71	9.63
	Hizmet	25.82	16.76	12.36	8.68	7.23	7.35	6.82	7.16

Kaynak: TÜİK (2009), Yoksulluk Araştırması Sonuçları

Çalışanların işteki durumları incelendiğinde 2002'de Türkiye genelinde en fazla yoksul yevmiyeli çalışanlar arasında görülmektedir. 2004 itibariyle bu oran ücretsiz aile işçileri aleyhine değişmiştir. Yoksulluğun oransal olarak en düşük görüldüğü bireyler ise sırasıyla işverenler ve ücretli-maaşlı çalışanlar olarak dikkat çekmektedir. Sektöre bakıldığında en fazla yoksul tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektöründe görülen yoksulluk oranı 2002-2009 aralığında sadece %3'lük azalış göstermiştir. Aynı dönemde sanayi ve hizmetler sektöründe de yoksulluk oranları düşmekle beraber bu düşüşler tarım sektörüne nispeten daha yüksek oranlarda gerçekleşmiş olup sanayi sektöründe %11 hizmetler sektöründe ise %18 civarlarındadır.

Yoksulluğa ilişkin çalışmalar yapılırken sadece oransal göstergeler göz önünde bulundurulmamalıdır. Ücretli ve maaşlı çalışanlar arasında oransal olarak yoksulluk düşük olmasına rağmen bu bireylerin toplam nüfus ve istihdam içerisindeki payı dikkate

alınmalıdır (Kapar,2010:55). Türkiye’de Mart 2014’de yayınlanan Hane Halkı İşgücü İstatistiklerine göre 25 milyon 262 bin kişi istihdam edilmekte olup bu kişilerin %68.5’i ücretli ve maaşlı çalışanlardan oluşmaktadır. Oransal olarak hesaplandığında bu durum 1 milyonun üzerinde ücretli ve maaşlı çalışanın yoksul olduğuna işaret etmektedir.

1.5.3. Çalışan Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları

Yoksulluğun çok boyutlu ve dinamik bir sorun olması, bu sorunla mücadelede izlenecek politikaların da çok boyutlu olmasını, zamana ve içinde bulunulan sosyo-ekonomik koşullara göre farklılaşmasını gerektirmektedir. Yoksullukla mücadelede etkin sonuçların alınabilmesi mücadele edilecek yoksulluk türünün ve yoksularının profillerinin doğru analiz edilmesine bağlıdır (Gündoğan,2007:100).

Çalışan yoksulluğuyla mücadelede çalışanların ücret düzeyleri, ülkedeki gelir dağılımının adil olup olmadığı ve yaratılan işlerin niteliği gibi unsurlar önem kazanmaktadır. Bu bağlamda genel olarak çalışan yoksulluğuyla mücadele politikaları; asgari ücret politikaları, gelir dağılımı politikaları ve düzgün iş politikaları olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

1.5.3.1. Asgari Ücret Politikaları

İşgücü piyasalarında yaratılan işler özellikleri gereği birbirinden farklı olabileceği gibi çalışanlar da homojen özelliklere sahip değildir. İşgücü piyasaları mal piyasalarında olduğu gibi farklı rekabet koşullarından etkilenmektedir. Firmaların işgücü talepleri, işgücü arzı, işgücü verimliliği, endüstrinin genel dengesi, iktisadi koşullardaki değişme ve gelişmeler gibi birçok unsur ücretlerin belirlenmesinde göz önünde bulundurulmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan,1997:251).

Ücretlerin emeğin verimliliğine göre belirlenmesi ekonomik bir kavramdır. Bu durumda ücretler yapılan işin değerine ve zorluk derecesine göre ortaya çıkmaktadır. Ancak ücretlerin ihtiyaca göre belirlenmesi sosyal bir kavram olup bireysel özelliklere ve kişinin asgari ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Rekabetçi piyasa koşullarında emek maliyetlerinin önemli bir unsur oluşu işverenlerin ihtiyaç odaklı ücret yaklaşımına sıcak bakmamalarına neden olmaktadır (Zaim,1997:217-220). Bu durum çeşitli yaptırımlarla desteklenen asgari ücret politikalarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Sosyal alandaki uluslararası standartlar günümüzde sosyal haklar bakımından oldukça belirleyici ve önemlidir. Ülkeler artık tek başlarına istedikleri şekilde ekonomi ve sosyal politikalarını belirleyememekte, ekonomik alandaki işbirliği ve rekabet olguları kendisini sosyal standartları oluşması ve korunması bakımından da göstermektedir (Korkmaz ve diğerleri, 2013:104). ILO asgari ücreti; ülkelerin sosyo ekonomik yapıları çerçevesinde belirlenen, çeşitli yasal düzenlemeler ve yaptırımlarla desteklenen ve bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini amaçlayan ücret seviyesi olarak tanımlamaktadır (ILO,2009:2). ILO'nun 1920 tarihli The Labour Provisions of the Peace Treaties (Barış Anlaşmalarının Emek Hükümleri) isimli raporunun çalışma başlıklı sekizinci bölümünde yeterli yaşam koşullarını sağlayacak bir ücretin çalışanlara sağlanması evrensel ve kalıcı barış için gerekli bir unsur denilmektedir (ILO,1920:2).

Evrensel ve bölgesel nitelik taşıyan çeşitli belgelerde, başta adil ücret hakkı olmak üzere, asgari ücret konusunda çeşitli düzenlemeler yer almaktadır. Evrensel nitelik taşıyanlar, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS); bölgesel nitelikte olanlarsa Avrupa Sosyal Şartı (ASS) ve Afrika Halk ve İnsan Hakları Antlaşması (AHİHA)'dır (Korkmaz ve diğerleri,2013:109).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde “*Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli ücrette hakkı olduğu*” belirtilmiştir (İHEB,1948: md.23).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde (2000:md.7) “*Tüm çalışanlara emeklerinin karşılığında asgari olarak kendilerine ve ailelerine saygın bir yaşam düzeyi sağlayacak ücret verilmesi*” kararlaştırılmıştır.

Avrupa Sosyal Şartı'nın birinci bölümünde (1996:md.4) “*Tüm çalışanların kendileri ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlamak için yeterli adil bir ücret alma hakkı*” olduğu ifade edilmiştir.

Afrika Halk ve İnsan Hakları Antlaşması'nda (1981:md.15) “*Her bireyin, eşitlik temelinde ve tatmin edici koşullar altında çalışma ve eşit işe eşit ücret alma hakkına sahip olduğu*” vurgulanmaktadır.

Yoksulluk sorunu yalnızca bir düşük gelir sorunu değil aynı zamanda bir istihdam sorunudur. Asgari ücret uygulamaları yoksulluk karşıtı bir program olarak sosyal politika uygulamalarında yer edinmektedir. Sürdürülebilir asgari ücret politikaları çalışanlar arasındaki gelir farklılıklarını daraltıcı etki yapmaktadır. Ancak yoksulluk sorunu sadece asgari ücret vasıtasıyla çözülemeyecek kadar geniş kapsamlı bir sorundur. Bunun dışında ihtiyaçların nitelikleri, ailenin gelir yapısı ve eğitim gibi daha yapısal sorunların da çözümü gerekmektedir (Korkmaz ve diğerleri,2013:153-154).

Asgari ücretin yükseltilmesi işgücü maliyetlerini arttırarak maliyet ve fiyatları da etkilemektedir. Ancak işgücü maliyetlerindeki makul bir artış kar düzeyini yine makul bir ölçüde etkiliyorsa bu durum üretimi olumsuz etkilememektedir. Yaşanan ücret artışı çalışanların satın alma güçlerini olumlu etkileyerek üretilen mal ve hizmetlere olan talebi arttırıyorsa üretim artışını da beraberinde getirecektir. Öte yandan asgari ücretin artması işgücünü bir kısmında gelir artışı sağlarken diğer kısmının işgücü piyasalarına dahil olmalarını zorlaştırıyorsa yoksulluğun çözümüne yönelik olumlu katkı sağlaması güçtür (Talas,1976:70-74).

ILO çalışan yoksulluğuyla mücadelede mevcut iş koşullarının iyileştirilmesi üye ülkeleri etkin asgari ücret politikaları oluşturmaları konusunda teşvik etmektedir. Bu sayede sosyal korumanın artırılarak güvencesiz istihdamın engellenmesi ve çalışanların düzenli ve makul bir ücret seviyelerinde istihdam edilmeleri amaçlanmaktadır (ILO,2013a:35). Çalışanlar açısından adil ve işverenler açısından sürdürülebilir asgari ücret politikalarının belirlenmesi çalışan yoksullukla mücadelede ve düzgün çalışma koşullarının oluşturulmasında etkili bir araç olarak görülmektedir (EC,2012:9).

1.5.3.2. Gelir Dağılımı Politikaları

Günümüz toplumlarının en önemli sorunlarından birisi toplumlar arasında görülen gelir eşitsizlikleridir. Bu eşitsizlikler günümüzde sadece etik kaygılara yol açmakla kalmayıp aynı zamanda dünyanın pek çok bölgesinde görülen istikrarsızlık ve çatışmaların da temelini oluşturmaktadır (Ritzer,2011:416).

Küreselleşme dünyada önemli ölçüde zenginlik yaratmıştır. Ancak sağlanan bu zenginlikten herkes eşit ölçüde fayda sağlayamamaktadır. Küresel ekonomik eşitsizlik başta ülkeler arasındaki gelir ve çalışma koşullarının farklılıklarına dikkat çekmektedir.

Ülkeler arasındaki bu farklılıklar gıda, sağlık, barınma ve eğitim gibi temel imkanlardan yararlanma konusunda da kendini göstermektedir. Özellikle eğitim imkanlarının yoksun olmak gelecek nesillerin yoksulluktan kurtulma ihtimallerini zorlaştırmaktadır (Giddens,2013:432-440).

Tablo 7.
Gelir Gruplarına Göre Bazı Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gelir

Gelir Gurubu	Ülkeler	Kişi Başına Düşen Gelir (\$)
Düşük Gelirli	Afganistan	570
	Kenya	840
	Tacikistan	860
Alt-Orta Gelirli	Hindistan	1530
	Paraguay	3290
	Ukrayna	3500
Üst-Orta Gelirli	Çin	5740
	Meksika	9740
	Türkiye	10830
Yüksek Gelirli	Rusya Federasyonu	12700
	İngiltere	38250
	ABD	50120

Kaynak: WB (2014):296-297

Tablo 9 gelir gruplarına göre seçilmiş bazı ülkeler arasında kişi başına düşen gelir miktarını göstermektedir. Dünyanın hemen her bölgesinden ülkelerin seçildiği tabloda Afganistan ile ABD arasında kişi başına düşen gelir miktarı açısından yüz kata yakın bir farklılık görülmektedir. Dünya’da en fazla çalışan yoksulun bulunduğu ülkeler olan Çin ve Hindistan’daki gelir düzeylerine bakıldığında bu ülkelerdeki temel sorunun gelir dağılımıyla alakalı olduğu sonucuna varılabilir.

Gelir dağılımı bize sadece ülkeler arasında değil bir ülkedeki zenginliğin nasıl bölüştüğü hakkında da fikir vermektedir. Bunun için, o ülkede üretilen ulusal gelirin nüfus ve üretim faktörleri arasındaki dağılımına bakmak gerekmektedir (Koray,2008:287). Üretim faktörlerinden emeğin gelir dağılımından aldığı payın artırılması çalışan yoksulluğuyla mücadelede önemli bir araçtır (Başoğlu ve diğerleri,2012:190-192). Ücret artışlarının gelir dağılımı üzerinde etki meydana getirebilmesi için, gelirler üzerindeki iki olgunun bir arada ya da ayrı ayrı gerçekleşmesi

gerekmektedir. Bunlardan ilki ücret artışlarının çalışanların toplam gelirlerini artırması durumunda düşük ücretli çalışanların gelirlerinde oransal bir artış sağlanmasıdır. Bir diğeri ücret artışlarının gerek toplam gelirlerdeki artışa bağılı olarak, gerekse bu artışlardan bağımsız olarak gelirin düşük ücretliler lehine yeniden dağılımını sağlamasıdır (Korkmaz ve diğeri,2013:147).

1.5.3.3. Düzgün İş Politikaları

Ekonomilerde yeni işlerin yaratılması kadar, yaratılan işlerin niteliğinde önem taşımaktadır. İşsizliğin sorununun çözülmesi amacıyla “her ne pahasına olursa olsun” yeni işlerin yaratılması anlayışı çalışma şartlarının kötüleşmesine ve çalışanları yoksullaşmasına neden olmuştur (Gündoğan,2007:118). Neoliberal politikaların uygulanmasıyla derinleşen bu süreç uluslararası kuruluşları harekete geçirmiştir. ILO tarafından 1999’da düzenlenen 87. Uluslararası Çalışma Konferansında Düzgün İş (Decent Work) isimli bir rapor sunulmuştur. Bu raporda çalışma hayatında özgürlük, iş güvencesi, eşitlik ve insan onurunu korumak temel hedefler olarak belirlenmiştir. Çalışanların haklarının korunması, yeni istihdam alanlarının oluşturulması, sosyal güvenlik ve sosyal diyalogun güçlendirilmesinin bu hedefler doğrultusundaki çalışmalara yön vereceği ifade edilmiştir. Raporda ayrıca düzgün iş uygulamalarını sayesinde ebeveyn gelirlerinin artırılarak çocuk işçiliğinin engellenmesi ve çocukların eğitim hayatlarına devam etmeleri amaçlanmaktadır (ILO,1999:3-7).

ILO düzgün olanaklarının belirlenmesi amacıyla on bir farklı gösterge belirlemiştir Bu göstergeler:

1. Yeni istihdam olanaklarının yaratılması,
2. Çocuk işçiliğinin engellenmesi,
3. Bireylerin yeteri düzeyde gelir elde edebilecekleri ve verimli olabilecekleri işlerde çalışmaları,
4. Çalışma sürelerinin fiziksel ve zihinsel sağlığın korunmasına elverecek seviyede olması,
5. İstikrarlı ve güvenceli işlerde çalışılması,
6. Çalışma ve aile hayatı arasında dengenin sağlanması,
7. Çalışma hayatında ayrımcılığın giderilmesi,
8. İş güvenliği önlemlerinin alınması,

9. Sosyal güvencenin varlığı,
10. Sosyal diyalog ve örgütlenmenin varlığı,
11. Sosyo-ekonomik koşullar (işgücü verimliliği, enflasyon, eğitim, enformel istihdam, gelir dağılımı, yoksulluk) olarak özetlenebilir (Anker ve diğerleri,2012:7).

Ekonomilerde düzgün iş açıklarının varlığı yoksulluğun kalıcı bir sorun haline dönüşmesine yol açmaktadır ILO düzgün iş açıklarının giderilmesi adına bazı pilot uygulamalar gerçekleştirmektedir. Bu uygulamalardan biri 2008-2012 arasında Madagaskar'da gerçekleştirilmiştir. Uygulamanın temel amacı enformel istihdamın azaltılmasıyla sosyal güvenliğin kapsamını genişletmek olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda 150'ye yakın girişimciye 75.000 ile 120.000 \$ arasında teşvik verilmiştir. Bu sayede 77.000 civarında tam zamanlı iş imkanı oluşturulmuş olup bu işlerin ücret düzeyleri ve sigorta prim ödemeleri düzenli olarak takip edilmiştir (ILO,2004:16-17). Benzer bir uygulama Danimarka, Fas ve Panamada gerçekleştirilmiştir. Danimarka'da yaşlı nüfusun fazla olması sebebiyle 55 yaş ve üzeri çalışanlara özel bir program uygulanmıştır. Bu bireylerin yaşadıkları iş kazaları dikkate alınarak işyerlerindeki fiziksel ve zihinsel stres faktörlerini önlemeye yönelik projeler üretilmiştir (ILO,2006:40). Fas'ta sosyal diyalogun güçlendirilmesi adına çift yönlü iletişime açık bir endüstri konseyi oluşturulmuştur. Bu ülkede istihdamdaki önemi sebebiyle ağırlıklı olarak tekstil sektörüne yönelik çalışmalar yapılmıştır. Tekstil sektöründe verilen işbaşı eğitimleri sayesinde işgücü verimliliğinde artış sağlanmıştır. Bu durum işgücünü niteliğine katkıda bulunurken çalışma ortamlarının da iyileşmesine olanak tanımıştır. Ayrıca tekstil sektöründe çalışan kadınlara yönelik ayrımcılığın giderilmesi amacıyla düzenlemeler yapılmış olup bu düzenlemeler cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunmuştur (ILO,2006:72). Panamada istihdam altyapısının düzenlenmesi için çeşitli projeler uygulanmıştır. 200 milyon \$'a yakın değerdeki bu projeler sayesinde işsizlik 1 yıl içerisinde %1'lik azalış göstermiştir. Asgari ücret sistemi yeniden düzenlenerek daha verimli bir hale getirilmiştir. Ayrıca küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi adına verimlilik odaklı ücret sistemleri uygulamaya konulmuştur (ILO,2006:81-82).

Düzgün iş sadece ulusal düzeyde ekonomik gelişmeye yönelik bir konu olarak görülmemelidir. Ekonomik büyümenin sonuçlarından herkesin adil bir pay alması

düvgün işin temel amaçlarından birisidir (Kapar,2004:199). Bu bağlamda düvgün iş yaklaşımı çalışan yoksulluğuyla mücadelede gelir adaletinin sağlanması açısından önemli bir konumda bulunmaktadır.

BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE ROMANLAR: ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ, ÇALIŞAN YOKSULLUĞU ve MÜCADELE POLİTİKALARI

2.1. Türkiye’de Romanlar ve Kökenleri

Romanlar Türkiye’de yaşayan kültürel ve etnik farklılıklara sahip topluluklardan birisidir. Bu topluluğa mensup bireylerin ne şekilde adlandırılacakları Romanlara yönelik yapılan araştırmalarda karşılaşılan temel sorunlar arasındadır (Ürer,2012:247). Romanlar yaşadıkları bölgelere göre farklı isimlerle anılmaktadır. Bu isimler Erzurum, Artvin Bayburt ve Sivas’ta “Poşa”; Van, Hakkari, Mardin ve Siirt’te “Mutrip”; İç Anadolu Bölgesi’nde “Elekçi”; Akdeniz Bölgesi’nde “Arabacı”; Kayseri, Adana, Osmaniye ve Çorum’da “Haymantos” olarak kullanılmaktadır. Balkanlardan göç eden, ağırlıklı olarak Trakya yöresi olmak üzere Marmara ve Ege bölgelerine yerleşen topluluklar için “Roman” kavramı kullanılmaktadır. Bölgelere göre farklılık göstermesine rağmen Türkiye’de halk arasında bu topluluklar “Çingene” olarak bilinmektedir. (Özkan,2000:31).

Temmuz 2006-Ocak 2008 arasında Edirne Roman Derneği (EDROM) , Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD) ve Avrupa Roman Hakları Merkezi (ERRC) tarafından gerçekleştirilen saha araştırmasında Türkiye’de bu topluluğun Romanlar, Domlar ve Lomlar olarak üç ana gruba ayrıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu araştırmada Çingene kavramı bu üç grubu kapsayacak biçimde kullanılmıştır (EDROM, HYD ve ERRC,2008:53-54). Benzer şekilde Andrews (2008), Yoors (2005), Martinez (1992) ve Özkan (2000)’da çalışmalarında Çingene kavramını kullanmıştır. Ancak günümüzde Çingene kavramı işe yaramazlık, ahlaksızlık, hırsızlık, dilencilik, eğitim seviyesinin düşük olması gibi olumsuz çağrışımları içerecek şekilde kullanılmaktadır (Ürer,2012:248). Bu durum Türkçede bazı deyimlerde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Çingeneleşmek: cimrilik, Çingene kavgası: küfürlü kavga, Çingene çergesi: pis yer, Çingene parası: bozuk para anlamında bunlardan bazılarıdır (Ünalı,2012:621).

1978’de gerçekleştirilen 2. Dünya Çingene Konferansı’nda, Çingene kavramına atfedilen olumsuz çağrışımlardan dolayı Çingene yerine Rom (adam, insan) kelimesinden gelen Roman kavramının kullanılması kararlaştırılmıştır (Yanıkdağ,2012:248). Çalışmamızda kavram bütünlüğü sağlamak adına Roman

kavramı kullanılmıştır. Ancak Aksu (2006:20) ve Marsh (2008a:20) gibi Çingene kavramının bir etnik kimliğin getirisi olduğunu ve olumsuz çağrışımlardan arındırmak için ısrarla kullanılması gerektiğini savunan araştırmacılar da bulunmaktadır.

Romanlarla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Romanların dünyanın birçok bölgesinde yaşamlarını sürdürdükleri, farklı isimlerle anıldıkları, kendilerine özgü yaşam tarzları, meslekleri ve kültürleri olan bir topluluk oldukları belirtilmektedir. Romanların kökenleri, kimlikleri ve kültürlerine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak kökenlerine ilişkin genel kabul gören kanı Hindistan'dan göç ederek Avrupa kıtasına ve Anadolu'ya geldikleri yönündedir (Yağlıdere,2011:19). Fraser'e (2005:30) göre 1940'larda Romanlar üzerinde yapılan genetik araştırmalardan elde edilen bulgular Hint kökeninden geldiklerini doğrular niteliktedir. Benzer biçimde Özkan'da (2010:10-11) Romanların dilleri üzerinde yapılan bazı araştırmaların onların Hint kökenli olarak kabul edilmesine neden olduğunu savunmaktadır. Ancak bu durumun aksini savunan araştırmacılar da bulunmaktadır. Asseo'ya (2004:14) göre Romanların kökeni Mısır'a dayanmaktadır. Kenrick'e (2006:18) göreyse Romanlar 7. ve 10. yüzyıl arasında Hindistan'dan İran'a giderek burada Rom adı altında bir topluluk oluşturmuşlardır. Günümüz Romanlarının kökeniyse bu topluluğa dayanmaktadır.

Türkiye'ye yerleşen Romanların kökenleri hakkında da farklı görüşler bulunmaktadır. Marsh'a (2008b:5) göre kökenleri Eskişehir civarında yaşamış Frigyalılar'dan oluşan bazı gruplara dayanmaktadır. Sampson (1923)'a göre Kuzeybatı Hindistan'dan 10. yüzyılın başında Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır (Aktaran: Arayıcı,2008:235). Marushiakova ve Popov 'a (2006:14) göre Anadolu'nun Romanlarla ilk teması Selçuklular döneminde gerçekleşmiştir. Ancak Selçuklular dönemindeki bu temas Romanların Anadolu üzerinden Avrupa'ya göç etmesiyle sınırlı kalmıştır.

Osmanlı Devleti döneminde Romanlar Rumeli başta olmak üzere geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Osmanlı Devletinin Balkanlardaki hakimiyetiyle birlikte Romanların bir bölümü Avrupa'nın içlerine göç etmiştir. Diğer bir bölümüyse Balkanlar'da kalarak yerleşik hayata geçmiştir (Marushiakova ve Popov, 2006:30). Romanların büyük bir bölümünün göçebe olarak yaşaması Osmanlı Devleti'nin onlardan düzenli biçimde vergi alamamasına neden olmuştur. Bu nedenle Balkanlar'da yeni fethedilen yerlerden Romanlara toprak vererek yerleşik hayata geçmeleri teşvik edilmiştir. Ayrıca fethedilen

bu toprakların güvenliğinin sağlanması için Romanlar sınır muhafızı olarak görevlendirilmiştir. Bu durum Romanların Trakya ve Balkanlar'da yerleşik hayata geçerek ağırlıklı olarak bu bölgelerde ikamet etmelerine neden olmuştur (Özkan,2000:23).

Anadolu üzerinden Avrupa'ya göç etmiş Romanların 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Avrupa'dan Türkiye'ye zorunlu biçimde göç ettikleri görülmektedir. Lozan Barış Antlaşmasında kabul edilen Türk ve Rum nüfusunun mübadelesine ilişkin imzalanan protokol gereğince Türkiye'ye 500.000'e yakın kişi göç etmiştir. Bu göçmenler arasında ataları Anadolu topraklarından Balkanlar'a göç eden Romanlar da bulunmaktadır. Günümüzde Türkiye topraklarında yaşayan Romanların tamamına yakını nüfus mübadelesi sırasında Avrupa'dan Türkiye'ye gelen bu göçmenlerden oluşmaktadır. Örneğin; günümüzde Tekirdağ ve Sakarya illerinde bulunan Romanların tamamına yakını Bulgaristan'dan göç etmiştir. Benzer şekilde Ege ve Marmara bölgelerinde bulunan Romanların önemli bir kısmı Yunanistan ve Yugoslavya'dan gelmiştir (Özkan,2000: 21-23).

2.2. Türkiye'de Romanların Yapısı

Romanlar yaşadıkları toplumun kültürüne, dil ve dinine kolaylıkla ayak uydurabilen topluluklardır. Bu durum onların yaşadıkları ülkelerde farklı yaşam biçimlerini benimsemelerine neden olmuştur (Türkdoğan,2013:396). Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında Türkiye'de yaşayan Romanların demografik yapıları ve yerleşim yapıları incelenmiştir.

2.2.1. Demografik Yapı

Türkiye'de nüfus sayımlarında etnik ve kültürel değişkenlere göre ayrı bir kayıt tutulmaması nedeniyle Romanların demografik yapıları hakkında resmi veriler bulunmamaktadır. Roman nüfusuna ilişkin son kapsamlı veriler Anadolu ve Rumeli'de yaşayan ve sadece vergi ödeyen erkeklerin kayda alındığı 1695'e ait Osmanlı kayıtlarında bulunmaktadır (Marushiakova ve Popov,2006:65). Ancak yapılan akademik çalışmalar en fazla Roman nüfusunun yaşadığı bölge olarak Marmara'yı ön plana çıkarmaktadır. Marmara bölgesinin sırasıyla Ege, Akdeniz, İç Anadolu,

Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri izlemektedir (Özkan,2000:38).

Dünya Bankası Roman nüfusuna ilişkin tahmini veriler yayınlamaktadır. Buna göre Türkiye'nin yanında Bosna Hersek, Polonya, Hırvatistan, Slovenya gibi ülkeler toplam nüfusunun %0-%2'si aralığında Roman nüfusuna sahiptir. Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'da bu oran %8-%12 aralığında tahmin edilmektedir (www.go.worldbank.org). Avrupa Birliği Konseyi Dünya Bankasından farklı biçimde Türkiye'de bu oranının tahmini olarak %3.7 civarından olduğunu açıklamıştır. Buna göre 2013 itibariyle Türkiye'de yaşayan toplam Roman sayısının ortalama 2.750.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Avrupa kıtasında ortalama 11.260.000'e yakın Romanın yaşadığı tahmin edilen bu verilere göre Türkiye Avrupa'da sayısal olarak Romanların en fazla yaşadığı ülke konumundadır. Ancak genel nüfusa oranla bakıldığında Bulgaristan, Makedonya ve Romanya en yoğun Roman nüfusuna sahip ülkelerdir (www.hub.coe.int).

Özkan'ın Türkiye Çingenelemi isimli çalışmasında Türkiye'nin bazı illerine yönelik olarak yaptığı saha araştırmalarında edindiği Roman Nüfusuna İlişkin tahmini verilerse şu şekildedir:

Tablo 8.
Türkiye’de İllere Göre Tahmini Roman Nüfusu

İl	Tahmini Roman Nüfusu (Kişi)	İl	Tahmini Roman Nüfusu (Kişi)	İl	Tahmini Roman Nüfusu (Kişi)
İstanbul	92.000	Sakarya	6.000	Çorum	2.000
Edirne	50.300	Çanakkale	5.800	Erzincan	2.000
İzmir	45.000	Konya	5.600	Sivas	2.000
Tekirdağ	27.700	Aydın	5.400	Van	2.000
Bursa	25.820	Samsun	5.000	Artvin	1.700
Eskişehir	20.000	Zonguldak	5.000	Hatay	1.400
Balıkesir	14.500	Kahramanmaraş	3.000	Tokat	1.400
Ankara	13.700	Kayseri	3.000	Elazığ	1.000
Muğla	12.550	İzmit	3.000	Trabzon	1.000
Antalya	9.000	Osmaniye	3.000	Ordu	620
Adana	8.000	Gaziantep	2.500	Kırşehir	600
Erzurum	7.400	Malatya	2.500	Denizli	500
Kırklareli	6.000	Çankırı	2.000	Bayburt	200
TÜRKİYE’DE TAHMİNİ TOPLAM ROMAN NÜFUSU: 400.190					

Kaynak: Özkan (2000):32-43

Tablo 8’e göre Türkiye’de en fazla Roman nüfusu barındıran iller Marmara ve Ege bölgesinde yer almaktadır. İstanbul, Edirne, Tekirdağ ve Bursa Roman nüfusun yoğun olarak yaşadığı ilk beş ilden dördünü oluşturmaktadır. İzmir Ege bölgesinde en fazla Roman nüfusunu barındıran il konumundadır. Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde bulunan illerse genel olarak Roman nüfusunun en az olduğu illere sahip bölgeler olarak dikkat çekmektedir. Dünya Bankası ve Özkan’ın yaptığı çalışmalar arasında 13 yıla yakın bir zaman farkı bulunsa da Türkiye’de Roman nüfusuna ilişkin tahminler arasında görülen yaklaşık 7 katlık fark dikkat çekmektedir.

2.2.2. Yerleşim Yapıları

Yaşam biçimindeki farklılıklar Romanların yaşadıkları bölgelerin ve hane yapılarının toplumun diğer kesimlerine kıyasla farklı özellikler barındırmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın bu kısmında göçebe Romanlar, Roman mahalleri ve Romanların hane yapılarına ilişkin bilgi verilmiştir.

2.2.2.1. Göçebe Romanlar

Yerleşik düzene geçmemiş göçebe Romanlar yaşam biçimlerinde kırsal özellikler taşımaktadırlar. Bu yapı Romanların ekonomik koşullarının ve yaşam biçimlerinin şekillenmesinde kuşaklar boyunca süren etkiler yaratmaktadır. Yaşam biçimini belirleyen bu özellikler göçebe Romanların yerleşim yapılarını da şekillendirmektedir (Kaya,2007:123). Göçebe Romanlar yaşadıkları bölgenin iklim özelliklerine bağlı olmak üzere genellikle kış aylarında belirli bir bölgede sabit kalmaktadırlar. Motorlu ya da motorsuz araçlarla taşıdıkları basit yapılı, hafif ve küçük barınaklarda yaşamlarını sürdürmektedirler (Martinez,1992:57-58).

Göçebe Romanlar geçimlerini sağlayabilmek adına köylere çeşitli mal ve hizmetler götürmek, tarım ürünlerini toplamak, tamircilik, mevsimlik peyzaj işleri ve müzisyenlik gibi işlerle uğraşmaktadırlar (Fraser, 2005:189).

Sanayi Devrimi'nin etkileriyle beraber köylü ve zanaatkarların kırsal alanlardan uzaklaşarak şehirlerde sanayi sektöründe çalışmaya başlamaları 18. yüzyıldan itibaren İngilizler üzerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu etki zamanla İngiltere sınırlarını aşarak birçok ülkede kendini göstermiştir. Ancak Romanların ağırlıklı olarak yaşadıkları Balkanlar'da bölgenin politik yapısı sebebiyle bu etkiler uzun bir süre görülmemiştir. Bu sebeple Romanlar sanayileşmenin etkisini göstermediği bu kırsal yapıda uzun süre göçebe yaşamlarına devam edebilmişlerdir. Ancak 1980'lerden itibaren küreselleşmenin yarattığı etkiler Romanların göçebe yaşam tarzı üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. El yapımı ürünlere olan talebin azalması, ucuz maliyetli ev eşyalarının tamirciliğe olan talebi azaltması, tarım sektörünün gittikçe daralması gibi etkiler Romanların göçebe yaşam biçimlerini gittikçe zora sokmaktadır (Fraser, 2005:182-192).

2.2.2.2.Roman Mahalleleri

Sanayileşmenin artan etkisi ve kentlerin gün geçtikçe büyüüp kalabalıklaşması barınma sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu sorun faklı ekonomik güce sahip insanların bir arada yaşamalarını zorlaştırmakta ve aynı kentsel alanlarda farklı refah düzeyine sahip bölgelerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Giddens,2013:971). Amerika'da "getto", Fransa'da "banliyö", İtalya'da "quarteri periferici (dış mahalle)",

İsveçte “problemomrade (sorunlu bölge)”, Brezilya’da “favela (teneke mahalleler)” gibi isimler mekansal hiyerarşide yaşam kalitesi anlamında en alt sıralarda yer alan bölgeler için kullanılmaktadır (Wacquant,2011:11). Benzer bir durum Roman mahalleleri için de geçerlidir.

Avrupa Roman Hakları Merkezi (ERRC)’nin 2012 tarihli raporuna göre Romanlar genellikle düşük yaşam kalitesine sahip konutlarda barınmaktadır. Genel olarak altyapının, sağlık ve hijyen koşullarının yetersiz olduğu gecekondularda, tapusuz konutlarda, bir ya da iki odalı evlerin ağırlıklı olarak bulunduğu yoksul mahallelerde ikamet etmektedirler. Birçok Roman mahallesinde altyapı sorunları nedeniyle elektrik, su, kanalizasyon sistemi ve ulaşım gibi temel olanaklar kısıtlı durumdadır (ERRC,2012:17). Roman mahalleleri toplumsal algıda şehrin kıyısındaki “sakıncalı” mekanlar olarak görülmektedir. Şehrin güvenliği ve toplumun refahı için sakıncalı olarak görülen bu mekanlar genel olarak suç ve kayıtdışılığın merkezi olarak görülmektedir. Yarattıkları kayıtdışı ekonomi ve barındırdıkları olumsuz yaşam koşullarıyla birlikte bu mahalleler şehirlerin “Roman Gettolarına” dönüşmüş durumdadır (Akkan, Deniz ve Ertan,2011:33). Bu eksikliklerin yanı sıra Romanların yaşam biçimleri dolayısıyla toplumsal hayata ayak uyduramadıkları da görülmektedir. Yerleşik hayat tarzı Romanlar için geleneksel konutlarda yaşamlarının sürdürebilmek açısından çeşitli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Şehir hayatında düzenli bir işin gerekliliği, eğitim imkanlarından yararlanma konusundaki eksiklikler ve sahip oldukları mesleklerin öneminin azalması Romanların sosyal ortama olan uyum sürecini zorlaştırmaktadır (Kaya,2007:124-125).

Türkiye genelinde Roman mahalleri kent merkezlerine yakın yerlerde ya da kentsel dönüşüm projeleri kapsamında gelecek vaat eden arazilerde bulunmaktadır. Son yıllarda Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve yerel yönetimler aracılığıyla bu mahalleler kentsel dönüşüm kapsamına dahil edilmeye başlanmıştır. Ancak ERRC’nin raporuna göre bu durum bir takım problemleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin; 2010 yılında İstanbul Sulukule’de yürütülen kentsel dönüşüm projesi kapsamında bir Roman mahallesinin yıkımına başlanmış ve inşa edilen konutlar arazilerin eski sahipleri olan Romanlar tarafından karşılanamayacak seviye de pahalı olduğu için eleştirilmiştir. Benzer sorunlar Sakarya Gazipaşa Mahallesi (Kestanelik Mevki) ve İzmir Çaybaşı

mahallesi gibi bölgelerde de yaşanmıştır. Ayrıca konutların inşası sırasında Romanların başka bölgelerde ikamet etmek zorunda kalmaları eğitim ve istihdam alanlarına erişim gibi bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir (ERRC,2012:17-18).

2.2.2.3. Hane Yapıları

Romanların hane yapılarına yönelik yapılan araştırmalar genel olarak kalabalık aileler halinde yaşadıklarını göstermektedir (Yağlıdere,2011:47). Bu geniş aile yapısı çoğunlukla erken yapılan evlilikler neticesinde çocukların belirli bir süre ayrı eve çıkmamalarından kaynaklanmaktadır. Araştırmalar çocuklarının ortalama 13-17 erkeklerince 15-19 yaşlarında evlendiklerini göstermektedir. Bu erken evlilikler neticesinde fazla çocuk sahibi olunması da hanelerin kalabalıklaşmasına yol açmaktadır (Özkan,2000:89-96). İzmir genelinde Romanlar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre hanelerin yaklaşık %40'ı beş kişi ve üzerinde kişinin yaşadığı ailelerden oluşmaktadır (Toprak, Özmen ve Teniker:2007:17). İstanbul genelinde yapılan bir diğer araştırmaya göre bu oran %45 civarındadır (İBB,2004:75).

Roman hanelerinde kadınlar ve çocuklar genellikle aile ekonomisine destek olmak amacıyla çalışmaktadır. Bu durum çocuklar arasında görülen düşük okullaşma oranlarını da açıklar niteliktedir. Kadınların bohçacılık, temizlikçilik, çiçekçilik gibi ayrı işlerde çalışmakla beraber sepetçilik ve kağıt toplayıcılığı gibi işlerde ailenin diğer üyelerine de yardım ettikleri görülmektedir. Hanedeki bireyleri kadın, çocuk ayrımı yapmadan çalışmaya iten sebeplerin başında kalabalık hane nüfusunu geçindirmek için hane reisi olarak kabul edilen babanın yeteri kadar gelir elde edememesi gösterilebilir (Özkan,2000:47-51).

2.3. Türkiye'de Romanların Çalışma İlişkileri

Çalışma ilişkileri kavramı en özlü biçimiyle üretim sürecinde işgücü içerisindeki farklı statüler arasındaki ilişkiler olarak tanımlanabilir. Bu ilişki son derece karmaşık olup sosyolojik, iktisadi, siyasi ve hukuki boyutları bünyesinde barındırmaktadır. Endüstri ilişkileri kavramıysa bu ilişkinin taraf ve boyutlarını daha dar bir kapsamda ele alarak işçi, işveren ve bunların temsilcileriyle sınırlandırmıştır (Makal,2002:23). Çalışmamızın istihdam, yoksulluk, etnik köken gibi farklı değişkenleri bir arada barındırması sebebiyle daha geniş bir kapsama sahip çalışma ilişkileri kavramının kullanılması tercih

edilmiştir. Bu bağlamda Romanların meslekleri, bu mesleklerin sosyo-ekonomik gelişmeler karşısında yaşadıkları değişimler, Romanların örgütlenmesi ve Romanların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar bu kısımda anlatılmıştır.

2.3.1. Roman Meslekleri ve Kaybolan Meslekler

Romanların yerleşim yapılarında olduğu gibi meslek seçimlerinde de yaşam biçimleri önemli etkiye sahiptir. Göçebe yaşam tarzı onların düzenli bir iş kurmaları yönünde engel teşkil etmektedir. Yerleşik düzene geçmiş Romanlarsa yaşam biçimlerinin etkisiyle şehir hayatına ve sanayi toplumunun yapısına yeterince ayak uyduramamaları sebebiyle çoğunlukla düzenli bir işe sahip olamamaktadır (Özkan,2000:87).

Bölgelere göre değişiklik göstermekle beraber genel olarak Romanlarla özdeşleşmiş meslekler arasında; demircilik, hurdacılık, kağıt toplayıcılığı, hamallık, nalbantlık, ayakkabı boyacılığı, bakırcılık, kalaycılık, sepetçilik, elekçilik, seyislik, çiçekçilik, falcılık, müzisyenlik, bohçacılık gibi meslekler bulunmaktadır. Ayrıca son yıllarda peyzaj işleri Roman kadınlar arasında gittikçe yaygınlaşmaktadır (Özkan,2000:85-88).

Kalabalık hane yapıları, erken gerçekleşen evlilikler, maddi imkansızlıklar ve toplum tarafından geliştirilen ayrımcı ve dışlayıcı tavırlar Romanların eğitim seviyeleri üzerinde etkili olmaktadır. (ERRC,2012:19). Bu nedenlerle ortaya çıkan eğitim seviyesinin düşüklüğü zaman içinde gelecek nesillerin çalışma ilişkilerini olumsuz etkileyen bir döngü oluşturmaktadır. Roman mahalleleri içerisinde okuyarak meslek sahibi olmuş, rol model oluşturacak bireylere fazla rastlanmaması eğitimle kurulan ilişkinin zayıflığını pekiştirmektedir (Akkan, Deniz ve Ertan,2011:68). 2011'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen Roman Çocuklar ve Eğitim Çalıştay'ında Romanlar arasında ilköğretimde okula kayıt oranlarının düşüklüğü, okul terk oranlarının yüksekliği ile birlikte yüksek devamsızlık oranlarının bulunduğu çalıştay sonuç raporuyla teyit edilmiştir. Raporda bu durumun düzenli ve güvenceli bir iş bulma konusunda Romanların durumunu güçleştirdiği belirtilmiştir (www.ysop.meb.gov.tr).

Romanların mesleki eğitimden yoksun oluşları da istihdam sorununu doğrudan etkilemektedir. Gelişen teknoloji ve artan rekabet ortamı Romanların geleneksel olarak yürüttükleri meslekler üzerinde doğrudan etki yaratmaktadır. Mesleki eğitim imkanlarından yararlanılmaması Romanların kendilerini gündelik işlerde yararlanan

ucuz işgücü olarak bulmalarına sebep olmaktadır (Yanıkdağ,2012:263). Gelişen teknoloji neticesinde emek yoğun işlere olan talebin azalarak hizmetler sektörünün büyümesi geleneksel Roman mesleklerini kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Seri üretim neticesinde üretilen ürünlerin fiyatlarının el emeği ürünlere göre düşük oluşu sepetçilik, kalaycılık, elekçilik gibi mesleklerin varlığını tehdit etmektedir. Bu mesleklere olan talebin azalması ve kazançlarının düşük oluşu mesleklerin gelecek nesillere aktarılmamasına neden olmaktadır. Ancak hurdacılık, hamallık ve kağıt toplayıcılığı gibi emek yoğun çalışmayı gerektiren ve uzmanlık istemeyen bazı meslekler varlıklarını sürdürmektedir (Özkan,2000:83-88).

Romanların düzenli işlere sahip olamamaları toplumsal entegrasyon anlamında da sorunlara yol açmaktadır. Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri (2011) isimli çalışmada bu soruna dikkat çekilmiştir. Çalışmada Romanlara atfedilen mesleklerin çevre yerleşimlerle ilişkileri zayıf Roman mahallerinde sürdürülmesinin bu mahallelerin birer Getto görünümü kazanmasına neden olduğu vurgulanmıştır. Proje kapsamında yapılan saha araştırmasında toplumun diğer kesimleriyle entegre olmuş bireylerin çoğunlukla Roman mahallerinin dışında yer alan işlerde çalışan bireyler oldukları vurgulanmıştır. Buna göre Romanlara yönelik olarak yürütülecek toplumsal entegrasyon projelerinin merkezinde istihdam olanaklarının artırmaya yönelik politikaların olması gerektiği ifade edilmiştir (Akkan, Deniz ve Ertan,2011:98-100).

2.3.2. Romanların Örgütlenmesi

Romanların ağırlıklı olarak enformel sektörde çalışmaları beraberinde örgütlemeye yönelik birtakım problemleri de getirmektedir. Enformel sektörün istihdamdaki ağırlıklı yapısının, sayıları bilinmese de, sendikalı çalışan Romanlar üzerinde olumsuz bir etki yarattığı söylenebilir (ERRC,2012:27). Türkiye’de çalışan Romanların hak talepleri sendikalar dışında kalan kuruluşlar aracılığıyla aranmaktadır. Ayrıca Romanların arasında örgütlenme bilincinin zayıf oluşu da sendikalaşma oranlarını etkilemektedir. Ülkemizde kurulan Roman derneklerinin birçoğunun yaklaşık on yıllık bir geçmişe sahip oluşu Romanlarda örgütlenme bilincinin henüz yeterince oluşmadığının göstere niteliktedir (Yanıkdağ,2012:264).

Roman örgütlenmesinin önündeki önemli engellerden biri 7 Ekim 1983 tarihli 2908 sayılı Dernekler Kanunu’nda dil, ırk, sınıf ve mezhep ayırımına dayanan derneklerin

kurulamayacağına yönelik maddedir (md. 5/2). Bu maddeye göre Romanlara yönelik derneklerin kurulması ırk ayırımına dayalı kuruluşlar oldukları gerekçesiyle yasaklanmıştır. 1996'da İzmir'de kurulan Romanlar Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği aynı gerekçeyle kapatılmıştır. 2000'de Ankara'da kurulmak istenen Çingene Kültürü Araştırma, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğinin kurulmasınaysa izin verilmemiştir. Ancak bu madde 2004'de düzenlenmiş ve Roman derneklerinin kurulması mümkün hale gelmiştir. (Akgül,2010:216).

Türkiye'de Romanların örgütlenme çalışmaları ağırlıklı olarak 2000'lerin başından itibaren Avrupa Birliği uyum sürecinin bir getirisi olan "örgütlenme özgürlüğü" kapsamında artmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren Romanların yaşadığı illerin birçoğunda Roman Dayanışma Dernekleri kurulmaya başlanmıştır. Bu dernekler zaman içerisinde federasyon çatısı altında birleşerek Romanlara yönelik projelerin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur (Yağlıdere,2011:65).

2.3.3. Romanların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar

İşsizlik günümüzün en önemli sorunlarından biri olmasına rağmen çalışan bireyler de istihdam piyasalarında birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar yaş, cinsiyet, eğitim durumu, etnik köken gibi birtakım değişkenler doğrultusunda farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda Romanların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar; çalışma hayatında ayrımcılık, sosyal dışlanma, enformel sektörde istihdam, ağır çalışma koşulları ve sağlık problemleri şeklinde başlıklandırılarak açıklanmıştır.

2.3.3.1. Çalışma Hayatında Ayrımcılık

Yaşadıkları bölgelerde genellikle güvencesiz işlerde çalışan Romanların karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık kendilerine sunulan işler ve toplumda yer edinmiş Roman algısıyla benzerlik göstermektedir. Hurdacılık, hamallık, kağıt toplayıcılığı gibi toplumsal algıda Roman mesleği olarak yer edinmiş meslekler Romanların toplumsal statülerini ortaya koymaktadır. Bu işler genel olarak toplumda bireylerin yapmaktan kaçındığı hatta yapılırken görmek dahi istemediği işler olarak görülmektedir. Örneğin Antakya'da hurdacıların şehre girişlerinin engellenmesi, Konya'da bohçacılığın yasaklanmaya çalışılması, İzmir Bergama'da Romanların mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştırıldıktan sonra şehirde istenmemesi Romanların şehir yaşamında görünür olmalarından duyulan

rahatsızlığı göstermektedir. Romanların istihdam piyasaları ile ilişkileri dışlanma ve ayrımcılığı da içinde barındırmaktadır. Bu durum sadece çalışma ilişkilerinde değil sosyal bağların zayıflaması neticesinde tüm yaşam alanlarında dışlayıcı ve ayrıştırıcı bir anlayışa zemin hazırlamaktadır (Akkan, Deniz ve Ertan,2011:51-52).

EDROM, ERRC ve HYD tarafından yapılan saha araştırmasına göre istihdam piyasalarında Romanların “çalışmayı sevmeyen” bireyler olduklarına yönelik bir ön yargı mevcuttur. Romanların kamu sektöründe, sağlık - eğitim gibi alanlarda ya da polislik, askerlik gibi mesleklerde çalışma oranı oldukça düşüktür. Geleneksel önyargıların ve eğitim seviyesindeki düşüklüğün neden olduğu bu durum düzenli işlerde çalışan Romanların yaşadıkları mahalleleri ve Roman kimliklerini gizlemeye çalışmalarına da sebep olmaktadır (Marsh, 2008:57).

Benzer ayrımcı uygulamalar çeşitli Avrupa ülkelerinde de görülmektedir. Avrupa Birliği Konseyinin 2004 tarihli raporuna göre Çek Cumhuriyeti’nde yapılan araştırmada ülkede yaşayan Romanların %61’inin iş görüşmelerinde ayrımcılığa maruz kaldıkları ifade edilmiştir. Rapora göre yasalarla engellenmeye çalışılmasına rağmen etnik kökenli bu ayrımcılığın birçok Avrupa ülkesinde de sürdüğü belirtilmiştir. Slovakya’da raporun yayınlandığı dönemde Romanlar arasında tahmin edilen işsizlik oranı %87.5 olarak belirtilmiştir. Aynı dönemde bu ülkede genel işsizlik oranı %14.2 olarak görülmektedir (EC,2004a:23-24).

ERRC’ye göre Türkiye’de etnik kökene dayalı veri toplanmaması nedeniyle Romanlar arasındaki işsizlik oranlarına dair sağlıklı veriler bulunmamasına rağmen yapılan saha araştırmaları neticesinde Romanların iş başvurularında ya da çalışma yaşamında ayrımcı uygulamalarla karşılaştıkları ve düzgün iş sahibi olmak yönünde engellerle karşılaştıkları belirtilmiştir (EC,2010:16-18).

2.3.3.2. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma eşitsizlik, işsizlik, yoksunluk ve yoksulluk gibi kavramlar yardımıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. İşsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar hemen her toplumda ve dönemde karşılaşılan sorunlar olmakla birlikte sosyal dışlanmanın boyutu toplumdaki bireylerin yaş, cinsiyet, etnik köken, dini ve ideolojik inançları gibi değişkenlere bağlı olarak değişmektedir. Sosyal dışlanma toplumsal faaliyetlere katılma ve sağlıklı

toplumsal ilişkilerin gerçekleşmesi konusunda karşılaşılan güçlüklerin sonucudur. Sosyal dışlanma genel olarak bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlayan ve kendi geleceğini temin altına almasını için gerekli gereksinimlerden yoksun kalması neticesinde toplumsal bağlarının zayıflaması ve sivil, siyasal, ekonomik, sosyal haklarından mahrum kalması süreci olarak tanımlanabilir (Sapançalı,2003:19-20).

Byrne'a (1999:12) göre sosyal dışlanma sosyal güvenceden yoksun bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel kaynaklara erişememesi neticesinde ortaya çıkan ve toplum ile bağların kopmasıyla sonuçlanan bir sorundur.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sosyal dışlanmayı, birey ve toplum arasındaki bağların gittikçe zayıfladığı çok boyutlu bir süreç olarak tanımlamaktadır. Buna göre bu sürece etki eden unsurlar arasında olumsuz çalışma koşulları, düşük ücretlerle çalışma, etnik ve kültürel farklılıkların yanı sıra yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve engellilik durumu gibi değişkenler gösterilmektedir. Ayrıca sosyal dışlanma bireysel bir durum olabileceği gibi belirli bir hanehalkının ya da toplumun geneline göre farklı siyasi, dinin, etnik özelliklere sahip toplulukların dışlanması şeklinde de ortaya çıkabilir (WHO,2008:7-8).

Sosyal dışlanmanın etkileri ve boyutları belirli aşamalarda farklı biçimlerde kendini göstermektedir. Bunlardan ilki yeni iş bulma ümidinin kalmadığı uzun süreli işsizlik hali neticesinde ortaya çıkan işgücü piyasalarından dışlanmadır. İkincisi yoksulluğun genel bir biçimde hissedildiği ekonomik dışlanmadır. Üçüncü aşama ekonomik yetersizliklere bağlı olarak karşılaşılan sosyal ve kültürel dışlanmadır. Tüm bunların gerçekleşmesi halinde sosyal ilişkilerin zayıflaması neticesinde toplumsal hayattan kopuşlar ve tecrit gerçekleşmektedir (Sapançalı,2003:23-24).

Günümüz toplumlarında istihdamın daralan yapısı ve işsizlik oranlarındaki artış ücret düzeylerinde istihdam biçimlerinde önemli etkiler yaratmıştır. İşsizlik sürelerinin uzunluğu ekonomik imkanlardan yoksun olma neticesinde sosyal ve kültürel alanlarda bireylerin dışlanmasına neden olmaktadır. Ancak atipik çalışma biçimlerinin ve işgücü arzındaki fazlalığın ücretler üzerinde yarattığı baskılar çalışanlarında yoksullaşarak sosyal dışlanma sorunuyla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır (Sapançalı,2003:149).

Türkiye’de Romanlara karşı açık ya da örtük bir biçimde ifade edilen önyargılı bir bakış dikkat çekmektedir. Anbarlı (2007:151) tarafından İzmir Romanları üzerinde yapılan saha araştırmasına göre katılımcıların %76’sı Romanlarla aynı mahalle içerisinde yaşamak istemediklerini belirtmişlerdir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından yapılan bir diğer araştırmaya göre Roman katılımcıların %18’i Roman olmayanlar tarafından dışlandıklarını belirtmişlerdir (İBB,2004:18).

Mekansal ayrışma temelde sosyal dışlanmanın başladığı yerdir. Roman mahalleleri için de geçerli olan bu durum mekansal damgalanmayı da beraberinde getirmektedir. Damgalanmış Roman mahallelerinde yaşayan bireyler mahalle dışına çıktıkları andan itibaren belirli ön yargılarla karşılaşmaktadır. Bu durum Romanlar için Roman mahallerinin dışında bir hayat sürmeyi zorlaştırmakta ve sosyal dışlanmaya zemin hazırlamaktadır (Akkan, Deniz ve Ertan,2011:24). Romanlara yönelik etkin sosyal politikaların üretilebilmesi için onların karşılaştıkları sosyal dışlanmanın çok boyutlu ve dinamik yapısının yapılan saha araştırmalarında doğru analiz edilmesi gerekmektedir. Bu analizlerin Roman mahallelerinin kendine özgü yapısını ve çevreleriyle olan ilişkilerini açıklar nitelikte olması beklenmektedir. Romanların çevreleriyle ve kamu kuruluşlarıyla olan ilişkilerinin doğru anlaşılması önemlidir. Yoksulluk odaklı yapılan çalışmalarda yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın mekansal etkileri araştırılmalıdır. Yaşadıkları Roman mahallelerinin fiziki yapısı ve çalıştıkları işler uzun süreçler neticesinde ortaya çıkan sosyal dışlanmışlığın önemli göstergeleri arasındadır (Akkan, Deniz ve Ertan,2011:27).

2.3.3.3. Enformel Sektörde İstihdam

Düzenli bir gelire, güvenceli işlerde çalışma olanaklarına sahip olamayan Romanlar geçimlerini sağlamak için ağırlıklı olarak Enformel sektörde çalışmaktadır. Romanlar arasında sosyal güvenlik kapsamında çalışanların sayısı oldukça azdır. Söz konusu meslekler çoğu zaman mevsimlik, yarı zamanlı ya da kayıtdışı işleri kapsamaktadır (Marsh,2008:57).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Romanlar müzisyenlik ve nalbantlık dışında kuyumculuk, demircilik, ayakkabıcılık, dericilik, terzilik, kasaplık hatta subaylık ve doktorluk gibi toplumda saygı gören mesleklerde çalışmıştır (Marushiakova ve Popov,2006:44-46). Ancak günümüzde sahip oldukları hamallık, hurdacılık, kalaycılık

ve sepetçilik gibi meslekler için aynı durumdan bahsetmek güçtür (Yağlıdere, 2011:54). Roman meslekleri özellikleri gereği daimi nitelik taşımamaktadır. Bu işler doğası gereği mevsimsel etkilerden yoğun biçimde etkilenmektedir. Bu durum çalışma karşılığında elde edilen gelirden yılın belirli dönemlerinde yoksun olmayı beraberinde getirmektedir Hurdacılık, hamallık, çiçekçilik, kağıt toplayıcılığı, kalaycılık ve bohçacılık gibi mesleklerin özellikle kış mevsiminde yapılmasının zor olması bu mesleklerden düzenli bir gelir elde edilmesinin de güçleştirmektedir. Bu durum benzer mesleklere sahip Romanları geçimlerini sağlayabilmek adına sosyal yardımlara bağımlı kılmaktadır (Akkan, Deniz ve Ertan,2011:90).

İBB tarafından İstanbul'daki Romanlar üzerinde yapılan saha araştırmasında katılımcıların %40.5'inin düşük gelirli serbest meslek sahibi oldukları dikkat çekmektedir. Ayrıca katılımcıların %90'ı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna mensup değildir (İBB,2004:73-81).

EDROM, ERRC ve HYD'nin yaptığı saha araştırmasına göre Türkiye genelinde Romanların çoğunun iş güvenliğinden yoksun, mevsimlik, sosyal güvencesi olmayan ve vergi ödenmeden sürdürülen işlerde çalıştıkları tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada iş bulamayan Roman gençlerin kaçak sigara satışı yapmak için işportacılık yaptıkları tespit edilmiştir. Araştırma sırasında oranları açıklanmamasına rağmen gençlerin bir kısmının esrar satışı yaparak geçimlerini kazandıkları belirtilmiştir. Bu gibi yasal olmayan işlerde çalışan gençlerin önemli bir kısmının düzenli bir gelirden yoksun bireyler arasında yer alması çalışmanın dikkat çekici noktaları arasındadır (EDROM, ERRC ve HYD,2008:89).

Avrupa Birliği Konseyi 2001'de Romanların ekonomik ve istihdam durumlarını geliştirilmesine yönelik bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda Türkiye'deki Romanların istihdam durumlarının düzeltilmesine yönelik sunulan öneriler arasında; ulusal istihdam ofisleri aracılığıyla çalışma hayatında ayrımcılığa karşı önlemlerin alınması ve uygulanması, Romanların işgücü piyasasında yaşadıkları sorunlara karşı gerçekçi istatistikler toplanması, merkezi ve yerel yönetimlerin Romanlara yönelik projelerde işbirliği halinde çalışması ve Romanlara yönelik mesleki eğitim programlarında ihtiyaçların doğru tespit edilmesi gibi öneriler bulunmaktadır. (www.wcd.coe.int).

2.3.3.4. Ağır Çalışma Koşulları ve Sağlık Sorunları

Romanların sağlık durumlarına ilişkin resmi sayısal veriler bulunmasa da yoksulluk ve olumsuz barınma koşulları gibi sorunlar düşünüldüğünde tıbbi sorunlarla sıkça karşılaştıkları öngörülebilir. Marsh'ın (2008:57) Türkiye Romanları üzerinde yaptığı araştırmaya göre barınma koşullarının sağlıksız oluşu ve alkol, sigara kullanımının yaygınlığı Romanlar arasında bunlara bağlı olarak gelişen hastalıkların sayısını artırmaktadır. Özellikle Roman kadınlar arasında bu tip hastalıkların görülme oranının ulusal ortalamaya göre yaklaşık dört kat daha fazla olduğu belirtilmektedir. Kadın sağlığı alanında genç yaşta doğum yapma ve yeterli beslenememe gibi nedenlerden dolayı ciddi sağlık problemleriyle karşılaşmaktadır. Erkekler arasında da güvensiz ve sağlıksız koşullarda çalışmaktan dolayı meydana gelen iş kazaları ve meslek hastalıkları yaygındır.

İstanbul Tophane, Dolapdere, Tarlabası ve Kuştepe çevresindeki hastanelerde yapılan bir araştırmaya göre Romanlar arasında kronik solunum yolu hastalıklarının oldukça sık görüldüğü tespit edilmiştir. Romanların bu tip hastalıkların görüldüğü toplam sayının üçte birini oluşturdukları belirlenmiştir (EDROM, ERRC ve HYD,2008:99).

Avrupa Birliği Konseyine göre Türkiye'deki Romanların sağlık sorunlarının giderilmesiyle barınma ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi arasında önemli bir etkileşim vardır. Buna göre sağlıksız çalışma koşulları ve güvensiz istihdam bir takım sağlık problemlerinin yaşanmasını da beraberinde getirmektedir. Hijyen, beslenme olanaklarındaki kısıtlılıklar ve yeterli sağlık bilincinin olmayışı Romanların sağlık durumlarının olumsuz etkilemektedir (EC,2010:25-27).

2.4. Türkiye'de Romanların Çalışan Yoksulluğu ve Mücadele Politikaları

Çalışan yoksulluğu Romanların emek piyasalarıyla olan ilişkilerini en iyi tanımlayan kavramlardan birisidir. Yaşadıkları hemen her bölgede niteliksiz, güvensiz, sağlıksız ve ağır koşullarda çalışan Roman topluluklarının varlığından bahsetmek mümkündür. Gelirin belirsiz olduğu, geçim stratejilerinin günü kurtarmak üzerine şekillendiği bir hayat süren Romanlar için en fazla ihtiyaç duyulan şeylerden birinin güvenceli bir iş olduğu söylenebilir (Akkan, Deniz ve Ertan,2011:49). Bu durum Romanların çalışma ilişkilerinin anlaşılmasında çalışan yoksulluğu kavramının önemini göstermektedir.

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de Romanların çalışan yoksulluğu ve bu soruna ilişkin olarak geliştirilen mücadele politikaları açıklanmıştır.

2.4.1. Romanların Çalışan Yoksulluğu

İstihdam piyasalarıyla ilişkilerinde bireyin işinin düzenli bir gelir getirmemesi ve güvencesiz olması onları yoksulluk sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Romanların en temel sorunlarından birinin işsizlik olduğu, istihdam piyasalarında yer bulan Romanların da genellikle güvencesiz ve mevsimlik işlerde çalışmaları onları yoksulluğun başka bir türü olan çalışan yoksulluğuyla karşılaştırmaktadır. Genellikle yaşadıkları şehirlerin en yoksul mahalleri arasında bulunan yerlerde yaşayan Romanların bu durumu düzgün işlere erişimle yoksulluk arasındaki bağı Roman topluluklarında yoğun biçimde hissedildiğini göstermektedir (Akkan, Deniz ve Ertan,2011:49).

Ringold, Orenstein ve Wilkens’in (2003:4) Dünya Bankası için yaptığı bir araştırmada küreselleşme sürecinde Merkez ve Güneydoğu Avrupa’nın sosyo-ekonomik durumunu incelemişlerdir. Araştırmada Romanlarda yoksulluğun kendine özgü yapısı ve açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre Bulgaristan, Macaristan ve Romanya gibi Roman nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde anketler yapılarak Romanlar ve Roman olmayanlar arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre Romanya ve Bulgaristan’da Roman nüfusunun yaklaşık %80’i günlük 4.3\$’lık uluslararası yoksulluk sınırının altında gelir elde etmektedir.* Roman olmayanlar arasında bu oran iki ülkede de %35-40 aralığındadır. Macaristan’daysa Romanların yaklaşık %40’ı günlük 4.3\$ altında gelir elde ederken Roman olmayanlar arasında bu oran %5 civarındadır (Ringold, Orenstein ve Wilkens,2003:1-3). Araştırmada ayrıca Romanların yüksek yoksulluk oranlarının yanında gelecekte yoksulluk riskiyle karşılaşmalarının daha muhtemel olduğu ve yoksulluktan kurtulma olasılığının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Romanların yoksulluk riski karşısındaki bu savunmasız durumlarının; düşük eğitim düzeyleri, nitelik gerektirmeyen düzensiz işlerde çalışmaları ve işverenler tarafından gerçekleştirilen ayrımcı politikalar gösterilmektedir.

* Çalışmada ILO tarafından çalışan yoksulluğunun belirlenmesinde kullanılan 1.25 \$ ve 2 \$’lık verilere yer verilmemiştir.

Tablo 9.
Bulgaristan, Romanya ve Macaristan’da Romanların ve Roman Olmayanların
Günlük 2\$’lık Yoksulluk Oranları

Ülkeler	Günlük 2\$’lık Yoksulluk Oranı	Günlük 2\$’lık Yoksulluk Oranı
	% (Romanlar)	% (Roman Olmayanlar)
Bulgaristan	41.1	4.1
Romanya	37.6	7.3
Macaristan	6.6	0.5

Kaynak: Revenga, Ringold ve Tracy (2002):13

Tablo 9’da Bulgaristan, Romanya ve Macaristan’da Romanların yoksulluğu üzerine yapılan saha araştırmasına ilişkin bilgiler verilmiştir. Buna göre Bulgaristan’da Romanların %41.1’i günlük 2\$’lık yoksulluk sınırının altında gelir elde etmektedir. Romanya ve Macaristan’da bu oran sırasıyla %37.6 ve %6.6’dır. Roman olmayanlardaysa Bulgaristan’da bu oran %4.1, Romanya’da %7.3 ve Macaristan’da %0.5 olarak tespit edilmiştir.

İnciroğlu’na (2007:55-56) göre farklı tarihsel ve ekonomik çevrelerde yaşamalarına rağmen Güney Doğu Avrupa ve Türkiye’deki Romanların yaşam koşulları arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Buna göre nüfuslarında oransal olarak önemli miktarda Roman yaşayan bu ülkelerde yapılan araştırmalara ilişkin veriler Türkiye’deki Romanların durumu hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır.

Yapılan araştırmalara göre Romanların çalışma hayatlarında üst kademelerde bulunmayışı, politik anlamda temsil kabiliyetlerinin düşük oluşu ve yeterli düzeyde örgütlenmeyişi onları çalışma ilişkilerinde dezavantajlı konuma getirmektedir. Bu dezavantajlı konum Romanların istihdam piyasalarından kendilerini soyutlamalarına neden olmaktadır. Bu durum Romanların kendilerine özgü meslekler benimsemelerine zemin hazırlamaktadır. Roman meslekleri olarak adlandırabileceğimiz işlerin sosyal güvenceden yoksun, düzenli gelir sağlamayan ve genellikle sağlık açısından güvenlik içermeyen meslekler oluşu onları çalışmalarına rağmen yoksullaştırmaktadır (Ringold, Orenstein ve Wilkens,2003:4-5).

Yontar (2007) tarafından İzmir’de yaşayan Romanlar üzerinde yapılan saha araştırması Romanların yoksulluk sorununa dikkat çekmektedir. Araştırmaya göre hanehalkı

büyüklüğüne göre aylık ortalama açlık ve yoksulluk sınırları Romanlar arasındaki yoksulluğun boyutunu ortaya koymak açısından temel veriler olarak kabul edilmiştir.

Tablo 10.
Hanehalkı Büyüklüğüne Göre İzmir’de Yaşayan Romanların Açlık ve Yoksulluk Sınırına Göre Durumu

Hanehalkı Büyüklüğü (Kişi)	2005 Açlık Sınırı (TL)	2005 Yoksulluk Sınırı (TL)	Roman Hanelerinin Ortalama Aylık Geliri (TL)
1	85	206	210
2	128	311	455
3	162	393	467
4	191	464	456
5	217	528	496
6	242	588	498
7	266	646	243
8	289	702	278
9	308	749	267
10+	330	803	346

Kaynak: Yontar (2007):203

Tablo 9’a göre Romanlarda hane büyüklüğünün arttıkça yoksulluk riskinin yükseldiği görülmektedir. Buna göre 5 ve üzeri bireyin yaşadığı haneler yoksulluk sınırının altında bir gelire sahiptir. Hane büyüklüğü arttıkça toplam hane gelirlerinin açlık sınırına yaklaştığı görülmektedir.

Akkan, Deniz ve Ertan’ın (2011:51-56) Türkiye genelinde Roman mahallelerinde yaptıkları araştırmada Romanların çalışan yoksulluklarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Araştırmanın yapıldığı illerde enformel sektör dışında kalan istihdam sahalarına Romanların genellikle dahil olmadıkları tespit edilmiştir. Bu durumun 1990’lardan itibaren daha çok hissedildiği vurgulanmıştır. Örneğin; İzmir Bergama’da 1990’lara kadar yaklaşık 20 haneden Romanın çeşitli fabrikalarda istihdam edildikleri belirtilmiştir. Ancak bu yıllardan sonra küreselleşmenin de etkisiyle değişen istihdam yapısına Romanların ayak uyduramadıkları ve çalışma hayatlarına enformel sektörde devam ettikleri ifade edilmiştir. Bergama’daki Romanların günümüzde ağırlıklı olarak mevsimlik tarım işlerinde düşük ücretlerle çalıştıkları belirtilmiştir. Ayrıca bu bireylerin Bergama’nın önemli gelir kaynakları arasında bulunana Turizm sektöründen

dışlandıkları vurgulanmıştır. Benzer bir durum Samsun'da da görülmektedir. Samsun'da kapatılan Kamu İktisadi Teşebbüslerinde çalışan Romanların bu dönemden sonra formel sektörde istihdam olanaklarının kısıtlandığı ifade edilmiştir. Bu durum Samsun'da yaşayan Romanların çalışma ilişkilerinin yaşadıkları Roman mahalleriyle kısıtlanmasına ve Samsun halkıyla olan ilişkilerinin zayıflamasına yol açmıştır. Konya ve Antakya'da yaşanan benzer durumlar Romanların ağırlıklı olarak kağıt toplama işlerinde çalışmalarına neden olmuştur. Araştırmaya göre Romanların bu işlerden kazandıkları gelir 2010 yaz dönemi itibariyle ortalama 500-600 TL* aralığındadır. Ancak bu gelir daimi olmaktan uzak olup yılın 5-6 aylık dönemini kapsamaktadır.

Romanların yoksulluk sorunu istihdamın yanı sıra sosyal yapının birçok katmanında kendini göstermektedir. Bu durum Romanların kendilerini toplumdan soyutlamasına neden olarak sosyal dışlanmaya zemin hazırlamaktadır. Coğrafi anlamda yaşanan mekansal soyutlanma Roman mahallelerinin dışı kapalı yapısını ortaya çıkarmaktadır. İstihdam piyasalarından soyutlanma enformel sektörde istihdam ve yoksulluk sorunlarına neden olmaktadır. Eğitimden soyutlanma yoksulluk sorununu nesilden nesile aktarılan bir sorun haline getirmektedir. Politik anlamda soyutlanmaysa Romanların sorunlarına ilişkin politikaların üretilmesinde katılımcı anlayış ortaya koymalarına engel olmaktadır (İnciroğlu,2007:58).

2.4.2. Mücadele Politikaları

Romanların istihdam piyasalarında karşılaştıkları sorunlarla mücadele edebilmek amacıyla gerçekçi politikalar üretilmesi için hem kamu kurumlarına hem sivil toplum kuruluşlarına görevler düşmektedir. Bu nedenle çalışmamızın bu kısmında Romanların çalışan yoksulluğuyla mücadele politikaları merkezi idare tarafından gerçekleştirilen, yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen ve sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen politikaları olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

*Belirtilen dönem dikkate alındığında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre Temmuz-Aralık 2010 aralığında 18 yaşını doldurmuş bireyler için brüt asgari ücret 648 TL'dir (http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/cs.gb/dosyalar/istatistikler/net_brut_asgari_uc)

2.4.2.1. Merkezi İdare Tarafından Geliştirilen Politikalar

Türkiye'nin AB'ye katılma yönündeki iradesini 1950'lerin sonunda ortaya koymasıyla başlayan süreç 1963'de Ortaklık anlaşmasının imzalanmasıyla ivme kazanmıştır. Ancak AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin dönüm noktası; Aralık 1999'da gerçekleşen Helsinki Zirvesidir. Bu zirvede Türkiye'ye adaylık statüsü verilmiştir. Adaylık statüsünün tanınmasıyla birlikte her yıl Türkiye'ye ilişkin ilerleme Raporları yayınlanmaya başlamıştır. Bu ilerleme raporlarında Türkiye'nin AB ile uyumunun değerlendirilmesi doğrultusunda çeşitli sosyo-ekonomik ve siyasi gelişmeler hakkında merkezi idare tarafından geliştirilen politikalar değerlendirilmektedir. Azınlık hakları, kültürel haklar ve azınlıkların korunması başlığı altında Türkiye'de yaşayan Romanlara ilişkin geliştirilen politikalar ve uygulamalar da değerlendirilmektedir (Yanıkdağ,2012:251).

Kasım 2009'dan itibaren merkezi idarenin Demokratik Açılım Politikası kapsamında Cumhuriyet tarihinde ilk kez Romanların sorunları resmi olarak hükümet programına alınmıştır. 10 Aralık 2009'da Türkiye'de ilk kez Roman Çalıştayı yapılmıştır. 14 Mart 2010'daysa İstanbul'da yapılan Büyük Roman Buluşması'na yaklaşık 12.000 Romanla birlikte Hükümet yetkilileri, sivil toplum kuruluşları (STK) ve akademisyenler katılmıştır. Bu buluşma neticesinde Romanların eğitim, istihdam ve barınma gibi öncelikli konularda yaşadıkları sorunlara yönelik politikalar üretilmesi kararlaştırılmıştır (EC,2010:20).

2012 İlerleme Raporu'nda STK'lar ve Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) arasında gerçekleşen görüşmelerde Romanların toplum yararına geçici işlerde çalıştırılması ve belirli alanlarda mesleki eğitim programlarına katılmaları konusunda karar alındığı belirtilmiştir (EC,2012:33).

2011'de Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından istihdamın korunması, artırılması, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve dezavantajlı grupların işgücü piyasalarına kazandırılmaları amacıyla Toplum Yararına Çalışma Programları (TYÇP) uygulanmaya başlanmıştır. Bu program kapsamına 2012'de Romanlar da dahil edilmiştir. Program sayesinde Romanların mesleki yeterliliklerinin artırılması amacıyla belirli işlerde çalıştırılarak sigortalı biçimde istihdam edilmeleri planlanmıştır. Bu istihdam ilişkisi en fazla 9 aylık bir süreyi kapsamakta olup ihtiyaç

duyulması halinde programın başlama tarihinden itibaren 1 yıl sonra yeni bir programa başvurulabileceği ifade edilmektedir. Buna göre TYÇP kapsamında istihdam edilen Romanlar; çevre temizliği, kamusal altyapının yenilenmesi, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi okullarda çevre düzenlemesi, bu okulların temizlik ve bakım onarım hizmetlerinin yürütülmesi, restorasyon, ağaçlandırma ve park düzenlemeleri, vadi ve dere ıslahının yanı sıra erozyon engelleme çalışmaları gibi işlerde istihdam edilmiştir. Bu çalışmaların karşılığında Romanlara ödenecek ücretin asgari ücret olduğu belirtilmiş olup haftalık çalışma süresi 45 saat olarak belirlenmiştir (İŞKUR,2013:2-6). ÇSGB tarafından Aralık 2012 itibariyle TYÇP kapsamında 59 ilde 1365 Romanın istihdam edildiği ve Romanların yoğun olarak yaşadığı iller başta olmak üzere tüm İŞKUR il müdürlüklerine Romanlara yönelik kontenjanların ayrılması talimatı verildiği bildirilmiştir. Ayrıca Romanların çeşitli mesleki eğitim programlarına katılarak sertifika aldıkları açıklanmıştır (www.cs.gb.gov.tr).

TYÇP 2012 İlerleme Raporu'nda sağlanan istihdam imkanlarının geçici olması ve programa ilişkin hedef kitlelere yeterince bilgi verilmemesi konusunda eleştirilmiştir. Raporunda Roman vatandaşların istihdam edilebilirliklerinin artırılması için uzun vadeli planların gerekli olduğu vurgulanmıştır (EC,2012:33). 2013 İlerleme Raporu'nda benzer bir şekilde Romanların Kamu hizmetlerinde istihdamının devam ettiği ancak istihdam edilebilirliklerini artırmaya yönelik uygulanan politikaların eksik olduğu belirtilmiştir (EC,2013:63).

Trakya Kalkınma Ajansı'nın AB üye ve aday ülkelerin Romanlara ilişkin yürüttükleri politikalar hakkında yayınladığı rapora göre; kadın istihdamının artırılması, mesleki eğitim, yarı zamanlı istihdam modellerinin oluşturulması ve mikro kredi gibi uygulamaların Türkiye'de Roman istihdamının desteklenmesi açısından önemli olduğu ifade edilmiştir. Romanların kendine özgü yaşam tarzları dikkate alındığında kendi işlerini kurmaları, bu konuda mesleki eğitim almaları gibi konular ön plana çıkmaktadır. Ayrıca son yıllarda artan mikro kredi uygulamalarında Romanların bu durumları dikkate alınarak projeler üretilmesinin önemli olduğu ifade edilmiştir. Raporunda ayrıca Bulgaristan, Slovakya, Kosova ve Macaristan'da Romanların istihdamına yönelik başarılı uygulamalar hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre bazı başarılı uygulamalar şunlardır (Ocaklı,2013:7-12);

- Bulgaristan ve Slovakya’da Kırsal alanda yaşayan, arazi ve iş sahibi olmayan ailelere arazi temin edilmesi (Bu arazi bedellerinin %80’i uzun vadeli kredilerle temin edilmiştir. Geri kalan %20’lik dilim merkezi idare tarafından karşılanmıştır),
- Kosova’da belediyelerin sunduğu gaz, elektrik ve su gibi hizmetlerin altyapı işlerinde Romanların istihdam edilmesi (özelleştirilmiş kurumlarda çalışan Romanların maaşlarının yarısı merkezi idare tarafından karşılanarak bu şirketlerde Roman istihdamı teşvik edilmiştir),
- Macaristan’da Romanlara sosyal hizmet konusunda eğitimler verilerek bu bireyler sosyal hizmete ilişkin saha çalışmalarında istihdam edilmiştir.

2.4.2.2. Yerel Yönetimler Tarafından Geliştirilen Politikalar

Yerel yönetimlerin tarafından Romanların daha iyi koşullarda istihdam edilmesine yönelik politikalar ağırlıklı olarak belediyelere bağlı halk eğitim merkezlerinde açılan mesleki eğitim ve meslek edindirme kursları aracılığıyla yürütülmektedir.

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından 2010’da açılan “Çalgıcı Mektebi Roman Orkestrası” Romanlara sanat eğitimi verilerek niteliklerinin artırılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Geleneksel Roman Müziği’nin yanında Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği, Klasik Batı Müziği, halk oyunları, Roman dansları ve çalgı yapımı eğitimleri verilmektedir. 4 yıl süren eğitimlerin yanında isteyen katılımcılar güzel sanatlar, lise ve üniversiteye hazırlık kurslarına da katılmaktadır (www.orkestra.bursa.bel.tr).

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi 2011’de “1000 Romana 1000 Keman” projesi kapsamında Romanlara keman temin ederek müzik konusunda eğitim vermiştir. Ayrıca dikiş eğitimi ve temizlik görevlisi kursları açarak Romanların bu konularda mesleki becerilerinin geliştirilmesi sağlanmıştır (www.kocaeli.bel.tr).

Edirne Uzunköprü Belediyesi tarafından 2013’de Romanlara yönelik seracılık kursları açılmıştır. Bu kurslarda başarılı olan katılımcılara Aile ve Sosyal güvenlik Bakanlığı Tarafından 15 bin TL kredi verilerek kendi seralarını kurmaları sağlanmıştır. Ayrıca bu seralarda üretilen ürünlerin kalitesi denetlenerek İstanbul ve Edirne genelinde satışının yapılması yönünde Romanlar bilgilendirilmiş ve yönlendirilmiştir

(www.uzunkopru.bel.tr). 2013’de Edirne Belediyesi, Edirne Valiliği ve bazı özel mesleki eğitim kurumları ortaklığında Romanlarında aralarında bulunduğu 1500 kişiye sabunculuk, moda tasarımı, kaynakçılık gibi konularda eğitimler verilmiştir. Edirne Valiliği tarafından Edirne nüfusunun yaklaşık %10’unu oluşturan Romanların bu eğitim programlarına katılımının özellikle önemli görüldüğü vurgulanmıştır (www.edirne.bel.tr).

Sakarya Hendek Belediyesi 2009’da Romanlara yönelik istihdam alanlarının açılması ve Romanların meslek sahibi edindirilmesi amacıyla çeşitli kurslar açmıştır. Açılan bu kurslar hazırlık ve meslek edindirme aşamaları olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Buna göre ilk aşamada iş ve meslek ahlakı gibi konularda eğitimler verilmiştir. Bu eğitimleri başarıyla tamamlayan 41 kursiyer ikinci aşamaya geçmeye hak kazanmıştır. Bu aşamayı bitiren kursiyerlerin istihdam edilmelerini teşvik etmek amacıyla ilk altı aylık sigorta primleri karşılanmıştır. Ayrıca ihtiyaç sahibi kursiyerlerin ailelerine maddi destek sağlanmıştır. (www.sosyalyardimlar.gov.tr). Sakarya’da ayrıca 2012’de Erenler Belediyesi, İŞKUR ve Erenler Halk Eğitim Merkezi ortaklığında Konfeksiyon Makinecisi yetiştirme kurslarında Roman vatandaşlara mesleki eğitim verilmiştir (www.marmara.gov.tr).

Mersin Toroslar Belediyesi tarafından 2012’de Romanlar Mesleki Eğitim Merkezi’ni açmıştır. Bu merkezde Romanlara yönelik müzik eğitimlerinin yanı sıra kadınlara hasır örme eğitimi verilmiştir (<http://www.toroslarbld.gov.tr>).

2.4.2.3. Sivil Toplu Kuruluşları Tarafından Geliştirilen Politikalar

Türkiye’de Romanların istihdam piyasalarında karşılaştıkları sorunların giderilmesi adına bazı STK’lar tarafından faaliyetlerde bulunmaktadır. Roman derneklerinin sayılarında özellikle son on yılda önemli artış yaşanmasına rağmen bu derneklerin yeni oluşumları sebebiyle güçlü bir yapıda olduklarını söylemek zordur. Ayrıca Türkiye’de kurulan Roman derneklerinin dörtte üçü aktif durumda değildir. 2006’dan itibaren hızlı bir federasyonlaşma sürecine giren Roman derneklerinin kurumsallaşamamış yapıları ve maddi zorluklar yaşamaları faaliyet alanlarını kısıtlamakta ve bu federasyonların güçlü bir yapıya bürünmelerini engellemektedir. Roman dernekleri bu gibi sorunlarla başa çıkabilmek adına merkezi idare, yerel yönetimler ve uluslararası kuruluşlara bağlı

kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak çeşitli politikalar ve projeler üretmektedir (Uzpeder,2008:115-116).

Roman dernekleri arasında en aktif faaliyet gösteren kuruluş Roman adıyla kurulan ilk dernek olan EDROM'dur. ERRC ve HYD gibi uluslararası kuruluşlarla yapmış olduğu işbirliği EDROM'un faaliyet alanlarını genişletmiştir (Akgül,2010:217). Bu bağlamda EDROM; okuma yazma bilmeyen Romanlar için eğitim kurslarının açılması, üyelerinin kültür ve sanat becerilerinin geliştirilerek meslek sahibi olmalarının sağlanması, sağlanan bağışlarla üyelerine yeni iş olanaklarının sağlanması, beceriye dayalı el sanatlarının geliştirilmesi amacıyla projeler üretilmesi ve Romanlara karşı ayrımcılığın ve dışlamanın engellenmesi adına toplumsal ilişkilerin gerçekleştirilmesi amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır (Uzpeder,2008:116-117).

Manisa Valiliği ve Yeniden Bir Yaşam Derneği "Umutlar Çiçek Açsın Projesi " Kapsamında Romanlara yeni istihdam sahaları açılması amacıyla çalışma başlatmıştır. Proje kapsamında açılan mesleki eğitim kurslarında Romanlara hediyelik sepet üretimi konusunda eğitim verilmiştir. Ayrıca ürettikleri bu ürünlerin satışını yapmalarına yönelik bir pazar yeri kurulmuştur. Roman kadınlarda çalışmaya dahil edilip çeşitli el işi ürünleri ve hediyelik eşyaların yapımı konusunda eğitilerek hane ekonomisine katkı sağlamaları sağlanmıştır (www.manisayenidenbiryasamdernegi.org).

İstanbul Sarıyer Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği Sarıyer'de yaşayan Romanların meslek edinmeleri amacıyla bahçıvanlık ve bahçe bakımı konularında eğitimler vermiştir. Ayrıca Romanların Sarıyer halkıyla olan entegrasyonunun sağlanması amacıyla okuma yazma ve diksiyon kursları açılmıştır (www.sariyer.gov.tr).

İzmir Çağdaş Romanlar Derneği ve İŞKUR'un girişimleriyle Roman kadınların meslek sahibi olabilmeleri amacıyla mesleki eğitim kursları açılmıştır. Bu kurslara katılan 36 katılımcıya 42 gün boyunca mum oymacılığı ve kuaförlük konusunda eğitim verilmiştir (www.izcagrom.com).

Romanlara yönelik araştırmalar yapan bir diğer STK Sıfır Ayrımcılık Derneği'dir. Dernek yaptığı araştırmalar sonucunda yayınladığı verilerle merkezi idare ve yerel yönetimler üzerinde Romanların sorunlarının çözümü için baskı unsuru oluşturmayı

amaçlamaktadır. Derneğin İstanbul'da Romanlar üzerinde yaptığı son araştırmaya göre Romanların %60'ının işsiz olduğu, kadınlar arasında okur-yazarlık oranının oldukça düşük olduğu, ailelerin %70'inin asgari ücretin altında bir aylıkla geçindiği, çocukların çoğunun sokakta çalıştığı ve Romanların kendi ilgi ve yeteneklerine uygun eğitim ve çalışma imkanları bulamadığı ifade edilmiştir. Araştırmada ayrıca tespit edilen sorunların çözümü noktasında kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği ihtiyacı duyulduğu belirtilmiştir (www.sifirayrimcilik.net).

BÖLÜM 3: SAKARYA İLİ GAZİPAŞA MAHALLESİNDE ÇALIŞAN ROMAN YOKSULLUĞU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Türkiye’de yapılan nüfus araştırmalarında etnik kökene dayalı veriler yayınlanmamaktadır. Bu durum Türkiye’de bulunan Romanların sayılarına ilişkin resmi kanallardan veri alınamamasına neden olmaktadır. Ancak akademik çalışmalar ve Roman derneklerinin buldukları bölgelerde yaptıkları araştırmalardan konuya ilişkin resmi olamayan bilgilere ulaşmak mümkündür. Benzer bir durum Sakarya ili için de söz konusudur. Özkan (2000:35) yaptığı araştırmada Sakarya genelinde 6000 Romanın yaşadığını tahmin etmektedir. Ancak araştırmanın yaklaşık 14 sene önce yapılmış olması bu verilerin günümüz koşullarında değişmiş olmasını kuvvetle muhtemel kılmaktadır. Sakarya Romanlar Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği’yle yapılan görüşmelerde Sakarya genelinde tahmin edilen Roman nüfusunun 10.000’in üzerinde olduğu ifade edilmiştir. Dernekten alınan bilgiye göre Sakarya’ya bağlı Sapanca, Erenler, Pamukova, Taraklı, Karasu, Akyazı, Hendek ve Kaynarca ilçelerinde Roman vatandaşların yaşadığı bilgisi edinilmiştir. Bu ilçeler arasında en fazla Roman nüfusunu Sapanca barındırmaktadır. İlçede yaklaşık olarak 3000 Romanın yaşadığı tahmin edilmektedir. Araştırmamıza konu olan bölgede Romanların yaşadığı Gazipaşa Mahallesi muhtarlığıyla yapılan görüşmelerde de bölgede 2960 Roman vatandaşın kayıtlı olduğu ifade edilmiştir. Dernekle yapılan görüşmede diğer ilçelerde bulunan tahmini Roman nüfusuna ilişkin bilgiler yaklaşık olarak; Erenler’de:2500, Pamukova’da:1000, Taraklı’da:750, Akyazı’da:750, Karasu’da:1500, Hendek’de:1000 ve Kaynarca:500 kişi olarak belirtilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışan yoksulluğu son yıllarda yoksulluk literatüründe kendine sıklıkla yer bulmaktadır. Küreselleşmenin istihdam yapısı üzerinde yarattığı etkiler yoksulluğa ilişkin yapılan araştırmaların sadece işsizler gibi dezavantajlı gruplar üzerinde değil istihdam edilenler üzerinde de yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

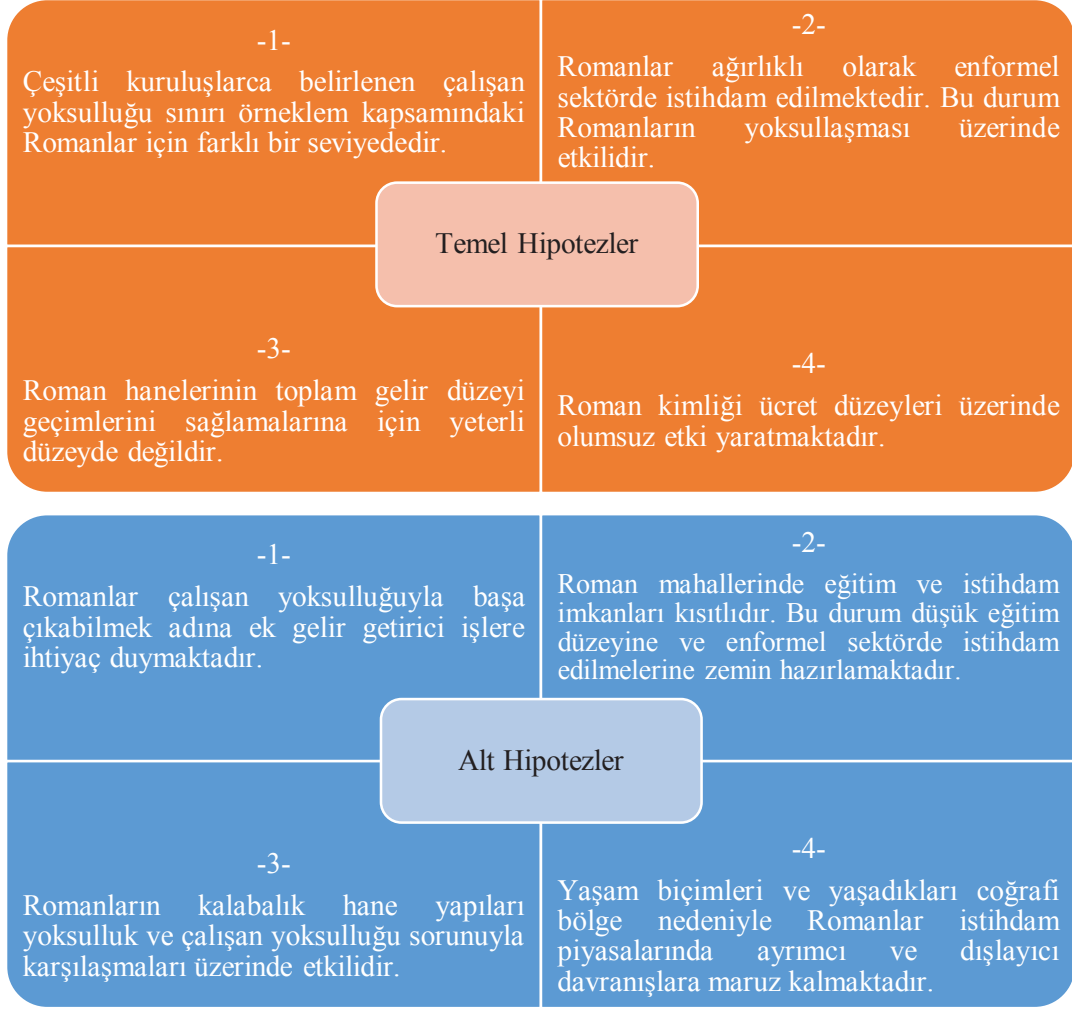
ILO ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar dünya genelinde çalışan yoksulluğunun boyutlarını ortaya koyan önemli çalışmalar yapmaktadır. Ancak yapılan bu çalışmaların genel kapsamlı bir nitelik taşıdığı ve çalışan yoksulluğuna ilişkin dezavantajlı konumda bulunabilecek farklı kültürel ve etnik özellikler barındıran gruplara yer vermediği

görülmektedir. Türkiye’de de çalışan yoksulluğuna ilişkin çalışmalar incelendiğinde benzer bir durum tespit edilmiştir. Örneğin Gündoğan (2007) Çalışan Yoksullar isimli kitabında çalışan yoksulluğunun tanımı, nedenleri, boyutları ve Türkiye’deki görünümüne ilişkin kapsamlı bilgiler vermiştir. Benzer biçimde Suğur ve arkadaşları (2010) Eskişehir’de çalışan yoksulluğu üzerine yaptıkları saha araştırmasında belirli meslek grupları üzerinde elde edilen sonuçlara ilişkin veriler yayınlamıştır. Gün (2011) tarafından İstanbul’da yapılan çalışmada Sancaktepe’de enformel istihdamın yaygın olduğu tespit edilen bir bölgede gerçekleştirilmiştir. Ancak tüm bu kapsamlı çalışmaların çalışan yoksulluğun genel ya da bölgesel bir değerlendirmesini yaparak literatüre katkı sağladıkları görülmektedir.

Çalışmanın önemi çalışan yoksulluğuyla farklı kültürel ve etnik yapılanmaların bağlantısını ortaya koyarak literatüre katkıda bulunmasıdır. Türkiye’de farklı yaşam biçimlerine sahip topluluklar arasında bulunan Romanların çalışan yoksulluğu bağlamında değerlendirilmesi bu amaç doğrultusunda uygun görülmüştür. Literatür taramalarında kendine özgü yaşam ve istihdam biçimleri olduğunu tespit ettiğimiz Romanların ağırlıklı olarak enformel sektörde, düşük ücretlerle ve güvencesiz koşullarda istihdam edilmeleri örneklem tercihinin çalışan yoksulluğuyla olan bağlantısını kuvvetlendirmektedir.

Roman meslekleri olarak adlandırılan bazı mesleklerin olumsuz çalışma koşullarını bünyesinde barındırması ve düşük gelirli işler olması çalışmanın çıkış noktasıdır. Romanların kendine özgü istihdam biçimlerinin gelir düzeyi, sigortalılık, sendikalaşma oranları, haftalık ve günlük çalışma saatleri, sağlık ve güvenlik koşulları gibi değişkenler çerçevesinde incelenmesi ve bu istihdam biçimlerinin çalışan yoksulluğuyla ilişkilendirilmesi amaçlanmaktadır. Romanların çalışmaları karşılığında elde ettikleri gelir düzeyinin yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından ne ölçüde yeterli olduğunun belirlenmesi ve ortaya konulması yapılan çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında 4 temel hipotez ve 4 alt hipotez oluşturulmuş olup bu temel hipotezler nitel ve nicel veri toplama teknikleriyle sınanmıştır.

Şekil 1.
Araştırmanın Temel ve Alt Hipotezleri

3.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamında yer ve zaman açısından araştırmanın hangi bölgeleri kapsadığı ve hangi zaman aralığında yapıldığı hakkında açıklayıcı bilgiler verilmesi önemlidir. Bu doğrultuda evren ve örneklemin doğru seçilmesi ve ifade edilmesi gerekmektedir. Araştırmanın evreni araştırma bulgularının genellenebileceği herhangi bir bütünü oluşturmaktadır. Örneklem ise bu bütünün içerisinde seçilen ve bütünü temsil kabiliyetini barındıran bir kesittir (Aziz,2013:31-32). Araştırmanın evreni Sakarya'nın Sapanca ilçesine bağlı Gazipaşa Mahallesi'nde yaşayan Romanlardan oluşmaktadır. Örneklem seçimindeyse ölçüt örnekleme modelinden faydalanılmıştır. Bu örneklem modelindeki temel anlayış önceden belirlenilmiş belirli bir ölçüt çerçevesinde evren içerisinde örneklem belirlenmesine dayanmaktadır. Bu ölçüt araştırmacı

tarafından belirlenebileceği gibi daha önceden kullanılmış hazır ölçütlerde kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek,2006:112). Bu bağlamda Çalışan yoksulluğuna ilişkin yapılan saha araştırmasında Gazipaşa Mahallesi evreni içinden örneklem seçilmesi amacıyla belirlenen ölçüt bölgede bulunan Romanlar arasından çalışan Romanların seçilmesi olarak belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında Gazipaşa Mahallesi'nin seçilmesinin nedeni Sapanca Kaymakamlığı, Gazipaşa Mahallesi muhtarlığı ve Sakarya Romanlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğiyle yapılan görüşme sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Sakarya ili genelinde Roman nüfusuna ilişkin resmi bir veri bulunmamasına rağmen yapılan görüşmelerde il genelinde en fazla Roman nüfusu barındıran bölgenin Gazipaşa Mahallesi olduğu tespit edilmiştir. Bu durum örneklemin temsil kabiliyetini güçlendirmektedir. Kaymakamlıkla yapılan görüşmeler neticesinde mahallede yaşayan Romanların kendine özgü yaşam biçimlerini olabildiğince korudukları ortaya çıkmıştır. Bu durumun Romanların istihdam ilişkilerine de yansıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca bölgedeki Romanların ağırlıklı olarak hurdacılık, toplayıcılık, hamallık, demircilik, sepetçilik, çiçekçilik ve peyzaj işleri gibi genellikle Romanlara özgü kabul edilen mesleklerde istihdam edildikleri belirtilmiştir. Muhtarlıkla yapılan görüşmede mahallede hemen her hanede çalışan bireylerin bulunmasına rağmen bu hanelerin geçim sıkıntısı çektiği ifade edilmiştir.

Araştırma Gazipaşa Mahallesi'nde Romanların ağırlıklı olarak yaşadığı Kestanelik mevkiinde 23-30 Haziran 2014 tarihleri arasında yapılmıştır. Muhtarlıkla yapılan görüşmede mahallede Romanların yaşadığı hane sayısı 460 olarak belirlenmiştir. Bu hanelerin tamamının Kestanelik mevkiinde bulunduğu ifade edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel ve nitel veri toplama teknikleri bir arada kullanılarak saha araştırması yapılmıştır. Buradaki amaç çalışmanın güvenilirliğini artırmak ve örtük bilgileri ortaya çıkarmaktadır. Araştırma dolaysız (katılımcı) gözlem tekniği kullanılarak uygulanan anket ve mülakat verileri üzerine kurgulanmıştır. Dolaysız gözlem tekniği araştırmacının birey ya da nesnelere araya herhangi bir araç kurmadan gözlemlemesine dayandığından mahalle, köy, şehir gibi yerleşim birimlerinde yapılan saha

araştırmalarında bölgeye ilişkin örtük bilgilerin ortaya konulmasında kullanılan önemli bir tekniktir (Aziz,2012:77-79).

Nicel veri toplama tekniği kapsamında Sakarya'daki Romanların alışan yoksulluğunun boyutlarını ortaya koymak amacıyla bir anket formu oluşturulmuştur. Anket sorularının oluşturulmasında daha önce benzer konularda yapılmış saha araştırmalarının yanı sıra ILO tarafından belirlenen Düzgün İş Göstergeleri ve konu ile ilgili olarak yapılan tanımlar esas olarak kabul edilmiştir. Literatürde yer alan tanımların tamamı incelenerek ortak özellikleri tespit edilmiş ve genel bir tanıma ulaşılmıştır. Elde edilen bu tanım unsurlarına ayrılarak her unsuru ölçebilecek anket ve mülakat soruları üretilmiştir. Bu sorular mükerrelik ve kapsam testine tabi tutulmuştur. Ayrıca anketler 15 Roman üzerinde uygulanarak anlaşılrlığı test edilmiş ve ardından soruların son hali verilmiştir. Bu anket formunda çoktan seçmeli soruların yanı sıra açık uçlu sorularda yer almaktadır. Anketler Gazipaşa Mahallesi Kestanelik mevkiinde bulunan 460 Roman hanesi içerisinden en az 1 çalışanın bulunduğu 125 haneye uygulanmıştır. Bu hanelerde toplam 647 bireyin yaşadığı tespit edilmiş olup mahalle muhtarlığıyla yapılan görüşmede bölgede yaşayan toplam Roman nüfusunun 2960 kişi olduğu ifade edilmiştir. Anketler her haneden seçilen 1 çalışana uygulanmıştır. Buradaki amaç hane odaklı yapılan çalışmada anketlerin aynı hanede yer alan bireylere uygulanmasını engellemektir.

Anketler uygulanmadan önce Gazipaşa Mahallesi muhtarlığıyla yapılan görüşmede Romanların yaşadığı bölgede toplam 16 sokağın bulunduğu tespit edilmiştir. Muhtarlık tarafından verilen bilgiye göre benzer meslekleri yapan vatandaşlar genellikle aynı sokak üzerinde ikamet etmektedir. Yapılan saha araştırmasında da bu durum görülmüştür. Örneğin; bölgenin girişinde bulunan sokaklarda yer alan hanelerin tamamına yakınının hurdacılar aitt olduğu gözlenmiştir. Bu durumun örneklem dağılımında sorun yaratmaması amacıyla muhtarlık tarafından verilen bilgiler doğrultusunda sokalara göre Roman hanelerinin sayıları tespit edilmiş olup örneklem seçimi her sokakta bulunan hane sayısına göre eşit oranda ağırlıklandırılmıştır.

Yapılan saha araştırmasına ilişkin Sapanca Kaymakamlığı'ndan yazılı izin belgesi alınmıştır. Ayrıca yapılan görüşmelerde kaymakamlık tarafından bölgede Roman vatandaşlar arasında Kestanelik Camii imamının saygı duyulan bir kişi olduğu ifade

edilmiştir. Anketler uygulanmadan önce yaklaşık 20 yıldır bölgede çalışan imamdan mahalleye ilişkin bilgiler alınmıştır. Bölge halkıyla ilk temasın imam vasıtasıyla kurulması Roman vatandaşlarla olan ilişkilerimizi kuvvetlendirmiştir. Yapılan hane ziyaretlerinde imamın aracılık yapması anketlerin hane içerisinde yapılması için kabul edilmemiz konusunda etkili olmuştur.

Anket soruları 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde anketin yapıldığı bireylerin istihdam durumlarına ilişkin sorular yer almaktadır. Bu bağlamda kişinin demografik verilerinin yanı sıra mesleği, geliri, çalışma koşulları ve yoksulluğa yönelik düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümdeyse bireyin yaşadığı hanenin demografik özellikleri, toplam gelir düzeyi, temel ihtiyaçları kapsamında gerçekleştirilen aylık ortalama harcamalara ilişkin veriler toplanmıştır. Bu veriler kapsamında yaşayan kişi sayısına göre hanenin toplama geliri hesaplanarak bu gelirin kişi başı ne kadar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu gelir düzeyi ve hanenin temel ihtiyaç harcamaları kıyaslanarak elde edilen gelirin ihtiyaçların karşılanması hususunda ne ölçüde yeterli olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bilimsel araştırmalarda frekans analizi verilerin özetlenmesi ve yorumlanmasında kullanılan tekniklerden birisidir. Bu teknik, hesaplamalarının açık ve anlaşılır olmasından dolayı sıklıkla kullanılmaktadır. Dağılımdaki değerler katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlara göre bir sıraya dizilir ve sıklıkları ölçülür (Punch,2011:110). Çalışmamızda anket sorularının yorumlanması için frekans analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Bazı sorularda frekans sayılarının farklı olması çoktan seçmeli soruların varlığından kaynaklanmaktadır.

Mülakat tekniği bir konu hakkında ilgili kişilerden araştırma konusu hakkında ayrıntılı bilgi alınması üzerine şekillenir. Araştırmacının konuya ilişkin görüş ve düşüncelerinin tespit edilmesi yapılan gözlem ve anket sonuçlarının güvenilirliğinin artırılması amacıyla önemlidir (Aziz,2013:85). Bu bağlamda çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat tekniğine ihtiyaç duyulmuştur. Mülakat soruları örneklemin seçildiği bölgede yer alan kahvehanelerde gerçekleştirilmiştir. 30 kişi üzerinde gerçekleştirilen mülakatlar için süre kısıtı 40 dakika olarak belirlenmiştir. Mülakatlar esnasında yapılan görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Bu verilerin bilgisayar ortamına aktarılmasıyla 32 sayfalık veri oluşturulmuştur. Bu verilerden çalışan

yoksulluğuna ilişkin vurguların çıkarılması amacıyla betimsel analiz tekniğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda bazı alt temalar belirlenmiştir:

- Yapılan mesleklerin belirlenmesi ve bu mesleklere ilişkin çalışma koşullarının tespit edilmesi,
- Yapılan mesleklerde elde edilen gelir düzeyi ve bunun çalışan yoksulluğuyla olan bağlantısı,
- Gelir düzeyi üzerinde Roman kimliğinin etkisi,
- Düzgün iş bulma konusunda karşılaşılan engeller,
- Romanlar arasındaki eğitim düzeyi,
- Elde edilen gelir düzeyinin bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılaması anlamındaki yeterlilik düzeyi,
- Romanların hane yapısı ve bu hanelerin genel gelir düzeyi,
- Yapılan işten memnuniyet,
- Çalışma hayatında ayrımcı ve dışlayıcı tutumlarla karşılaşılıp karşılaşılmadığı,
- Geleceğe ilişkin beklentiler belirlenen alt temaları oluşturmaktadır.

Anketlerin hangi hanelerde yapıldığı kayıt edilerek mülakatların anket uygulanan hanelerde yaşayan bireylerle gerçekleştirilmesi engellenmiştir. Mülakat için belirlenen katılımcılarla görüşülmeden önce hanelerine anket uygulanıp uygulanmadığı sorulmuş ve verilen cevaplar tutulan kayıtlarla karşılaştırdıktan sonra görüşmelere başlanmıştır.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları

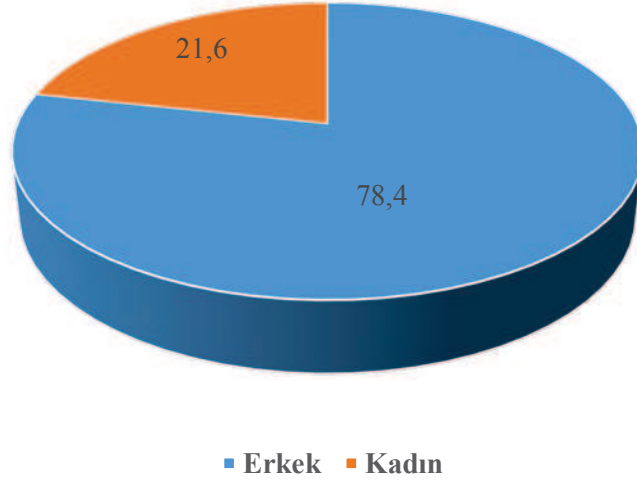
Çalışmanın konusu itibariyle istihdam ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemesi sebebiyle araştırma alışan Romanlarla sınırlı tutulmuştur. Ayrıca yapılan saha araştırmasında bölgede yaşayan Romanların araştırmaya karşı olan ilgilerinin giderek azaldığı tespit edilmiştir. Bu durumun etkilerini azaltmak amacıyla alışma 23-30 Haziran 2014 tarihleri arasındaki 1 haftalık süreçte yoğunlaştırılmış şekilde yapılmıştır. Bölgenin kentsel dönüşüm projesi kapsamına alınması sebebiyle yapılan mülakat ve anketlerde katılımcılar ısrarla konut problemine değinmiştir. Araştırmanın yoksulluk istihdam ilişkisi kısıtında yürütüldüğu düşünöldüğünde bu durum görüşme bütönlüğünün sağlanması güçlükler yaratmıştır.

3.5. Araştırmanın Bütçesi

Araştırma kapsamında ihtiyaç duyulan kitaplar ve elektronik malzemeler Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı Kapsamında Yüksek Öğretim Kurulu tarafından sağlanan araştıma ödeneğinden karşılanmıştır. Bu bağlamda sosyal politika, çalışma ekonomisi, sosyoloji ve endüstri ilişkileri gibi bilim dallarıyla ilgili 239 adet kitap satın alınmıştır. Alınan kitapların toplam maliyeti 4.132 TL'dir. Araştırmanın yazım aşamasında kullanılmak üzere temin edilen 1 adet dizüstü bilgisayarın maliyeti 2900 TL'dir. Ayrıca mülakat verilerinin kaydı amacıyla 1 adet ses kaydedici özelliği olan tablet/telefon için 2000 TL harcanmıştır. Araştırma süresinde ve sonucunda sağlanan basım ve fotokopi giderleri fakülte imkanlarıyla karşılanmıştır. Bu tür bir araştırmanın benzer yollarla yapılabilmesi için yaklaşık olarak 9000 TL'lik bir bütçe gerekmektedir.

3.6. Bulgular

Çalışmanın bu kısmında elde edilen anket verileri analiz edilerek tablo ve grafikler yardımıyla yorumlanmıştır. Bu veriler mülakatlardan elde edilen sonuçlarla desteklenmiştir. Ayrıca Romanlara ilişkin yapılan diğer saha araştırmalarında elde edilen veriler araştırma sonuçlarının karşılaştırılmasında kullanılmıştır.

Grafik 1.
Cinsiyet Dağılımı (%)

Araştırmaya katılanların %78,4'ü erkek %21,6'sı kadındır. Kadın ve erkek katılımcılar arasındaki bu fark seçilen örneklemin sadece çalışan Romalardan oluşmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 11.
Yaş Aralığı ve Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
15-19	3	3,1	0	0	3	2,4
20-24	9	9,2	3	11,1	12	9,6
25-29	21	21,4	5	18,5	26	20,8
30-34	19	19,4	6	22,2	25	20
35-39	16	16,3	4	14,8	20	16
40-44	9	9,2	3	11,1	12	9,6
45-49	8	8,2	3	11,1	11	8,8
50-54	5	5,1	2	7,4	7	5,6
55-59	3	3,1	1	3,7	4	3,2
60-64	3	3,1	0	0	3	2,4
65+	2	2	0	0	2	1,6
Toplam	98	100	27	100	125	100

Katılımcılar ağırlıklı olarak 20-40 yaş arası bireylerden oluşmaktadır. En fazla katılımcının olduğu yaş grubu 25-29'dur. Bu durum erkek katılımcılarda değişmezken kadın katılımcıların en yoğun bulunduğu yaşlar 30-34 olarak tespit edilmiştir. 65 yaş ve üzeri erkek katılımcılar örneklem içerisinde en az erkek sayısını barındıran yaş grubudur. Kadın katılımcılardaysa 15-19, 60-64, 65 ve üzeri yaşta katılımcı bulunmamaktadır.

Tablo 12.
Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Evli	74	75,5	22	81,48	96	76,8
Bekar	21	21,4	3	11,11	24	19,2
Dul	3	3,1	2	7,41	5	4
Toplam	98	100	27	100	125	100

Katılımcıların %76,8'i evli, %19,2'si bekar ve %4'ü duldur. Evlilerin oranı erkeklerde %75,5 kadınlarda %81,48 olarak belirlenmiştir. Dul katılımcılar sayısal olarak erkeklerde daha çok olmasına rağmen oransal olarak kadınlarda daha fazladır. Ölüm ve boşanma ayrımı çalışmamız açısından bir değişkenlik göstermeyeceği düşünülerek dul sınıflandırmasında kullanılmamıştır.

Tablo 13.
İlk Evlenme Yaşına Göre Evli Nüfusun Dağılımı

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
15-19	26	35,1	14	63,6	40	41,7
20-24	31	41,9	6	27,3	37	38,5
25-29	14	18,9	2	9,1	16	16,7
30-34	2	2,7	0	0	2	2,1
35-39	1	1,4	0	0	1	1
Toplam	74	100	22	100	96	100

Katılımcıların %47,1'inin 15-19 yaş aralığında ilk evliliklerini gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Bu yaş aralığında kadınların %63,6'sı erkeklerin %35,1'i ilk evliliklerini gerçekleştirmiştir. Erkeklerin ilk evlilik yaşının en yoğun olduğu aralık 20-24 yaş olarak belirlenmiştir.

Araştırmada Romanlar arasında erken evlilik yaşı dikkat çekmektedir. Bu durum katılımcılarla yapılan görüşmelerde de ortaya çıkmaktadır. Ziyaret edilen hanelerde 18 yaş altındaki birçok bireyin evli oldukları gözlenmiştir. Bu evlilikler 18 yaşına kadar gayri resmi biçimde yürütülmektedir. Görüşmelerde erken evlilik yaşına ilişkin ortaya çıkan veriler şu şekildedir:

“23 yaşındayım abi. 16 yaşında evlendik. O zaman çocuksun. Hepsi iyi güzel geliyo sana. 2 tane çocuk oldu. Şimdi zor geliyo. Yarın öbür gün okula başlayacaklar.” (M16,Kişisel Görüşme,2014).

“Ben nasıl karşılayım kızın masraflarını. Gelince 18'ine evlendirdim. Bak mahallede git sor. Bulamazsın 18 yaşında evlenmemiş kız. Gerçi oğlanda bulamazsın ama yine 20 yaşında falan bekar var oğlanlarda.” (M20,Kişisel Görüşme,2014).

“14 yaşında çocuk veriyolar mahallede. Benim çocuk okuyodu. 2 sene evvel arkadaşşı evlendi. Demiş bak benim babam beni evlendirdi sen evde kaldın. Mahalle böyle. Sonra kızın geldi mi 16-17 yaşına konuşur dedikodusunu yaparlar. Evlendirmek zorunda kalıyoz mecburen.” (M15,Kişisel Görüşme,2014).

Demirvuran (2007:129) Edirne Romanları üzerinde yaptığı araştırmada da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Araştırmaya katılan Romanların %38’inin 16-18 yaş aralığında evlendikleri tespit edilmiştir. 19-25 yaş aralığında evlenenlerin oranıysa %44’tür.

Tablo 14.
Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Okur-yazar değil	12	12,2	9	33,3	21	16,8
Okur-yazar	19	19,4	6	22,2	25	20
İlköğretim	49	50	10	37	59	47,2
Lise	15	15,3	2	7,4	17	13,6
Önlisans	3	3,1	0	0	3	2,4
Lisans	0	0	0	0	0	0
Lisansüstü	0	0	0	0	0	0
Toplam	98	100	27	100	125	100

Katılımcıların %47,2’si ilköğretim mezunudur. Okur-yazarların oranı %20, okur-yazar olmayanların oranı %16,8 olarak tespit edilmiştir. Lise mezunları %13,6’lık oranla bir diğer grubu oluşturmaktadır. Katılımcılar arasında lisans ve lisansüstü eğitim almış katılımcı bulunmamaktadır. Ön lisans mezunlarının oranıysa %2,4’tür. Örneklem içerisinde sadece 3 erkek katılımcının ön lisans mezunu olduğu görülmektedir. Kadınlar katılımcıların %37’si ilköğretim mezunudur. Erkeklerde bu oran %50’dir. Kadınlar arasında okur-yazar olmayanların oranı erkeklere göre yaklaşık üç kat fazladır.

Çalışmamızda Romanlar arasındaki düşük eğitim seviyesi dikkat çekmektedir. Bu durum yapılan görüşmelerde elde edilen sonuçlarla da desteklenmektedir.

“ İlkokul okudum ama bitirmedim okulu. Sonra geldik 17 yaşına bi kız buldular mahalleden. Evlendik. Kız 15 yaşında o zaman. Var bilmez yok bilmez. Arkadaşlarım var ilkokuldan. Roman değil onlar. Liseyi bitirmişler. Bitanesi büyük adam oldu. Belediyeye girdi. Gidip görüyorum bazen özeniyorum ona. Şimdiki

aklım olsa okurdum abi. Bi liseyi bitirsem uğraşmazdım böyle çöple hurdayla.” (M20, Kişisel Görüşme,2014).

“ Bi 8 yaşındaki kız okuyo evde. Diğer kızını aldım okuldan. Hocaları geldi. Dediler devlet size ceza keser diye. Neyi kesecek, ne alacak gelse. Sanki biz istemeyiz gitsin okusun. Ağladı zaten kaç zaman. Ama yok abi neyle gönderecem okula. Bi gün geldi eve ağladı. Arkadaşları dalga geçmiş ayakkabısı eski diye. Saçında bit var demişler. Sonra dedim gitme okula artık.” (M14,Kişisel Görüşme,2014).

“Bizim ortanca çocuk birinci oldu okulda. Çekemediler. Bizim Çingenler hep okumaz diye görülmüş. Sen çocuğa destek olmazsan hocası olarak onu diğer talebelerle bir tutmazsan bu çocuk okumaz. Çocuk geldi 6. sınıfa dedi ben okumayacam. Vurdum, bağırdım ettim olmadı. Baktım okuldan kaçmaya başladı aldım okuldan.” (M8,Kişisel Görüşme,2014).

“Çocuğu okutamadık. Nasıl okutayım. Sen gittin okudun. Senin kitapların kim bilir kaç para tutuyo. Çocuklarını okutacaksın devlet sana maaş veriyö. Şimdi ben nasıl okutayım. Ben 15 yaşında başladım çalışmaya. Yardım ettim babama. Dedim çocuk okusun adam olsun. Ama parayla bu işler. Aldık okuldan geldi yanıma çalışmaya.” (M21,Kişisel Görüşme,2014).

“Çocuğun kimliğini öğreniyolar okulda. Geçen yıl gittim okula bi veli geldi. Baktı sınıfta Romanlar var. Dedi ben çocuğumu bu okulda okutmam. Bu kanunen yasak değil mi abi. Sonra bizim çocuklar okula gitmek istemiyö. Bu sene gitmedi derslere.” (M2,Kişisel Görüşme,2014).

“Şimdi hurdaya gideriz arabayla. Ama yakalarlarsa aliyolar arabayı. Okuyamadık abi. Ehliyet vermedi devlet okuman yazman yok diye. Araba kullanırım, iyide kullanırım ama ehliyet yok. Bi işimiz var onu da okuyamadık diye kaçır gider yapar olduk.” (M19,Kişisel Görüşme,2014).

Yağlıdere'nin (2011:87) İzmir Romanları üzerinde yaptığı araştırmaya göre de katılımcıların %58,9'unun ilköğretim mezunu oldukları tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre okur-yazar olmayanların oranı %19,6'dır. Katılımcılar arasında Lisans ve yüksek lisans mezunu bulunmazken ön lisans mezunlarının oranı %1,8'dir.

Tablo 15.
Meslek* ve Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Ayakkabı Boyacılığı	6	6,1	0	0	6	4,8
Bulaşıkçılık	2	2	1	3,7	3	2,4
Cnc Torna Tezgah Operatörlüğü	2	2	0	0	2	1,6
Çiçekçilik	0	0	3	11,1	3	2,4
Demircilik	4	4,1	0	0	4	3,2
Gündelikçilik	0	0	7	25,9	7	5,6
Hamallık	19	19,4	0	0	19	15,2
Hurdacılık	22	22,4	0	0	22	17,6
Kağıt ve Plastik Toplayıcılığı	15	15,3	3	11,1	18	14,4
Memurluk	2	2	1	3,7	3	2,4
Metal İmalat ve İşleme Operatörü	2	2	0	0	2	1,6
Metal Levha İşçisi	3	3,1	0	0	3	2,4
Müziyenlik	2	2	0	0	2	1,6
Peyzaj İşleri	0	0	11	40,7	11	8,8
Sepetçilik	6	6,1	1	3,7	7	5,6
Seyyar Satıcılık	10	10,2	0	0	10	8
Şoför	3	3,1	0	0	3	2,4
Toplam	98	100	27	100	125	100

* Meslek isimlerinin yazımında İŞKUR Türk Meslekler Sözlüğünden yararlanılmıştır (<http://esube.iskur.gov.tr/Meslek/meslek.aspx>).

Katılımcıların meslek dağılımı incelendiğinde cinsiyet değişkeni ön plan çıkmaktadır. Peyzaj işleri en fazla yapılan meslek olmasına rağmen erkek katılımcılar arasında bu meslekte birey bulunmaması durumu destekler niteliktedir. Erkekler arasında hurdacılık %22,4'le en fazla yapılan meslektir. Bunu sırasıyla hamallık ve kağıt-plastik toplayıcılığı izlemektedir. Kadınların %40,7'si peyzaj işleriyle uğraşırken %25,9'u gündelikçilik yapmaktadır. Kağıt ve plastik toplayıcılığı yapanların oranı erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da yüksektir. Kadınların yoğun olarak çalıştıkları bir diğer meslek grubu çiçekçiliktir.

Yapılan görüşmelere ilişkin veriler incelendiğinde bu meslek dağılımı destekler nitelikteki verilerin yanında bazı mesleklerin sosyo-ekonomik değişkenlere bağlı olarak kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu tespit edilmiştir.

“Çimento işleriyle uğraşıyorum. Hamalciyim yani. Oda iş olursa gidiyoz. Her gün olur mu çimento işi, olmaz tabi. Haftada 2-3 gün gidecen. Geriye kalan

zamanlarda da ne iş bulursam yaparım. Ama dicen ki şimdi bi mesleğin yok mu senin. Hamalcıyım işte abi. Nerde bi iş var çağırırlarsa gider taşırız.” (M24, Kişisel Görüşme,2014).

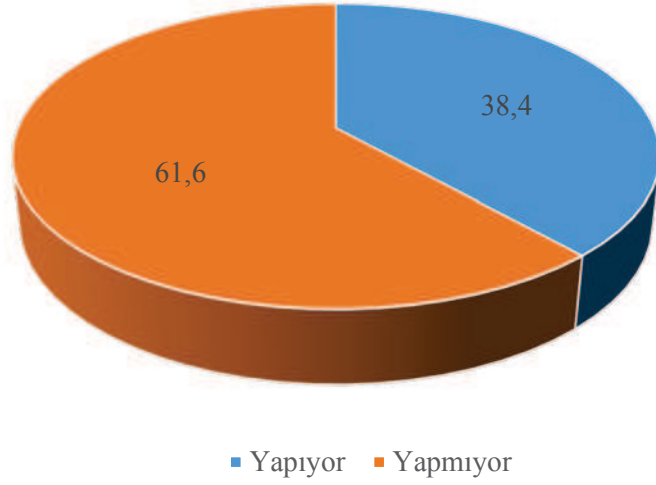
“Tophuyoz işte ne bulursak. Kağıt, plastik, teneke falan para eder. Günde 20-30 kazandırır işte. Ama desen bulamayınca napcan. Bulamayınca açsın işte. Bazı oluyo 30-40 lira alıyoz. Bazı zaman hiçbi şey çıkmıyo çöpten.” (M6,Kişisel Görüşme,2014).

“Evin bahçesi falan hep hurda görüyon. Gidip arabayla gezecen ki hurda bulasın. Eskiden çalışıyodum bi fabrikada. Metal falan kesiyoduk makinalarla. Sonrası çok zorlanmaya başladım. Aldığım 2 kuruş para, sigortası yok. İşi yanlış yapsan azarlarlar. Sonra baktım mahallede hurdacılar arttı. Dedim para var bu işte gireyim. Ama işe girince öyle olmuyo abi. Aldığım arabanın yaktığı mazotu karşılamaz oldu” (M19,Kişisel Görüşme,2014).

“Peyzaj işlerine gidiyoz kadınlarla. Zaten çalışan bi kadın buldun mu ya kocasına yardım eder ya peyzajcıdır bizim gibi. Mahallenin etrafında hep peyzajcılar var zaten. Gider kadınlar iki kuruş eve destek olsun diye sabahtan akşama çalışır oralarda.” (M29,Kişisel Görüşme,2014).

“Aşağı yukarı 40 yıldır bu işi yaparım. Demircilik iyidi bi zamanlar. Ama bozuldu şimdi. Çoluk çocuk yanaşmaz oldu işe falan. Gel yap desen para yok nasıl yapacak, çalışacak. Hanım bohçaya çıkardı eski zamanlarda. Gider kumaş alırlardı Bursa’dan. Şimdi gitse satsa kimse kumaş almaz. Her şeyin hazırı var.”(M26,Kişisel Görüşme,2014).

“Sepet yaparım 25 yıldır. Önceden çok sepetçi vardı burda. Çanakkale’den, Biga’dan gelir çalışırlardı sepet yapmaya, satmaya. Şimdi plastik sepetler var. Adam 1-2 Liraya satıyor. Ben yapacam sepeti satacam 5-6 liraya. Onlarda küçük sepetler. Büyüğü desen 10 Liradan aşağı satamazsın. Öyle olunca kimse kalmadı sepet işinde. Gittiler hurdaya, kağıda hep.” (M12,Kişisel Görüşme,2014).

Grafik 2.
İkinci Bir İş Yapanların Oranı (%)

Katılımcıların %61,6'sı ikinci bir iş yapmamaktadır. İkinci bir iş yapanların oranı %38,4 olarak tespit edilmiştir. Erkek katılımcıların %42,9'u kadın katılımcılarına %22,2'si ikinci bir iş yaptığını belirtmiştir. Bu oranların yüksekliği katılımcılar arasında yapılan mesleklerin ağırlıklı olarak günü birlik yapılan düzensiz işlerden oluşmasından kaynaklanmaktadır. Bu işlerin süreksizliği sonucunda ortaya çıkan boş zaman farklı işler yaparak değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 16.
İkinci Bir İş Bulmasanız Çalışmak İster misiniz?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Kesinlikle Hayır	6	10,7	5	23,8	11	14,3
Hayır	8	14,3	7	33,3	15	19,5
Kararsızım	4	7,1	4	19	8	10,4
Evet	21	37,5	3	14,3	24	31,2
Kesinlikle Evet	17	30,4	2	9,5	19	24,7
Toplam	56	100	21	100	77	100

İkinci bir iş bulmaları halinde çalışmak isteyip istemedikleri sorulduğunda katılımcıların %31,2'si evet, %24,7'si kesinlikle evet cevabını vermiştir. İkinci bir işte çalışmak isteyenlerin oranı kadınlarda erkeklere göre önemli oranda düşüktür. Erkeklerde %37,5 olan evet cevabının kadınlarda %14,3'e düştüğü görülmektedir. Kesinlikle evet cevabı

verenlerin oranıysa erkeklerde %30,4 kadınlardaysa 9,5'tir. Kadın katılımcılarda kararsızların oranı %19'la dikkat çekmektedir. Araştırma esnasında yapılan gözlemlerde kadınların kararsız olma nedeni ikinci bir iş yapmalarının ailevi sorumluluklarına zaman ayırmak konusunda güçlük yaratabileceğinin düşünülmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 17.
Roman Kimliğinizden Dolayı Piyasada Düzgün Bir İş Bulmakta Zorluk Çekiyor musunuz?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Kesinlikle Evet	47	48	13	48,1	60	48
Evet	34	34,7	9	33,3	43	34,4
Kararsızım	4	4,1	1	3,7	5	4
Hayır	8	8,2	2	7,4	10	8
Kesinlikle Hayır	5	5,1	2	7,4	7	5,6
Toplam	98	100	27	100	125	100

Roman kimliğinin düzgün bir iş bulmada engel olup olmadığına katılımcıların %48'i kesinlikle evet cevabını vermiştir. Bu oran kadınlarda ve erkeklerde benzerlik göstermektedir. Evet cevabı verenlerin oranı %34,4'dir. Bu oran erkeklerde %34,7 kadınlarda %33,3 olarak tespit edilmiştir.

Düzgün bir bulma yönünde Roman kimliğinin yarattığı düşünülen olumsuz etki Romanların kendini işgücü piyasalarından dışlanmış hissetmesine neden olmaktadır. Bu durum mülakatlardan elde edilen verilerde de benzerlik göstermektedir.

“ Hep hor görme var Romanlara karşı. İşe girecem. Adam diyor bu işi yapabilir misin? Baksın, denesin. Yaparım tabi diyorum. İnanmıyorsa baksın abi. Ama elimize yüzümüze bakıp sen nerde oturuyorsun diyor. Kestanelikte oturuyorum deyince anlıyo bu adam Roman. Belki o işi en iyi sen yapacaksın. Ama ona bakmıyor. Yaşadığım yere bakıyor. Ararız biz sizi diyor” (M23, Kişisel Görüşme,2014).

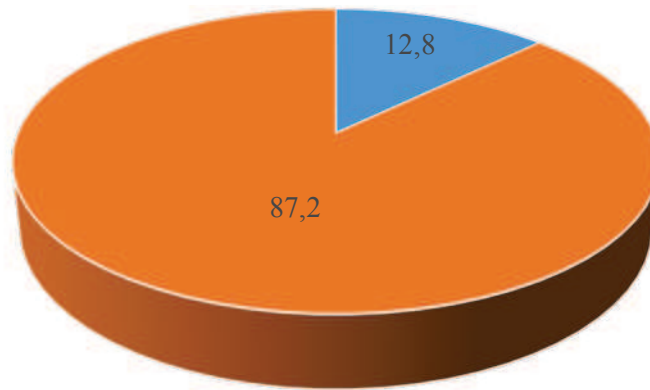
“Bana geliyo. Buraya adam lazım diye. Ben gidiyorum oraya forum dolduruyorum orda. Sonra çevredekiler bana bakıyo. Bak bu Roman vatandaşı. Bu forum dolduruyo, buraya gelecek bizimle çalışacak diye. Bizim işimizi bozacak diyo adam böyle durumda. Gittim geçen su fabrikasına. Servis işi, kamyonu mal yükleyecen. Adam dedi nerde oturuyosun. Sapanca merkez dedim. Kağıt istedi sona muhtardan.

Gittim hemen aldım kağıdı. Bizim mahellenin adını görünce başkasını aldık sen geç kaldın dedi.” (M18,Kişisel Görüşme,2014).

“İş kurumuna gittim. Bana iş bulun dedim. Dediler ki sanayiye gideceksin orda adam arıyorlar. Gittim sanayiye, beni 2-3 kişiyle görüştürdüler. Dedim iş kurumdan geliyorum. Dediler sen nerde oturuyosun. Sapanca’da deyince ne milletsin dedi bana. Roman deyince Sapanca uzak zaten biz 750 milyon maaş veriyoruz dedi. Ben razıyım gider gelirim dedim. Bekle biraz haber veririz dediler. Gidiş o gidiş. (M25,Kişisel Görüşme,2014).

“Ben demiyorum ki devlet bana durup dururken yardım etsin. Ama niye benim çocuğum 20 yaşında sigortalı işe girip emekli olmasın. Bak ben 4 tane iş başvurusu yaptım. Ben illaki gidip bi şey mi çalayım. Adam gibi bi iş oldu mu sen gelme diyolar. En pis iş nerde var orda biz varız. Bundan 3 sene evvel gittim fabrikaya almadılar. Geçen çocuk gitti aynı yere gene almadılar. İşte iş değil. Çuval taşınacak.” (M4,Kişisel Görüşme,2014).

Toprak, Özmen ve Tekniker’in (2007:30) araştırmasına göre de Roman katılımcıların %34,4’ü düzgün bir iş bulma konusunda çeşitli sorunlar yaşadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca EC (2010:16) raporunda Türkiye’de Romanların büyük bir kısmının düzgün iş edinme konusunda ayrımcı ve dışlayıcı davranışlarla karşılaştıklarını belirtmiştir.

■ Evet ■ Hayır

Grafik 3.
Çeşitli Kurumlarca Yürütülen Mesleki Eğitim Programları Hakkında Bilginiz Var mı? (%)

Üniversite, İŞKUR, Belediye gibi çeşitli kurumların mesleki eğitim programları hakkında bilgisi olup olmadığı sorusuna katılımcıların %87,2'si hayır cevabı vermiştir. Evet diyenlerin oranı %12,8 olarak tespit edilmiştir. Eğitim programları hakkında bilgi sahibi olduğunu söyleyen katılımcılardan erkeklerin oranı %9,2 kadınların oranı %25,9'dur. Bu farklılık son dönemlerde İŞKUR tarafından gerçekleştirilen peyzaj eğitim kurslarının kadınlara yönelik olması ve kurslar hakkında kadınların bilgilendirilmelerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 18.
Mesleki Eğitim Programlarına Katılma Oranı

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Katıldım	5	5,1	3	11,1	8	6,4
Katılmadım	93	94,9	24	88,9	117	93,6
Toplam	98	100	27	100	125	100

Katılımcıların mesleki eğitim programlarına katılma oranı %6,4'tür. Bu oran erkeklerde %5,1 kadınlarda %11,3 olarak tespit edilmiştir. Örneklem içerisinde 5'i erkek, 3'ü kadın olmak üzere 8 katılımcının bu programlara katıldığı görülmektedir.

Tablo 19.
Yapılan İşten Memnuniyet Düzeyi

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Hiç Memnun Değilim	45	45,9	10	37	55	44
Memnun Değilim	32	32,7	7	25,9	39	31,2
Kararsızım	3	3,1	2	7,4	5	4
Memnunum	12	12,2	5	18,5	17	13,6
Çok Memnunum	6	6,1	3	11,1	9	7,2
Toplam	98	100	27	100	125	100

Yapılan işten memnun olup olmadıkları sorulduğunda katılımcıların %44'ü kesinlikle hayır cevabı vermiştir. Hayır diyenlerin oranıysa %31,2'dir. Erkek katılımcıların memnuniyetsizlik oranının kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Hiç

memnun değilim cevabını verenlerin oranı erkeklerde %45,9 kadınlardaysa %37'dir. Memnun değilim cevabı veren erkeklerin oranı da kadınlara göre %5 civarında daha fazladır. Bu durum erkeklerin ağırlıklı olarak hurdacılık ve kağıt-plastik toplayıcılığı gibi geliri ve mesai saati değişken işlerde çalışmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların ise yarıya yakını peyzaj işlerinde istihdam edilmektedir. Peyzaj işleri geliri ve mesai saatleri açısından nispeten düzenli olan işler olarak dikkat çekmektedir.

İş memnuniyetine ilişkin sorulara verilen cevaplar anket sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

“8 senedir hurda işi yapıyoruz. Ama memnunum yani. Dışarı bakınca özenmiyorum mu diğerlerine? Özeniyom ama hiç işi olmayan da var. Allah'ın zoruna gider sonra. Şükretmiyo gibi görür seni alır ne var ne yok elinde. Ama zoruna gitmesin rüya gördüm bi kaç kere. Böyle güzel elbiserle bi işim olmuş. Bana bey falan diyorlar.” (M1,Kişisel Görüşme,2014).

“Sana Çingene diyorlar. Kötü bir şey oluyo senden biliyorlar. Geçen birinin saati kayboldu ilk bana baktılar. Şimdi sen nasıl çalışacaksın orda. Nasıl memnun olacaksın.” (M13,Kişisel Görüşme,2014).

“Nerde pis iş var hep bu mahallede. Adamın ehliyeti var, gidecek çalışacak almazlar. Sana o arabayı kullandırmaz, gider çöp toplatır sana. Aldığım para 850 Lira. Bunun üzerine bir şeyler koymam lazım ki geçinesin. Ya da hanımı çiçek işine, temizliğe yollayacaksın. Ben çalışırım, ne iş bulsam yaparım. Ama bazen zor oluyo be abi. Düşünüyorum şöyle insan gibi bi işim olsa. Sigortam olsa, az param olsa. Para olmayınca insan gibi olamıyorsun.” (M7,Kişisel Görüşme,2014).

Tablo 20.
Kıdem Süresi (Yıl)

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
1 yıl altı	5	5,1	2	7,4	7	5,6
1-5	17	17,3	4	14,8	21	16,8
6-10	32	32,7	9	33,3	41	32,8
11-15	21	21,4	6	22,2	27	21,6
16-20	11	11,2	3	11,1	14	11,2
21-25	7	7,1	2	7,4	9	7,2
25 yıl üstü	5	5,1	1	3,7	6	4,8
Toplam	98	100	27	100	125	100

Kıdem süreleri incelenmesinde bireylerin aynı işte geçirdikleri süre dikkate alınmıştır. Buna göre katılımcıları %32,8'inin 6-10 yıl aralığında aynı işte çalıştıkları görülmektedir. 11-15 yıl arası aynı işi yapanların oranı %21,6'dır. En düşük oran %4,8 ile 25 yıl üzeri çalışanlardadır. Tüm oranlar kadın ve erkeklerde benzerlik göstermektedir.

Tablo 21.
Haftalık Çalışma Süresi (Saat)

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
10 saat altı	4	4,1	3	11,1	7	5,6
11-20	7	7,1	8	29,6	15	12
21-30	10	10,2	6	22,2	16	12,8
31-40	16	16,3	4	14,8	20	16
40-50	32	32,7	4	14,8	36	28,8
50 saat üstü	29	29,6	2	7,4	31	24,8
Toplam	98	100	27	100	125	100

Haftalık çalışma süreleri incelendiğinde katılımcıların %28,8'inin haftalık 40-50 saat aralığında çalıştıkları belirlenmiştir. Bu oranı %24,8 ile 50 saat üzeri çalışanlar izlemektedir. Tablo 21'e göre haftalık çalışma sürelerinin erkeklerde ve kadınlarda önemli oranda farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Buna göre haftalık 40-50 saat çalışan erkeklerin oranı %32,7 iken kadınlarda bu oran %14,8'tür. Benzer şekilde erkeklerin %29,6'sı haftalık 50 saatin üstünde çalışırken kadınlarda bu oran %7,4 olarak dikkat çekmektedir.

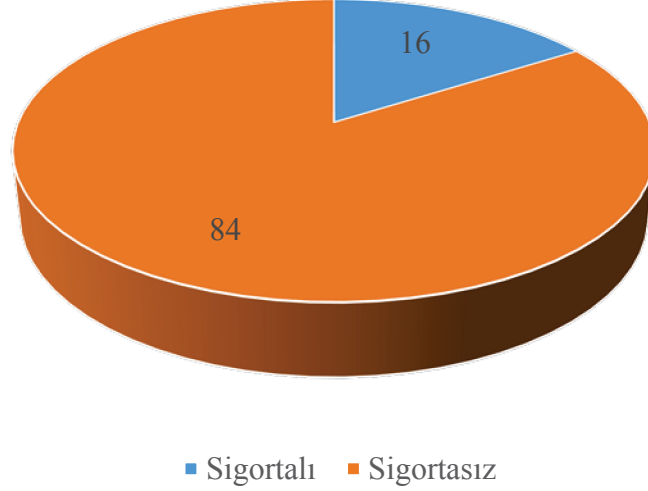
Erkek katılımcılar arasında görülen haftalık yüksek çalışma saatleri mülakat sonuçlarında da dikkat çekmektedir.

“Bi günde 10 saat çalışıyoz, 12 saat çalışıyoz. İş olsun da fark etmez. Bazı zaman oluyo yatmadan yatmaya geliyom eve.” (M10,Kişisel Görüşme,2014).

“İş olsun her gün çalışıyoz abi. Zaten sokaktasın. Kışın nasıl çıkacan, nasıl para getirecen eve. Allaktan bi engel gelmezse çıkar çalışırız. Eve gelince de çalışıyom zaten. Bazen günde 15-16 saat çalıştığım oluyo. Topladıklarımı ayırıyom, diziyoum. Boş dursam ne yiyecez ne içecek.” (M18,Kişisel Görüşme,2014).

“Haftada 6 gün işe gidiyom ben. 12 saati falan buluyo günde. Sonra fabrikada işler bitmedi diyolar bazen. Bitirmeden gidemezsin. Para verecez diyolar çok

uzadığı zaman. Ama daha 2 kere alabildim. Hep alacağım var fabrikadan.” (M9,Kişisel Görüşme,2014).

Grafik 4.
Sigortalı Çalışan Oranı (%)

Katılımcıların %84’ü sigortasız çalışmaktadır. Sigortasız çalışma oranı erkeklerde %82,7 kadınlardaysa %88,9 olarak tespit edilmiştir. Örneklemimize dahil olan 27 kadından sadece 3’ünün sigortalı çalıştığı belirlenmiştir. Erkeklerdeyse 17 sigortalı çalışan bulunmaktadır. Bu durum mülakat sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

“ Gittin iş başvurusuna. Almazlar ama hadi aldılar diyelim. Sapanca’nın en zengin adamını bile bulsan sigorta yapmıyor abi. Zaten sen Çingensin diye hep geridesin diğerlerine göre. Sanki senin sigortaya ihtiyacın olmaz.” (M4,Kişisel Görüşme,2014).

“ Sigortam var. 1 ay bi yerde çalıştıldım yaptı sigortamı. Şimdiki çalıştığım yere sordum geçenlerde. Yapacam dedi. Bilmem ki yaptırdı mı ne etti.” (M22,Kişisel Görüşme,2014).

“ Hurdacıda sigorta ne gezer. 30 senedir çalışırım hiç sigortam olmadı. Bizim oğlanın vardı sigortası onu da işten çıkardılar. Gitti başka bi iş buldu ama sigorta yapmadılar. Yapamaz demişler ilk başta ama kandırdılar demek ki. İşi var en azından, sigortası da olur inşallah ilerde.” (M19,Kişisel Görüşme,2014).

“Benim 5 yıl sigortam vardı abi. Ama kriz oldu işten çıkardılar. Hep bu bizim mahalleden 6-7 kişiyi attılar işten. Şimdi bi tanesi buldu sigortalı iş. Gerisi ya günlük işlere gider ya da sigortasız çalışır. Zaten iş yok. İşi bulunca sormuyosun ki sigortası var mı yok mu.” (M11,Kişisel Görüşme,2014).

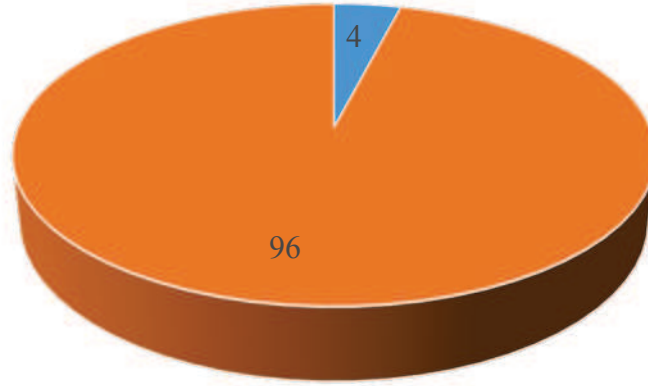
“Korktum patrondan isteyemedim sigorta. İyi kötü 7 yıldır çalışırım. Paramıda verir gününde sağ olsun. Ama korktum. Dediler sigorta yaparsa sana masraf eder. Zati 700 Lira para alıyoz onu da kesmesin bari dedim.” (M30,Kişisel Görüşme,2014).

Araştırma sonuçlarına benzer şekilde İBB (2004:81) tarafından Romanlar üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %89,9’u sigortalı bir işte çalışmadıklarını belirtmiştir. Demirvuran’ın (2007:141) Edirne Romanları üzerinde yaptığı araştırmaya göreyse sosyal güvenlik kapsamında bulunmayan çalışan Romanların oranı %87 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 22.
Toplam Sigortalılık Süresi (Yıl)

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
1 yıl altı	2	11,8	1	33,3	3	15
1-5	5	29,4	2	66,7	7	35
6-10	4	23,5	0	0	4	20
11-15	2	11,8	0	0	2	10
16-20	2	11,8	0	0	2	10
21-25	1	5,9	0	0	1	5
25 yıl üstü	1	5,9	0	0	1	5
Toplam	17	100	3	100	20	100

Toplam sigortalılık sürelerine bakıldığında sigortalı kadınlardan hiçbiri 5 yıldan fazla sigortalılık süresine sahip değildir. Erkeklerde bu dağılım nispeten daha eşit durumdadır. Erkek katılımcıların %50’den fazlası 1-10 yıl arası sigortalılık süresine sahiptir. 20 yıl ve üzerinde sigortalılık süresine sahip olan erkeklerin oranıysa toplamda %11,8 olarak görülmektedir.

■ Sendikalı ■ Sendikalı Değil

Grafik 5.
Sendikalı Çalışan Oranı (%)

Katılımcıların %96'sı herhangi bir sendikaya üye değildir. Bu oran erkeklerde %95,9 kadınlarda %96,3'tür. Örneklem içerisinde 98 erkekten 4'ü sendikalı olarak çalışmaktadır. 27 kadın arasında sadece 1 sendikalı çalışan tespit edilmiştir. Sendikalılık süreleri bakıldığında erkek katılımcılardan 1'i 3 yıl, 2'si 6 yıl 1'i ise 12 yıldır sendika üyesi olduğunu belirtmiştir. Sendikalı kadın katılımcıysa 3 yıldır sendika üyesi olduğunu ifade etmiştir.

Sendika üyeliği konusunda sorduğumuz sorulara M9 ve M11 tarafından şu yanıtlar verilmiştir:

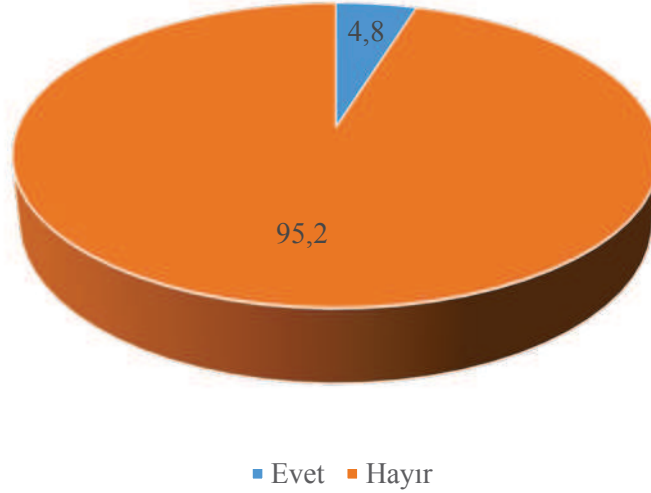
“Sendika yok abi. Zaten bizim buralarda bulamazsın sendika falan. Bi varsa Belediye’de çalışan arkadaşta vardır. Fabrikalarda çalışanlarda da yok zaten. Adam sigortayı bulmuş abi. Sendikayı napsın.” (M9,Kişisel Görüşme,2014).

“Sendikalı olunca noluyo? O senin maaşını yükseltir. Hakkını savunur. Biz görüyoruz sendikalı olanları. Diyelim senin maaşın 800 mü? Git sendikaya o senin maaşını 1700-1800 yapıyo. Ama bizim burda sigortası olsun yeter. Sendikayı kim bulmuş. Bize gelmez sendika. Sen memur olacan, okumuş adam olacan ki sendika sana gelsin. Aha sor bu adamlara. Hangisi bilir sendika nedir?” (M11,Kişisel Görüşme,2014).

Tablo 23.
Çalıştığınız İşi Güvenli Buluyor musunuz?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Hiç Güvenli Bulmuyorum	44	44,9	9	33,3	53	42,4
Güvenli Bulmuyorum	32	32,7	8	29,6	40	32
Kararsızım	2	2	1	3,7	3	2,4
Güvenli Buluyorum	13	13,3	6	22,2	19	15,2
Çok Güvenli Buluyorum	7	7,1	3	11,1	10	8
Toplam	98	100	27	100	125	100

Çalıştığı işi güvenli bulup bulmadıkları sorulduğunda katılımcıların %42,4'ü hiç güvenli bulmadıklarını belirtmiştir. Bu oran erkeklerde %44,9 kadınlarda %33,3 olarak tespit edilmiştir. Güvenli bulmuyorum cevabı verenlerin oranı %32'dir. Tablo 23 incelendiğinde kadınların erkeklere nispeten çalıştıkları ortamı daha güvenli bulduğu görülmektedir.

Grafik 6.
Meslek Hastalığına Yakalanma Oranı (%)

Meslek hastalığına yakalanma oranlarına bakıldığında katılımcıların %4,8'i işinden kaynaklı bir sağlık problemiyle karşılaştığını belirtmiştir. Bu oran erkeklerde %5,1 kadınlarda %3,7 olarak tespit edilmiştir.

Mülakatlarda katılımcılardan M14, M24 ve M30 iş kaynaklı yaşadıkları sağlık ve güvenlik sorunlarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Tozun toprağın içinde çalışıyorsun. Adamın çöpe ne attığı belli değil. Onu alacaksın, karıştıracaksın ki paran olsun. İlk başlarda sürekli çalışamıyodum. Hastalık kapıyorsun yerden, çöpten. 1 ay yattığımı bilirim. Gittim doktora dedi solunum hastalığı olmuş sende. Sona sona alıştık tabi.” (M14,Kişisel Görüşme,2014).

“Koca koca çuvalları taşıyoz. Taşı desen dışardaki adam oynatamaz. Günde 150-200 tane taşıyom belki. Bizde insanız abi. Gidince eve elin kolun tutmuyo. Geçen dayanamadım doktora gittim bel ağrısından. İlaç yazdı bi torba. Kullanyom da ilaçları ama ertesi gün yine gidecen çalışacan. Bak şimdi yeminle belim tutmuyo. İlaç kullansan nolacak sanki ekmek parası kazanıyorsun” (M24,Kişisel Görüşme,2014).

“Bahçede çalışırsın yılan çıkar durur. Isırıklar bazen. Patrona söyledim bi kaç kere doktora gidelim başım falan dönüyo hep dedim. Dedi diğer bahçelerde de aynıdır bunlar zehirsiz yılan. Korkardım başlarda ama alıştım şimdi.” (M30,Kişisel Görüşme,2014).

Tablo 24.
Aylık Gelir Düzeyi (TL)

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
1-500	9	9,2	5	18,5	14	11,2
501-1000	28	28,6	15	55,6	43	34,4
1001-1500	26	26,5	4	14,8	30	24
1501-2000	23	23,5	2	7,4	25	20
2001-2500	8	8,2	1	3,7	9	7,2
2501-3000	3	3,1	0	0	3	2,4
3000+	1	1	0	0	1	0,8
Toplam	98	100	27	100	125	100

Aylık gelir düzeyleri incelendiğinde katılımcıların %34,4'ünün 501-1000 TL arasında gelir elde ettikleri görülmektedir. %24'lük oranla 1001-1500 TL ve %20'lik oranla 1501-2000 TL en fazla çalışanın bulunduğu diğer gelir gruplarıdır. Erkekler ve kadınların gelir düzeyleri arasında önemli farklılıklar dikkat çekmektedir. Kadınların yarıdan fazlasının aylık 501-1000 TL aralığında gelir elde ettikleri görülürken

erkeklerde bu oran %28,6'dır. Erkek katılımcılardan 1 kişi 3000 TL üzerinde gelir elde ederken bu seviyede gelir elde eden kadın katılımcı bulunmamaktadır.

Tablo 25.
Roman Kimliğinizin Gelir Düzeyiniz Üzerinde Olumsuz Bir Etkisi Var mı?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Kesinlikle Evet	34	34,7	9	33,3	43	34,4
Evete	37	37,8	11	40,7	48	38,4
Kararsızım	1	1	0	0	1	0,8
Hayır	14	14,3	4	14,8	18	14,4
Kesinlikle Hayır	12	12,2	3	11,1	15	12
Toplam	98	100	27	100	125	100

Toplamda katılımcıların %72,8'i Roman olmalarının gelir düzeyleri üzerinde olumsuz etki yarattığını düşünmektedir. Bu durum erkek ve kadın katılımcılarda benzerlik göstermektedir. Mülakatlardan elde edilen veriler incelendiğinde katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Ayda nerden baksan 1200 para kazanıyoruz. Roman için iyi para. Çoğuna onu da vermezler Romansın diye. Mahalleye baksan durum iyi. Gittiğim geldiğim yer belli hiç yoktan. Ama evde öyle olmuyo. Aldın 1200'ü sana mı yetsin, çocuklara mı yetsin, hanıma mı yetsin. Babamda yaşlandı. Birader desen işten çıktı. Ona vermesen olmaz. Senin çocuklar yerken onların ki bakacak falan. Ne kazanıyoruz nereye veriyor bende bilmez oldum.” (M9,Kişisel Görüşme,2014).

“Romanız diye bizi ikinci planda gördükleri için başkasına 1500 veriyosa sana 800-1000 veriyö. Aynı işi yapıyosun ama biliyo ki senin daha çok ihtiyacın var. Çocukları biliyo, babamı biliyo. Azda versem çalışır bu diyo. Geçen söyleyim dedim yetmiyor bu para diye. Söylesen nolacak.” (M13,Kişisel Görüşme,2014).

“Şimdi çalıştığım yerde aynı paraları alıyöz arkadaşlarla. Ama beğenmeyen gidiyo başka iş buluyo. Ben gitsem başka yere iş vermezler. Burayı bulmuşum zar zor. Gidip zam istesen işten atarlar. Bende pazarları hurdaya gidiyorum abimle.” (M23,Kişisel Görüşme,2014).

“Adamla aynı işi yapıyöz. Hem ben tozun içinde çalışıyom. Onlar tozdan hep uzak. Aldığımız maaşa bakıyosun benim 700 Lira onun 900 Lira. Hem kadroya geçiyim desen bizde yok. Bugün varsın yarın ne olacağı belli değil. Şimdi söylesem

Kestanelikte oturuyorum bugün atar. Atar alacağını da vermez.” (M22,Kişisel Görüşme,2014).

Tablo 26.
Geliriniz Sizin ve Ailenizin İhtiyaçlarını Karşılamaya Yetiyor mu?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Kesinlikle Hayır	41	41,8	13	48,1	54	43,2
Hayır	38	38,8	9	33,3	47	37,6
Kararsızım	1	1	1	3,7	2	1,6
Evet	11	11,2	3	11,1	14	11,2
Kesinlikle Evet	7	7,1	1	3,7	8	6,4
Toplam	98	100	27	100	125	100

Katılımcıların %80,8’i işlerinden elde ettikleri kazancın ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini ifade etmiştir. Erkek katılımcılardan 18’i kazançlarının yeterli olduğunu belirtirken kadınlarda bu sayı 4 olarak belirlenmiştir. Oransal olarak erkek ve kadın katılımcıların verdiği cevaplar benzerlik göstermekle beraber kazancın ihtiyaçları karşılamaya yeterli olamadığı konusunda kadın katılımcıların erkeklere nispeten daha kararlı bir biçimde hayır cevabı verdikleri gözlenmiştir. Bu durum anket verilerine de yansımıştır. Kesinlikle hayır cevabı veren kadınların oranı erkek katılımcılara göre %6,3 oranında fazladır.

Gelir düzeylerinin yeterli bulunmayışı mülakat sonuçlarına da yansımaktadır. Bu durum görüşmelere katılanlar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bu para bezen yeter bazen yetmez. Hadi yazın iyi. Hava sıcak. Çıkıyosun dışarı akşama kadar topla hurdanı. Kışın ne yapacan o soğukta. Hurda bulamazsın. Hadi hurda buldun. Nasıl çıkacan nasıl çalışacan o soğukta. Bakıyom bazen kar var yağmur var düşünüyom nasıl para kazanacaz diye. Hadi yağmur neyse ama karda kışta çıkılmıyo bizde insanız abi.” (M19,Kişisel Görüşme,2014).

“Roman çocukların bazıları 20-30 Liraya işe gider. Fabrikada çalışanda var ama iki kuruşa razı geliyor. Bizim çocuklar hızlı çalışır. Sen fabrikatörsün. Bu çocuk hızlı çalışıyor. Versene parasını çalışan adamın. Ama yok alacak iki kuruş para geçinecek. Bak benim aldığım günde 30 Lira para. Al veriyim sana 30 Lirayı sen bak çoluğa çocuğa nasıl bakacaksın.” (M15,Kişisel Görüşme,2014).

“Ben hayatımda alıp çoluk çocukla dışarda yemek yemedim. Bi yere gidip piknik yapmadım. Ayağını yorganına göre uzatacaksın. Yarını düşünmek zorundasın. Aldığın para belli. Gidip harcasan bunu dışarda yarın aç kalacaksın. Affedersin eşek gibi çalışıyoz abi. İstiyorum ki arada bi geziyim dışarıda. Ama yetmiyor zaten aldığım para. Mahalleden dışarı bi çalışmaya çıkıyoz” (M9,Kişisel Görüşme,2014).

“Zaten asgari ücretin altında çalışıyosun. Adam sana 600-700 Lira maaş veriyö. İkinci bi iş yapayım diyosun. Ama zaman bulamıyosun. 600 Lira almak için kaç saat çalışıyosun. Haftada 1 gün bırakırlarsa başka bi iş yapacan ki geçinebilesin.” (M22,Kişisel Görüşme,2014).

Tablo 27.
Kendinizi Yoksul Olarak Görüyor musunuz?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Kesinlikle Evet	37	37,8	9	33,3	46	36,8
Evet	31	31,6	7	25,9	38	30,4
Kararsızım	5	5,1	3	11,1	8	6,4
Hayır	16	16,3	5	18,5	21	16,8
Kesinlikle Hayır	9	9,2	3	11,1	12	9,6
Toplam	98	100	27	100	125	100

Kendilerini yoksul olarak görüp görmedikleri sorulduğunda katılımcıların %36,8’i kesinlikle evet, %30,4’ü evet cevabını vermiştir. Kesinlikle hayır cevabı verenlerin oranı %9,6, hayır cevabı verenlerin oranıysa %16,8’dir. Araştırma esnasında olumsuz koşullarda yaşamını sürdüren hanelerden bazılarının soruya hayır cevabı verdikleri gözlenmiştir. Bu durumun yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere hane üyelerinin beklenti ve ihtiyaçlarını minimum düzeyde tutmalarından kaynaklandığı görülmektedir. Görüşmenin yapıldığı hanelerde beklentilerin çoğunlukla temel ihtiyaçları karşılama düzeyinde sınırlandırıldığı gözlenmiştir.

Tablo 28.
Yoksul Olmanızın En Önemli Sebebi Nedir*?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Eğitim Seviyesi	52	76,5	12	75	64	76,2
Kalabalık Hane	20	29,4	4	25	24	28,6
Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma	42	61,8	3	18,8	45	53,6
Sosyal Yardımların Eksikliği	37	54,4	3	18,8	40	47,6
Ekonomik Yapı	23	33,8	1	6,3	24	28,6
Yaptığım Meslek	63	92,6	14	87,5	77	91,7
Yaşadığım Mahalle	46	67,6	9	56,3	55	65,5
Diğer	4	5,9	2	12,5	6	7,1

*Katılımcıların çoğu birden fazla seçenek hakkında görüş bildirmiştir. Yüzde oranlarının toplamdaki fazlalığı bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Kendini yoksul olarak gören hane üyelerine bu durumun sebepleri sorulduğunda katılımcıların %91,7'si yaptığı mesleğin yoksulluğu üzerinde etkili olduğu cevabını vermiştir. Eğitim seviyesinin düşüklüğünü yoksulluk sebebi olarak görenlerin oranıysa %76,2 olarak tespit edilmiştir. Erkek katılımcıların %61,8'i ayrımcılık ve sosyal dışlanmayı yoksulluk sebebi olarak gösterirken kadınlarda bu oran %18,8 olarak dikkat çekmektedir. Ancak yapılan gözlemlerde özellikle çalışan kadınlar arasında ayrımcılık ve sosyal dışlanmanın yoksulluk sebebi olarak görüldüğü görülmektedir. Soruya diğer cevabı veren katılımcılarınsa yoksulluğun doğuştan geldiği, aslında kaderle alakalı bir durum olduğu gibi görüşleri bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ortaya çıkan bir diğer önemli nokta katılımcıların %65,5'inin yaşadıkları mahalle nedeniyle yoksul olduklarını söylemeleridir. Yapılan görüşmelerde Roman mahallesinin kısıtlı eğitim ve istihdam imkanlarına sahip olduğu gerekçesiyle yoksulluğu gelecek nesillere aktaran bir etkisinin olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 29.
Ne Kadar Geliriniz Olsaydı Kendinizi Yoksul Olarak Görmezsiniz (TL)?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
1-500	0	0	0	0	0	0
501-1000	4	4,1	3	11,1	7	5,6
1001-1500	22	22,4	14	51,9	36	28,8
1501-2000	24	24,5	7	25,9	31	24,8
2001-2500	35	35,7	2	7,4	37	29,6
2501-3000	10	10,2	1	3,7	11	8,8
3000 +	3	3,1	0	0	3	2,4
Toplam	98	100	27	100	125	100

Ne kadarlık bir gelir düzeyinin yoksulluktan kurtulmak için yeterli olduğu sorusuna katılımcıların %80'inden fazlası 1001-2500 TL cevabını vermiştir. Erkek katılımcılardan 3'ü yoksul olmamak için 3000 TL üzerinde bir geliri gerekli bulmuştur. Ancak kadın katılımcılar arasında 3000 TL üzerini gerekli gören bulunmamaktadır. Ayrıca erkek ve kadın katılımcılar arasında 1-500 TL arasında bir geliri yoksulluktan kurtulmak için gerekli gören tespit edilmemiştir.

Tablo 30.
Gelecekteki Yaşam Koşullarınızın Daha İyi Olacağına İnanıyor musunuz?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Kesinlikle Hayır	33	33,7	10	37	43	34,4
Hayır	29	29,6	5	18,5	34	27,2
Kararsızım	11	11,2	5	18,5	16	12,8
Evet	16	16,3	4	14,8	20	16
Kesinlikle Evet	9	9,2	3	11,1	12	9,6
Toplam	98	100	27	100	125	100

Katılımcılara geleceğe yönelik beklentileri sorulduğunda %61,6'sı gelecekteki yaşam koşullarının daha iyi olacağına inanmadığını belirtmiştir. Kadın katılımcıların soruya verdikleri olumsuz yanıtlar erkeklere nispeten daha karardır. Bu durum kesinlikle hayır cevabının kadın katılımcılarda hayır cevabına nispeten %8,5 olmasından da anlaşılmaktadır. İki olumsuz cevap arasındaki bu fark erkeklerde %4,1 olarak dikkat çekmektedir.

Mülakatlarda katılımcılara yöneltilen sorularda kendilerini yoksul olarak görüp görmedikleri, yoksulluğun sebeplerinin neler olduğu, ne kadarlık bir gelirin yoksulluktan kurtulmak için gerekli olduğu ve gelecekteki yaşam koşullarına ilişkin beklentilerinin ne olduğuna yönelik alınan cevaplar mülakat sonuçlarını destekler niteliktedir.

“2000 Lira olsa bana yeter. Al o parayı bu mahallede yaşarsın, yeter yani. Sadece bana lazım diye söylemiyorum. Bak o zaman çocuklara da daha iyi bakardım. Para isteyince demezsin o zaman yok diye. Ama düşündüm abi bunu. Çok düşündüm sen sormadan önce. Yazı kışı fark etmeden al 2000 Lira hiç şikayetim olmaz.” (M1,Kişisel Görüşme,2014).

“Diyosan evde ocak kaynasın soba yansın bi 1500 lazım abi. Bana yeter 1500. Ama desen ne kazanıyorsun 600-700 anca. Hanım gider arada ev işlerine. Alsam 1500 yollamam onu da.” (M23,Kişisel Görüşme,2014).

“3 yıldır peyzaj işinde çalışırım. Aldığım para 700 Lira. Okusak böyle mi olurdu. Güzel bi işimiz olurdu. Yine çok şükür. Hiç iş bulamayan da var. Biz yoksuluz ama onlar daha yoksul. İşin yoksa ne yersin ne içersin.” (M27,Kişisel Görüşme,2014).

“Sen Romansın sana iş yok derse yoksul olursun tabi. Bu adam çalışacak ki parası olsun cebinde. Ne yapacak hırsızlık mı yapısın, uyuşturucu mu satsın. Kocam gider plastik toplar. Ne kadar kazanacaksın bu işten. Gitse iş arasa iş yok. Ama bu mahalleden olmasan ya da azcık okumuş adam olsan böyle mi olur. Gel bak ocağa, yemeğe. Köpeğin önüne koysan yemez. Ama iş yok. Ben giderim arada gündeliğe. Onda da bizi beğenirlerse. Kimisi oluyo seni görünce evden bi şey çalacak bu diye o işi de başkasına veriyö.” (M28,Kişisel Görüşme,2014).

“Valla diyosan geçinebiliyor musun diye, zar zor. Ama yoksul değiliz çok şükür. Yoksul dediğin adamın evinde yemeği olmaz. Yatacak evi olmaz. Bizde iyi-kötü var bunlar. Ama desen sonası için paran var mı yok. Anca bunlara yeter. Ama buna da şükür. Hiç olmayanı var. Onlar yoksul.” (M12,Kişisel Görüşme,2014).

“Para sıkıntısı çekiyöz tabi. Ama çoluğum çocuğum yanımda. Onlar varken yoksul demem kendime.” (M30,Kişisel Görüşme,2014).

“Gelecekte ne beklentim olacak. Belki ufak çocuk yapar bi işlerde kendini kurtarır. Onu da ben görür müyüm görmez miyim? Umudun olması için iş olacak

abi. Şöyle güzel bi işte çalışacan, para koyacan kenara. Biz bugünü düşünemiyoz ki yarını düşünük. Bizim yarını düşündüğümüz şöyle: acaba arayacaklar mı? Yarın iş olacak mı? diye. Onu da haftanın yarısı aramazlar zaten. Neyine beklentin olacak gelecekten böyle olunca.” (M24,Kişisel Görüşme,2014).

“Hep kötüye gitti şimdiye dek. Nasıl olacak ki gelecekten umudun. Gelsin görecez. Yine Allah bilir tabi. Ama bana söz düşse derim değişmez hiç bu işler. Hükümetten beklentilerim var tabi. Ama nolur ne gelir pek umudum yok” (M5,Kişisel Görüşme,2014).

Tablo 31.
Sosyal Yardımlardan Faydalanma Düzeyi

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Düzenli Olarak Alıyorum	2	2	1	3,7	3	2,4
Yılın Belirli Dönemlerinde Alıyorum	5	5,1	2	7,4	7	5,6
Almıyorum	91	92,9	24	88,9	115	92
Toplam	98	100	27	100	125	100

Araştırmaya katılanların %2,4’ü sosyal yardımlardan düzenli olarak faydalandıklarını belirtmiştir. %5,6’sı bu yardımlardan yılın belirli dönemlerinde faydalandıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların %92’sinin sosyal yardımlardan faydalanmadıklarını görülmektedir. Yılın belirli dönemlerinde sosyal yardım aldığını belirten 5 erkek katılımcı arasından 2’si hanelerinde bulunan hastalara yönelik Sapanca Kaymakamlığı’ndan gelir ve yakacak yardımı aldıklarını belirtmiştir. Diğer 3 katılımcıysa hanelerinde okula giden çocuklar için Sapanca Belediyesi’nden eğitim yardımı aldıklarını ifade etmiştir. Kadın katılımcılar arasından yılın belirli dönemlerinde sosyal yardımlardan faydalandığını ifade eden 7 katılımcıdan 2’si eşlerinin vefat etmesi nedeniyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ndan nakdi destek aldıklarını belirtmiştir. 3 kadın katılımcı belediyeden belirli dönemlerde gıda yardımı aldığını söylerken 2 kadın katılımcı da kaymakamlıktan yakacak yardımı aldıklarını ifade etmiştir.

Tablo 32.
Yakınlarınızdan Yardım Alıyor musunuz?

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Toplam	Yüzde
Düzenli Olarak Alıyorum	1	1	3	11,1	4	3,2
Yılın Belirli Dönemlerinde Alıyorum	7	7,1	4	14,8	11	8,8
Almıyorum	90	91,8	20	74,1	110	88
Toplam	98	100	27	100	125	100

Katılımcıların %3,2'si düzenli olarak yakınlarından yardım aldıklarını belirtmiştir. Bu oran erkeklerde %1 kadınlarda %11,1 olarak tespit edilmiştir. Düzenli olarak yardım aldığını ifade eden 3 kadından 2'sini dullar oluşturmaktadır. Yılın belirli dönemlerinde yardım aldıklarını belirtenlerin oranı %8,8'dir. Katılımcıların %88'i yakınlarından yardım almadıklarını belirtmektedir.

Araştırma esnasında yapılan gözlemlere göre herhangi bir yardım alıp almadıkları sorulduğunda katılımcıların çekingen yanıtlar verdikleri gözlenmektedir. Verilen cevapların daha anlaşılır şekilde yorumlanması ancak mülakat verilerinin analiz edilmesiyle mümkün olmuştur. Bu bağlamda mülakatlar esnasında yardım alıp almadıkları sorulan katılımcıların cevapları şu şekildedir:

“ Devlet anca bizim evimizi yıksın. Biz böyle yaşıyoruz diye bu mahallede zorlarına gidiyor. Gidip ihtiyacın olduğunu söylüyorsun o zaman beş kuruş para yok. Sen nerden geldin diyor, parayı ne yapacaksın diyor. Yardım isteyince senin evin var araban var diyor. Gelsin bir yaşadığım eve baksın, arabama baksın. Bilmez ki arabanın arkası çöp dolu. Onu satıp çoluğu çocuğu okula yollayacak.” (M8, Kişisel Görüşme,2014).

“Yardım istedin nasıl alacan. İsteyen çok. Kime sorsan benim ihtiyacım daha fazla der burda. Arada geliyor belediyeden kaymakamlıktan birileri. Soruyolar senin gibi bu nasıl bu nasıl diye. Sonra ne gelen var ne soran.” (M27,Kişisel Görüşme,2014).

“Ben devleti bilirim. Durumum zor olunca kime gidecem. Devlete gidecem. Ama gönüllü olmuyolar yardım yapmaya. Yılda iki kuruş süt parası, okul parası alıyoz. O parayı çocuğa versem 1 günde yer okulda. Belediye geliyor seçim zamanı. Söz

veriyo ama tutmuyo. Seçimden sonra kimseyi tanımyo ki Romani tanısın.” (M7,Kişisel Görüşme,2014).

“Akrabadan beklesen 3-5 kuruş bi şeyler oda yok. Adam kendine zor yetiyo sana nasıl para verecek. Oda sana bakıyo bi ihtiyacı olduğunda. Senin işin var, çalışıyosun diyo. Ne bekleyeceksin. Mahalle de desen durumum iyi diyen 1-2 kişi. Onlardan da hiçbi şey görmedik. Zaten hangi birine yardım edecek (M28,Kişisel Görüşme,2014).

Tablo 33.
Hane Büyüklüğüne Göre Toplam Kişi Sayısı, Toplam Çalışan Sayısı ve Ortalama Çalışan Sayısı

Hane Büyüklüğü (Kişi)	Frekans	Yüzde	Toplam Kişi Sayısı	Toplam Çalışan Sayısı	Ortalama Çalışan Sayısı
1	2	1,6	2	2	1
2	4	3,2	8	5	1,3
3	12	9,6	36	19	1,6
4	26	20,8	104	44	1,7
5	32	25,6	160	64	2
6	25	20	150	53	2,1
7	14	11,2	98	38	2,7
8	5	4	40	15	3
9	2	1,6	18	7	3,5
10	2	1,6	20	8	4
11	1	0,8	11	4	4
Toplam	125	100	647	259	2,1

Örnekleme dahil olan hanelerin büyüklükleri incelendiğinde hanede yaşayan kişi sayısının 1-11 aralığında değiştiği görülmektedir. 5 kişinin bulunduğu haneler %25,6'lık oranla en yüksek paya sahiptir. 4 kişilik hanelerin oranı %20,8 iken 6 kişilik hanelerin oranı %20 olarak tespit edilmiştir. Örneklemimizde 11 kişinin yaşadığı hane sayısı 1'dir. Sadece 1 kişinin yaşadığı hane sayısıysa 2 olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan 125 hanede toplam 647 kişinin yaşadığı görülmektedir. Buna göre toplam kişi sayısı toplam hane sayısına bölüldüğünde hanelerde ortalama 5,1 kişinin yaşadığı belirlenmiştir. Hane bireylerinin istihdam durumları incelendiğinde 647 kişiden 259'unun bir işte çalıştıkları görülmektedir. Hane büyüklüğüne göre ortalama çalışan

sayılarına bakıldığında hanede yaşayan kişi sayısı arttıkça ortalama çalışan sayısının da arttığı sonucuna varılmıştır. 125 hane içerisinde ortalama çalışan sayısıysa 2,1 kişidir.

Araştırma esnasında yapılan gözlemlerde konutların küçük olması, hane içinde yaşayan bireylere yetecek oda sayısının genellikle bulunmaması ve hanede çalışan birey sayısından ziyade elde edilen gelirlerin hane nüfusunun geçimi için yeterli olmadığına yönelik sorunlar tespit edilmiştir. Bu durum yapılan mülakatlarda katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ben dahil 6 kişi var evde. Anne, baba, eşim bide çocuklar. En çok çocuklara üzülüyom ama. Salonda yatarlar küçücük evde. Büyük kız geçen evlenecem dedi. Kızdım biri mi var diye. Büyüdü artık yaşı geldi. Yok dedi biri. Sona anasına demiş evlenince ne güzel odam olacak sizin gibi falan diye.” (M17,Kişisel Görüşme,2014).

“Babam var, eşim, çocuklar var. Kardeşimi askere yolladık bide 2 yeğenle yenge var işte. 3 oda var evde. Kalabalık geliyor tabi. Ama ev bizim. Desen başka yere gidelim bunun kirası var. Sığıyoruz mecbur.” (M2,Kişisel Görüşme,2014).

“6 kişiyiz evde. Bi babam bi ben çalışıyoz abi. Babam yaşlandı. Sepet yapar evde. Ben götürürüm yaptıklarını veririm adamlara satsınlar. Bide kağıda plastiğe çıkıyom işte. Eşim, çocuklar falanda yardım eder eve gelince indirmeye, taşımaya falan. Ama toplamayı ben yaparım. Pis iş zaten. Gelip bide çoluk çocuk uğraşmasın.” (M6,Kişisel Görüşme,2014).

“Benim iki oğlanla ben çalışırım abi. Aldığımız anca yeter zaten. Büyük oğlan evlendi, gidemedi ayrı eve. Eşim çalışırdı eskiden çiçek işlerinde oda bıraktı astım olunca”. (M10,Kişisel Görüşme,2014).

“Bizim ev kalabalık. Onca adamın karnı doyacak. Herkes uğraşıyo bi şeylerle. Oğlan gider fabrikaya, kız peyzaj işinde. Hanım bana yardım eder. Ama toplasan bi memur maaşı etmez.” (M2,Kişisel Görüşme,2014).

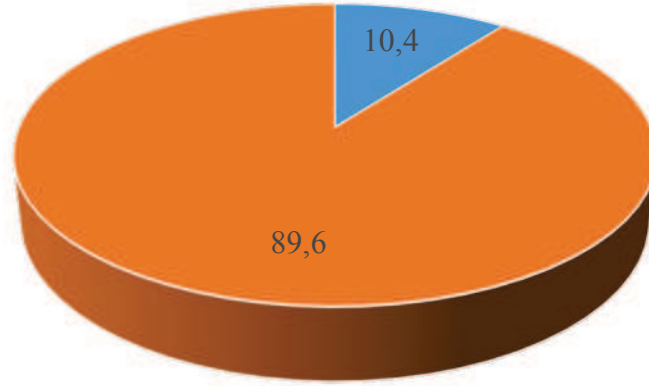
Benzer şekilde Toprak, Özmen ve Tekniker’in (2007:17) İzmir’de yaptıkları araştırmaya göre katılımcıların %28,9’u 4 kişilik hanelerde yaşadıklarını belirtmiştir. 5 kişilik hanelerde yaşayanların oranı %18,2 olarak tespit edilmiştir. 10 ve üzeri bireyin yaşadığı hanelerse örneklemin %2,4’ünü oluşturmaktadır. İBB’nin (2004:75) yaptığı

araştırmaya göreyse İstanbul'da yaşayan Romanların %60'ı 4-6 kişinin bulunduğu hanelerde yaşamaktadır

Tablo 34.
Hane Büyüklüğüne Göre Toplam Gelir, Ortalama Gelir ve Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir

Hane Büyüklüğü (Kişi)	Frekans	Toplam Kişi Sayısı	Hanelerin Toplam Ücret veya Maaş Geliri (TL)	Hanelerin Ortalama Ücret veya Maaş Geliri (TL)	Hanelerin Ortalama Kişi Başına Ücret veya Maaş Geliri (TL)
1	2	2	1420	710	710
2	4	8	4050	1012,5	506,3
3	12	36	14060	1171,7	390,6
4	26	104	37120	1427,7	356,9
5	32	160	54400	1700	340
6	25	150	49870	1994,8	332,5
7	14	98	30400	2171,4	311,2
8	5	40	12350	2470	310,8
9	2	18	5600	2800	310,1
10	2	20	6240	3120	302
11	1	11	3320	3320	301,8
Toplam	125	647	218830	1750,6	343,1

Tablo 34'e göre hanelerin toplam ücret/maaş gelirleri katılımcılara hanede kaç kişinin çalıştığı ve ne kadar gelir elde ettiği soruları yöneltilerek elde edilmiştir. Bu gelirlerin miktarı hanede yaşayan kişi sayısına göre sınıflandırılarak toplanmıştır. Hanelerin ortalama gelir düzeyiyse toplam gelir düzeyinin hane büyüklüğü frekansına bölünmesiyle elde edilmiştir. Hanelerde ortalama kişi başına düşen gelir düzeyi benzer şekilde toplam gelirin hanede yaşayan toplam kişi sayısına bölünmesiyle bulunmuştur. Hane büyüklüğüne göre ortalama çalışan sayısının artış göstermesinin hanelerin ücret/maaş gelirleri üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Ortalama gelir düzeyi 1 kişilik hanelerde 710 TL olarak tespit edilirken bu miktarın kademeli olarak artan bir şekilde 11 kişilik hanelerde 3320 TL'ye ulaştığı görülmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında hanelerin ortalama ücret/maaş geliri 1750,6 TL olarak tespit edilmiştir. Hanelerin ortalama kişi başına düşen ücret/maaş gelirlerinin hane büyüklüğü arttıkça azaldığı görülmektedir. Genel olarak hanelerde kişi başına düşen ücret/maaş geliri 343,1 TL olarak tespit edilmiştir.

■ Kiracı ■ Ev Sahibi

Grafik 7.
Konut Sahibi Oranı (%)

Katılımcıların %10,4'ü konut sahibi olduklarını belirtirken ev sahibi olanların oranı %89,6 olarak tespit edilmiştir. Ancak yapılan gözlemlerde konutların tamamına yakınının olumsuz koşullar barındırdığı tespit edilmiştir. Örneğin mahalle içerisindeki konutların tamamı sobalı evlerden oluşmaktadır. Araştırmanın yapıldığı 125 hanenin 7'sinin pencerelerinin kırık olduğu ve naylon poşetler yardımıyla onarıldığı gözlenmiştir. Konutların yarısından fazlası 1-2 odalı evlerden oluşmaktadır. Ayrıca duş ve tuvaletin dışarıda bulunduğu evlerin sayısı 12 olarak tespit edilmiştir. Hane üyeleri evlerinde su sayaçlarının henüz birkaç sene önce takıldığını, mahallede sık sık elektrik kesintilerinin yaşandığını belirtmektedir. Katılımcılar mahallenin kentsel dönüşüm kapsamına alınması sebebiyle elektrik, su, telefon gibi hizmetler için yeni abonelik başvurularının kabul edilmediğini belirtmiştir. Konutlarda yaşanan sorunlar katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Evi olmasına evi var çoğunun. Ama gel bi bak evlere ne halde. Allah'ını seversen gel bi götüreyim. İki göz ev zaten nereye sığacaksın. Hani diyosun ya hep dışardasınız. Eve girsen ne olacak abi. Çalışırsın akşama kadar mahvolursun eve gelsen musluk yok. Git bak eve. Kapının önünde iki direk bi naylon geriyosun. Affedersin oraya pisliyorsun. Bak karşıdaki eve. Gördün mü bahçesini?”
(M6,Kişisel Görüşme,2014).

“Şimdi aldılar buraları hep. Yıkacaklar da bize ev yapacaklarmış. Bak şu eve şu araziye 60.000 para verdiler. Bana verecekleri ev ne kadar 100 bin-150 bin. Ben 50 Lira elektrik veremiyorum. Sormuyo ki hiç bu farkı nasıl verecen durumun var mı yok mu? Bende çikayım isterim evden. Gideyim güzel bi evde yaşayım insan gibi. Ne biliyim bahçesi olsun temiz. Ocağı falan olsun mutfağında. Ama bu evler bu kadar az para etmez abi. Git bak başka mahallelere. Onlara verdiler paraları yüksek yüksek bize gelince yok.” (M1,Kişisel Görüşme,2014).

“Hani diyosun ya yoksul musun diye. Al işte bak bakalım. Sen gelir yaşar mısın burda. Buraya birde kışın geleceksin. Bak ev temiz ne güzel. Biz bakarız ederiz evimize. Ama camı kırılır, çatısı akar o zaman yapamıyorum işte. Bak git karşı eve. Adam hasta, iş yok güç yok. Kış bi gelir tüm soğuk içerde. Alır odun götürürüm üşümesin adamcağız diye.” (M24,Kişisel Görüşme,2014).

“İki sene önce geldiler çıkacaksınız bu evlerden dediler. Bu mahallede çoğu kira vermez. Adam 80 bin bana para verecek ev için. Sonra diyor ki sana 150 bine ev verecem. Biz nasıl verecez o parayı. Para bizde bi ay var bi ay yok. Nasıl çalışacak bahçede. Başka iş arasan yok. Hurdayı, çöpü nereye koyacan. Ben o evin elektiriğini suyunu nasıl ödeyecem. Ödesen al bakalım çocuğun mamasını. Gider odun toplar yakarız. Kömürü para olursa alırız. Şimdi bana diyo ki sana doğalgazlı ev verecez. Kim ödeyecek nasıl ödeyecek faturasını soran yok” (M5,Kişisel Görüşme,2014).

“Valla hep dağıtsınlar diyom mahalleyi bana kızıyorlar. Hiç yoktan çoluk çocuk kurtulur pisin tozun içinden. Bak herkesin bahçesinde çöp hurda. Bunlara hep bi iş verseler güzel güzel. O zaman alsınlar mahalleden. O kadar adam kolay değil bu evlerde yaşamak. Geçen kış soğukta çıkmaktan üşenip aradaki mushuğa pislemiş oğlan. Kızdım ama sona çok düşündüm.” (M29,Kişisel Görüşme,2014).

Tablo 35.
Hane Sayısına Göre Aylık Ortalama Kira Gideri

Kira Miktarı (TL)	Frekans	Yüzde
0-100	1	7,7
101-200	2	15,4
201-300	4	30,8
301-400	5	38,5
401-500	1	7,7
500+	0	0
Toplam	13	100

Örnekleme içerisinde kira ödedikleri tespit edilen hanelerden 1'i 100'den az kira ödemektedir. 500 TL üzerinde kira ödeyen hane bulunmamaktadır. Araştırma esnasında yapılan görüşmelerde de mahalle içerisinde 500 TL'den yüksek kirası olan evin bulunmadığı tespit edilmiştir. Kira ödeyenlerin %38,5'i 301-400 TL %30,8'i 201-300 TL arasında kira ödemektedir. 401-500 TL arasında kira ödeyen hane sayısıysa 1'dir.

Tablo 36.
Hane Sayısına Göre Aylık Ortalama Diğer Barınma Giderleri

Ortalama Diğer Barınma ve Isınma Giderleri (TL)	Frekans	Yüzde
0-100	1	0,8
101-200	3	2,4
201-300	63	50,4
301-400	49	39,2
401-500	7	5,6
500+	2	1,6
Toplam	125	100

Araştırmamızda katılımcılara diğer barınma giderleri kapsamında elektrik, su, telefon ve internet faturalarının yanı sıra tüp, odun ve kömür gibi gereksinimlerine ne kadar harcadıkları sorulmuştur. Isınma giderlerinin mevsime göre değişiklik göstermesi nedeniyle yıllık toplam miktarları öğrenilerek aylık ortalamaları hesaplanmıştır. Elektrikli aletlerle ısınan haneler içinde benzer bir yol izlenmiştir. Çoğu hanede sabit telefon kullanılmadığı tespit edilmiş olup cep telefonu ile iletişim için harcanan miktarlar bu gider grubu kapsamında değerlendirilmiştir. Bireylerin barınmaları için gerekli ev eşyalarını ne sıklıkla yeniledikleri, bu eşyaların alımına yönelik taksit giderlerinin bulunup bulunmadığı da sorulmuştur. Ayrıca hanelerin deterjan vb. temizlik ihtiyaçlarına yönelik yaptıkları harcamalarda dikkate alınmıştır.

Diğer barınma giderlerine 0-100 TL arasında aylık harcama yapan hane sayısı 1'dir. Bu hanede yaşayan birey tek başına tek göz bir konutta ikamet etmektedir. 125 katılımcıdan 63'ü diğer barınma giderleri için 201-300 TL arasında harcama yaptıklarını ifade etmiştir. 49 katılımcıysa 301-400 TL arasında bir tutarı diğer barınma giderlerine harcamaktadır.

Tablo 37.
Hane Sayısına Göre Aylık Ortalama Gıda Harcaması

Ortalama Gıda Harcaması (TL)	Frekans	Yüzde
0-100	0	0
101-200	0	0
201-300	19	15,2
301-400	62	49,6
401-500	39	31,2
500+	5	4
Toplam	125	100

Hane sayısına göre aylık ortalama gıda harcamaları incelenirken katılımcılara gerek hane içerisinde gerekse çalışma ortamlarında yaptıkları gıda harcamaları sorulmuştur. Bu bağlamda hane üyelerinden aylık ya da haftalık pazar, market, manav ve kasap alışverişlerinin ortalama miktarları sorulmuştur. Günlük ekmek ihtiyacının yanı sıra yıllık ya da mevsimlik olarak temin edilen çuval un, patates, soğan, bakliyat gibi harcamalara ilişkin sorular tek tek yöneltilmiştir. Çalışan bireylerin çalıştıkları ortamda gıda ihtiyaçlarını nasıl temin ettikleri, bu ihtiyaçlar için harcama yapıp yapmadıkları, harcama yapıyorlarsa bu tutarın ne olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Evlerden akan musluk sularının temiz olmadığı yönünde şikayetler alınmış ve bu doğrultuda yapılan hazır su harcamaları hesaplamalara dahil edilmiştir. Ayrıca hane üyelerinin ne sıklıkta lokanta vb. yerlerde yemek yedikleri sorularak bu amaçla yaptıkları ortalama harcama tutarları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların %49,6'sı 301-400 TL aralığında aylık gıda harcaması yaptıklarını belirtmiştir. Gıda harcaması 0-200 TL arasında bulunan hane tespit edilmemiştir. Aylık 401-500 TL arası gıda harcaması yaptığını belirten hanelerin oranı %31,2'dir. Anket verileri incelendiğinde bu cevabı veren hanelerin ağırlıklı olarak 5 kişi ve üzerinde kişinin yaşadığı haneler oldukları görülmektedir. 500 TL üzerinde gıda harcaması yapanların oranı %4 olarak görülmektedir.

Tablo 38.
Hane Sayısına Göre Aylık Ortalama Giyim Harcaması

Ortalama Giyim Harcaması (TL)	Frekans	Yüzde
0-100	112	89,6
101-200	11	8,8
201-300	2	1,6
301-400	0	0
401-500	0	0
500+	0	0
Toplam	125	100

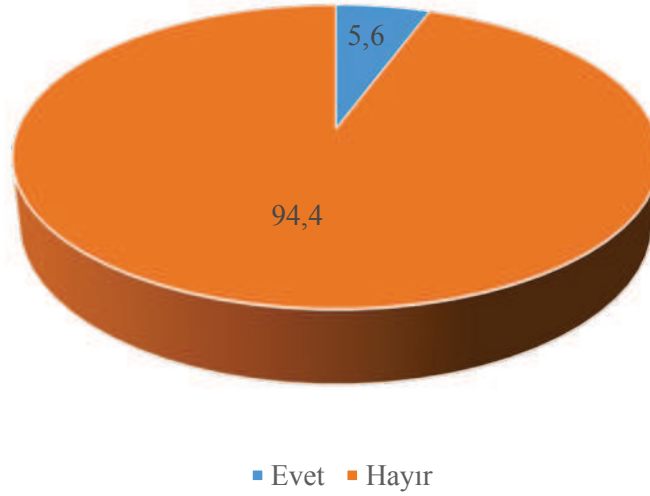
Hane sayısına göre aylık ortalama giyim harcamaları incelenirken katılımcılara çeşitli giyim ürünlerini hangi sıklıkta aldıkları ve bu ihtiyaçları için ortalama ne kadar gelir harcadıkları sorulmuştur. Mülakatlar esnasında bu harcamaların ağırlıklı olarak dini bayramlar ve düğünler gibi belirli günlerde yapıldıkları görülmüştür. Ayrıca Romanlar arasında giyim ihtiyacının hazır giyimden ziyade kumaş teminiyle Roman kadınlar tarafından ya da terzilere ücret karşılığında hazırlatılan elbiselerle karşılandığı tespit edilmiştir. Özellikle kadın katılımcıların Romanların yaşam biçimlerini yansıttıklarına inandıkları elbiseleri giymek konusunda hassas oldukları gözlenmiştir.

Tablo 38'e göre örneklem dahilinde aylık giyim harcaması için 300 TL'den fazla harcama yapan hane tespit edilmemiştir. Aylık 201-300 TL arasında harcama yaptığını belirten hane sayısı 2'dir. Anket verileri incelendiğinde bu hanelerin 10 ve 11 kişinin yaşadığı haneler olduğu görülmektedir. Katılımcıların %89,6'sı aylık giyim harcamalarının 0-100 TL aralığında olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 39.
Hane Sayısına Göre Aylık Ortalama Ulaşım Harcaması

Ortalama Ulaşım Harcaması (TL)	Frekans	Yüzde
0-100	94	75,2
101-200	16	12,8
201-300	12	9,6
301-400	3	2,4
401-500	0	0
500+	0	0
Toplam	125	100

Hane sayısına göre aylık ortalama ulaşım harcamaları incelenirken katılımcılara özel araçları için yaptıkları yakıt harcamalarının yanı sıra toplu taşıma ve servis gibi ulaşım araçlarına harcadıkları miktarlar sorulmuştur. At arabalarının mahalle içerisinde yaygın olarak kullanılmasının ulaşım masraflarını dūřüren önemli bir etken olduğu gözlenmiştir. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmı evlerine yakın noktalarda çalışmakta olup işyerine ulaşım için harcama yapmamaktadır. Katılımcıların %75,2'sinin ulaşım masrafları için 0-100 TL arasında harcama yaptıklarını belirtmesi bu durumu destekler niteliktedir. Aylık ulaşım masraflarının 301-400 TL arasında olduğunu belirten 3 katılımcının 2 'si hurdacılık, 1'i kağıt ve plastik toplayıcılığı yapmaktadır. 201-300 TL arası harcama yaptıklarını belirten 12 katılımcının 7'sini de bu mesleklerle uğraşmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde bu işler için motorlu taşıtları kullanan bireylerin işleri için ödedikleri yakıt masraflarının ulaşım giderlerini artırdığı tespit edilmiştir.

Grafik 8.
Hanenizde Tedavi Edilmeyi Gerektirecek Sağlık Problemi Yaşayan Birey/Bireyler Var mı? (%)

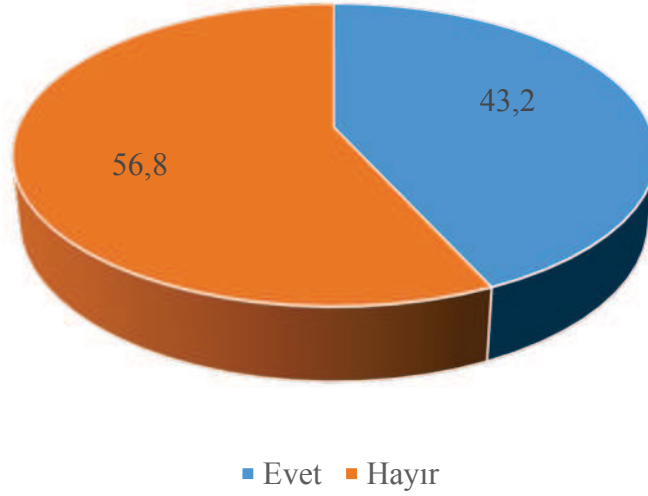
Katılımcıların %5,6'sı hanelerinde tedavi edilmeyi gerektirecek sağlık problemi yaşayan bireyin olduğunu belirtmiştir. Bu oran toplam örneklem içerisinde 7 kişiye karşılık gelmektedir. Bu kişilere hastaneye ulaşım, ilaçlar ve tedavi masraflarından alınan katkı payları, hastanın özel durumu dikkate alınarak yapılan gıda, giyim ve medikal harcamalarının yanı sıra sosyal güvenlik kapsamına alınmayan ilaç harcamaları

için yapılan harcamaların aylık ve yıllık ortalama tutarları sorulmuştur. Belirtilen yıllık tutarlar oranlanarak aylık harcama ortalamalarına ulaşılmıştır. Bu bağlamda 7 katılımcıdan elde edilen verilerden aylık 125-200 TL arasında sağlık harcaması yapıldığı görülmektedir. 7 hanede yapılan ortalama sağlık harcaması ortalama 168 TL olarak tespit edilmiştir.

Tablo 40.
Hane Büyüklüğüne Göre Eğitim Gören Çocuk Sayısı

Hane Büyüklüğü (Kişi)	Frekans	Eğitim Gören Toplam Çocuk Sayısı	Eğitim Gören Ortalama Çocuk Sayısı
1	2	0	0
2	4	0	0
3	12	5	0,4
4	26	22	0,8
5	32	49	1,5
6	25	44	1,8
7	14	21	1,5
8	5	9	1,8
9	2	5	2,5
10	2	5	2,5
11	1	3	3
Toplam	125	163	1,3

Araştırmanın yapıldığı hanelerde yaşayan 647 kişiden 163'ünün eğitimlerine devam ettikleri tespit edilmiştir. Örneklem katılan hane sayısının fazla olmasından dolayı eğitim gören çocuk sayısının en fazla olduğu haneler 4, 5 ve 6 kişilik hanelerdir. 125 hane içerisinde ortalama eğitim gören çocuk sayısının hane başına 1,3 olduğu görülmektedir. Ayrıca hane nüfusu kalabalıklaştıkça hanede eğitim gören ortalama çocuk sayısının arttığı görülmektedir. 1 ve 2 kişinin yaşadığı hanelerde eğitim gören çocuğa rastlanmamıştır.

Grafik 9.
Herhangi Bir Sebepten Dolayı Çocuğunuzu Okuldan Aldınız mı? (%)

Herhangi bir sebepten dolayı çocuğunuzu okuldan aldınız mı sorusuna katılımcıların %56,8'i hayır cevabını vermiştir. Evet cevabı veren katılımcıların oranı %43,2 olarak tespit edilmiştir. Bu katılımcılardan %48,1'i durumun eğitim harcamalarının yüksekliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ayrıca %22,2'si çocukların derslerinde başarısız olmalarını sebep olarak göstermiştir. %16,7'lik bir kesim çocuklarını dışlayıcı ve ayrımcı tutum ve davranışlardan dolayı okuldan aldıklarını ifade etmiştir.

AB 2012 İlerleme Raporu'nda Roman çocukların Türkiye'de okulu bırakma ve devamsızlık oranlarının yüksek olduğunu vurgulamıştır (EC,2012:27). Yağlıdere'nin (2011:138) araştırmasına göre de Romanların 30'u çocuklarını maddi imkansızlıklardan dolayı okuldan aldıklarını ifade etmiştir.

Tablo 41.
Eğitim Gören ocuklar İçin Aylık Ortalama Harcama

Ortalama Eğitim Harcaması (TL)	Frekans	Yüzde
0-100	19	15,2
101-200	97	77,6
201-300	8	6,4
301-400	1	0,8
401-500	0	0
500+	0	0
Toplam	125	100

Eğitim gören çocuklar için yapılan aylık ortalama harcamalar kapsamında katılımcılara çocukların okula devam etmeleri için yapılan giyim, ulaşım ve gıda harcamalarının aylık ortalama miktarları sorulmuştur. Eğitime devam eden çocuklar için yapılan bu harcamalar hanenin diğer gıda, ulaşım ve giyim harcamalarının hesaplanmasında değerlendirilmemiş olup eğitim harcamaları başlığı altında ele alınmıştır. Eğitim amaçlı yapılan giyim harcamalarının dönemlik/aylık tutarları oranlanarak aylık verilere ulaşılmıştır. Ulaşım kapsamında çocukların okula gitmek için araç kullanıp kullanmadıkları sorulmuş ve kullanmaları halinde bu hizmet için ödenen günlük/aylık miktarlar tespit edilmiştir. Çocukların eğitim kurumlarında yaptıkları gıda harcamaları da bu kapsamda değerlendirilmiştir. Ayrıca ocuklara günlük/haftalık harçlık verilip verilmediği sorularak verilmesi halinde aylık miktarları tespit edilerek hesaplamalara katılmıştır.

Katılımcıların %77,6'sının hanede eğitim gören çocuklar için aylık 101-200 TL aralığında harcama yaptıkları görülmektedir. Bu kapsamda aylık 400 TL üzerinde harcama yapan hane bulunmamaktadır. Anket verileri incelendiğinde aylık 301-400 TL aralığında harcama yapan 1 hanenin Örneklemimize dahil en kalabalık hane olan 11 kişilik hanede olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 42.
Diğer Giderler İçin Yapılan Aylık Ortalama Harcama

Diğer Ortalama Giderler (TL)	Frekans	Yüzde
0-100	9	7,2
101-200	33	26,4
201-300	46	36,8
301-400	24	19,2
401-500	9	7,2
500+	4	3,2
Toplam	125	100

Diğer giderler için yapılan aylık ortalama harcamalar kapsamında katılımcılara barınma, gıda, ulaşım, giyinme, sağlık ve eğitim masrafları gibi temel harcamalar dışında kalan giderlerinin olup olmadığı sorulmuştur. Bunun yanında sigara-alkol kullanma sıklığı, sosyo-kültürel faaliyetlere katılım, aylık kredi ve taksit ödemeleri, yakınlarla yapılan çeşitli yardımların ortalama tutarı, nafaka vb. ödemeler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Araştırmada sigara kullanımının yaygın olduğu ve diğer harcamalar kapsamında yapılan harcamaların ağırlıklı olarak sigara ve alkol ihtiyacına yönelik olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların %36,8'i diğer harcamalar için aylık ortalama 201-300 TL gideri olduğunu belirtmiştir. 101-200 TL harcaması olanların oranı %26,4'tür. Diğer giderler kapsamında aylık 500 TL üzerinde harcama yaptığını belirten katılımcıların oranı %3,2 olarak tespit edilmiştir.

Mülakatlarda katılımcıların çeşitli ihtiyaçları için yaptıkları aylık ortalama harcama miktarlarına ilişkin belirttikleri görüşler şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kıramız yok Allahtan. Ama 6 kişi var evde. Aylık nereden baksan 300-400 alışveriş yapacaksın ki karınları doysun. Oda hep en ucuzlarından alırsan yani. Bak gidelim eve. Söylemesi ayıp tavuk aldım hanıma pişirsin diye. Kasap'a gidip tavuğun en ucuz yerlerini alıyoz. Artık gibi böyle derisi falan var hep. Ya da hep kemik. Ama yemeğin içinde olsun diyo bari. İşte tavuk yedik güya deriz.” (M3,Kişisel Görüşme,2014).

“Cep telefonu kullanıyoz iş olur ararlar diye. Babamda var bende var. Ona yüklüyüz işte 30-40 bişeyler. Elektrik geliyo 60-70 ama su gelmez. Bi kere geldi 3 yıl önce mi ne oda birden geldi 3000 lira. Veremedim. Saat yoktu sonradan

taktılar. Bak bu karşıdakine 5000 geldi su. Versen sana ne kalacak. Bide kışı var bu işin. Çocuklara elektrikli soba yakıyoz. Odaları dışarda üşümesinler diye. Kışın elektirik çok gelir. 100'den aşağı gelmez hiç. Gece yakarlar sobayı uyurken. Gündüz ders çalışacak çocuk. Yakma mı deyim? Soba yaksan evde kapı pencere yok. Varda bi işe yaramaz. Kar-soğuk hep evin içinde. Nerden baksan 1,5 ton kömür yakıyoz abi sen hesapla. Odunu gider dağdan, ordan burdan toplarım ona para vemiyoz. Ama kömüre veriyoz.” (M5,Kişisel Görüşme,2014).

“Ne giyecen, ne alacan. Ama bayramda falan çocuklara hanıma alıyoz. Bide okula giden çocuğa alıyoz bi şeyler. Babaya falan alıyoz sevinsin diye bayramda. Ama kendime bilmem abi aldığımı. Arada hurdaya çıkınca veriyolar bi kaç parça. Onlarda olursa bize giyiyoz işte. Ha bide düğünlerde falan alıyom hanıma bi şeyler. Gene desen ki yılda iki bayram bi düğün ben bi aylık para veriyom abi. Erkek adamsın, giydireyim istiyosun çoluğu çocuğu.” (M21,Kişisel Görüşme,2014).

“Evde hasta var. Kızım hasta, kan uyuşmazlığı var. Gittim yardım istedim. Bi mama yardımı verdiler kaymakamlıktan Allah razı olsun ama oda yetmedi. Maaşa bağlamadılar. Ayda 100-200 bana masrafı var. 250 Lira kira veriyoz. Bunun elektriği, kömürü derken 400-500'ü buluyo. Okuyan çocuk var. Cebimdeki bozuklardan ona veriyom okulda aç kalmasın diye. Olmasa iyi ama sigaram var. Telefona veriyoz ayda 20 Lira. Sen hesap et. Aldığım para belli.” (M11,Kişisel Görüşme,2014).

SONUÇ ve ÖNERİLER

1980'lerden sonra yaşanan sosyo-ekonomik gelişmeler toplumsal hayatın hemen her alanında olduğu gibi çalışma ilişkileri üzerinde de etkisini göstermektedir. Küreselleşmenin sermayeye sağladığı hareket özgürlüğü gibi avantajlar aynı ölçüde emeğe yansımamaktadır. Ayrıca uluslararası pazarda artan rekabetin emek maliyetlerini önemli bir rekabet unsuru haline getirmesi ücret düzeyleri üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır. Yatırımcılar üretim maliyetlerini düşürmek adına emeğin ucuz olduğu bölgelerde yatırımlarını yoğunlaştırmaktadır.

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler üretim biçimlerini dönüştürerek istihdamın yapısı üzerinde değişikliğe neden olmaktadır. Üretimdeki makineleşme süreci sanayi sektöründeki istihdamı oransal olarak daraltmaktadır. Bu durum gelişmiş ülkeler başta olmak üzere dünya genelinde tarım ve sanayi sektörlerindeki istihdam oranlarının azalmasına neden olmaktadır. Hizmetler sektörü ise giderek istihdam piyasalarında önemli bir konuma gelmektedir. ILO (2014:96) verilerine göre 2013'de dünya genelinde çalışanların %45,1'i hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. İstihdamdaki bu sektörel değişim çalışma biçimleri üzerinde de etkili olmaktadır. Günümüzde esnek ve atipik çalışma biçimleri gittikçe yaygınlaşmaktadır. Kısmi ve geçici sürelerle çalışma gibi çalışma biçimlerinin yaygınlaşması bireyler açısından güvencesiz istihdam ve düşük ücretli çalışma gibi sorunları beraberinde getirmektedir..

İşsizlik günümüz toplumların önemli sorunları arasında yer almaktadır. Ancak işsizlik sadece işsizler üzerinde değil ayrıca çalışanlar üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. İstihdam piyasalarında düzgün işlere erişmekte güçlük çeken bireyler geçimlerini sağlamak için enformel sektörde istihdama yönelmektedir. Emek maliyetlerinin rekabet açısından önemi düşünüldüğünde düşük ücretlerle enformel sektörde çalışanların varlığı formel sektörde istihdam edilenler açısından da tehdit unsuru konumundadır. Hizmetler sektöründe yaşanan genişleme ve işsizlik oranlarındaki artış sendikalaşma oranları üzerinde de olumsuz etki yaratmaktadır. Ağırlıklı olarak hizmetler sektöründe çalışan beyaz yakalı çalışanlar genellikle bireysel iş sözleşmeleri kapsamında istihdam edilmekte ve örgütlenmemektedir. Ayrıca işsizlerin sayısındaki artış çalışanların işlerini kaybetmemek adına sendikalara üye olmamasına neden olmaktadır. Çalışanlar arasındaki örgütlenme oranlarında görülen bu

gerilemeler özellikle 1970'lerden sonra yaygınlaşan neoliberal politikaların etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu durum emeğin sermaye karşısındaki pazarlık gücünü azaltmaktadır.

Neoliberalleşme süreci beraberinde üretim yapısı üzerinde bazı değişikliklere neden olmuştur. Kamusal harcamaların kısıtlanması amacıyla özelleştirmelerin artması sosyal harcamaların ekonomilerdeki payının düşmesine neden olmaktadır. Bu durum özellikle yoksullar üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Ayrıca ülkelerin dünya ekonomisindeki gelişmelere ayak uydurabilmek adına geliştirdikleri yapısal uyum politikaları dönemsel olarak istikrarsız bir ekonomik yapıyı beraberinde getirmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen yüksek enflasyon oranları reel ücretlerin düşmesine neden olarak çalışan yoksulluğun boyutlarını artırmaktadır.

Makro değişkenlerin yanı sıra bireylerin eğitim durumları, mesleki yeterlilikleri, yaş, cinsiyet gibi bireysel özellikleriyle beraber yaşadıkları hane yapısı da çalışan yoksulluğu üzerinde etkilidir. Eğitim seviyesinin düşüklüğü genel olarak düzgün işlere erişme yönünde bir engel durumundadır. Ayrıca istihdam piyasalarında kadınlar, engelliler, yaşlılar ve çocuklar gibi dezavantajlı kesimlerin nispeten daha düşük ücretlerle ve güvencesiz koşullarda çalıştıkları görülmektedir. İşgücü katılım oranlarının düşüklüğü ve kalabalık hane yapısı hane geliri üzerinde azaltıcı bir etki yaparak bireylerin yoksulluk riskini artırmaktadır.

Yaşanan bu değişim ve gelişmeler çalışan yoksulluğunu dünya genelinde önemli bir sorun haline getirmektedir. ILO (2014:100) verilerine göre 2013'de dünya genelinde istihdam edilen bireylerin %11,9'unun günlük 1.25\$ altında gelir elde etmesi bu durumu destekler niteliktedir. Günlük 2\$ altında gelir elde edenlerin oranıysa %26,7 seviyesindedir. Çalışan yoksulluğun bölgesel durumuna bakıldığında Güneydoğu Asya ve Pasifik, Güney Asya ve Kuzey Afrika bölgelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bölgeler ucuz işgücünü bünyesinde barındırmaları neticesinde uluslararası şirketlerin yatırım merkezi konumundadır. Ucuz işgücü bağlamında sermayeye rekabet avantajı sunan bu bölgelerde çalışanların önemli bir kısmı günlük 1.25 ve 2 \$'lık yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Çalışan yoksulluğu Türkiye için de önemli bir sorundur. Sektörel açıdan bakıldığında Türkiye'de tarım sektöründe çalışanların yaklaşık üçte biri ulusal yoksulluk sınırının altında gelir elde etmektedir. İşteki durumları değerlendirildiğindeyse kendi hesabına

çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri çalışan yoksulluğun en fazla görüldüğü kesimler olarak dikkat çekmektedir.

Çalışan yoksulluğuyla mücadelede ülkelerin sosyo-ekonomik özellikleri göz önünde bulundurularak bazı politikalar geliştirilmektedir. Bunlar arasında en yaygın olanları asgari ücret ve gelir dağılımı politikalarıdır. Asgari ücret çalışanlara ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli bir taban gelir sunması açısından önemlidir. Ancak hesaplanmasında ve uygulanmasında birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin Türkiye’de asgari ücret hesaplamalarında hane değil birey ihtiyaçları dikkate alınmaktadır. Bu durum hanedeki bireylerin yoksulluk riskiyle karşılaşmasına zemin hazırlamaktadır. Gelir dağılımı açısından bakıldığında dünyanın birçok ülkesinde kaynakların bölüşümü güncel bir sorundur. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkeleri de etkilemektedir. Bu bağlamda olabildiğince adil bir gelir dağılımının sağlanması yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak görülmektedir. ILO tarafından geliştirilen uygun iş programıysa çalışma koşullarının iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Buna göre yeni iş alanlarındaki niceliksel artışın yanı sıra bu işlerin niteliksel olarak ta geliştirilmesi önemli görülmektedir. ILO bu amacını geliştirebilmek adına ücretten çalışama sürelerine kadar uzanan geniş bir çerçevede kriterler belirlemiştir.

İstihdam piyasalarındaki olumsuz gelişmelerden toplumdaki bazı dezavantajlı gruplar daha derinden etkilenmektedir. Bu gruplar arasında Romanlar da bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda eğitim seviyelerinin düşüklüğü, çalışma hayatındaki ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalar, hane yapısı gibi değişkenlerin Romanların yoksulluk sorunuyla karşılaşmalarında etkili olduğunu göstermektedir..

Dünya Bankası verilerine göre Türkiye Avrupa genelinde niceliksel olarak en fazla Roman nüfusunun barındığı ülke konumundadır. Bu bağlamda Türkiye’deki Romanlar üzerinde yapılan araştırmalar önem kazanmaktadır.

Romanların çalışma ilişkilerine yönelik olarak yapılan araştırmalar onların yoksulluğu yaşayış biçimlerinin anlaşılması açısından önemlidir. Türkiye’de yaşayan Romanların önemli bir kısmı formel sektörde istihdam olanaklarından yoksundur. Bu durum onların literatürde Roman meslekleri olarak adlandırılan mesleklere yönelmelerine neden olmaktadır. Bu meslekler arasında hurdacılık, toplayıcılık, peyzaj işleri, sepetçilik,

demircilik ve işportacılık gibi düzenli bir gelirden ve güvenceden yoksun işler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ekonomik yapıda yaşanan dönüşüm Romanların geleneksel olarak yürüttükleri emek-yoğun meslekleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Romanların istihdam piyasalarında yaşadıkları bu zorlukların giderilmesi amacıyla merkezi hükümet, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri tarafından bir takım politikalar geliştirilmektedir. Bu politikalar ağırlıklı olarak Romanların mesleki becerilerini geliştirmeyi amaçlayan mesleki eğitim programlarını kapsamaktadır. Son yıllarda İŞKUR tarafından yürütülen TYÇP kapsamında Romanlar en fazla 1 yılı kapsayan sürelerle formel sektörde istihdam edilmektedir. Bu bağlamda çeşitli kamusal alanların bakımı, temizliği ve çevre düzenlemesinin yapılması gibi işlerde Romanlar istihdam edilmektedir. Yaygınlaştırılmaya çalışılan bu program son iki yılın Avrupa Birliği İlerleme Raporları'nda da görüleceği üzere kalıcı istihdam imkânları yaratmaması açısından eleştirilmektedir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen saha araştırmasıyla elde edilen bulgular konuya ilişkin literatür taramasında elde edilen bu bilgilerle de desteklenir niteliktedir. Araştırma sonuçlarına göre bölgedeki Romanların tamamına yakınının enformel sektörde istihdam edildikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların yaklaşık olarak dörtte üçünün çalıştıkları işten memnun olmadıkları gözlenmektedir. Günlük ve haftalık çalışma saatleriyse yüksek konumdadır. Katılımcıların birçoğu haftalık izin yapmadıklarını ya da geç saatlere kadar çalıştıklarını belirtmişlerdir. Enformel istihdama bağlı olarak sigortalılık ve sendikalılık oranları oldukça düşüktür. Ayrıca çalışanların yarıdan fazlasının 5 yılın altında sigortalılık süresine sahip olduğu görülmektedir. Bu durum genel olarak yapılan işlerin düzensiz ve süresiz oluşunu göstermektedir.

Bölgede yaşayan Romanların çalışma koşullarında sağlık ve güvenlik açısından eksiklikler tespit edilmiştir. Yapılan işlerin ağırlıklı olarak beden gücü gerektiren işler olması bu durumu etkiler niteliktedir. Çalışanlar arasında hurdacılık, toplayıcılık ve hamallık mesleğine sahip olanların oranı yüksektir. Özellikle hurdacılar ve toplayıcılar çöplerden elde ettikleri metal, plastik, kağıt vb. atıkları toplarken maske ve eldiven kullanmadıklarını ifade etmiştir. Hamallık gibi güç gerektiren mesleklerde çalışanlarsa

genellikle uzun çalışma sürelerinin bedenleri üzerinde yarattığı yıpratıcı etkiden şikayetçi olmaktadır.

Araştırmada katılımcıların yaklaşık dörtte birinin asgari ücretin altında bir aylık gelire sahip oldukları tespit edilmiştir. Asgari ücret üzerinde bir aylık gelire sahip olanlarınsa genellikle ücretsiz aile işçilerinin katkılarıyla bu gelir düzeyine ulaştıkları görülmektedir. Bölgedeki Romanların yaklaşık %80'i gelirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak konusunda yeterli olmadığı görüşündedir. Bu durum Romanların yoksulluğa bakış açıları bağlamında değerlendirildiğinde katılımcıların yaklaşık %77'si kendini yoksul olarak nitelemektedir. Bu yoksulluğa neyin sebep olduğu sorulduğunda eğitim seviyesi, ayrımcılık, sosyal dışlanma, sosyal yardımların eksikliği ve yapılan mesleğin yoksulluk üzerindeki etkisi ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların tamamına yakını yaptıkları meslekleri yoksulluğun temel sebepleri arasında göstermektedir.

Araştırmada Roman kimliğinin düzgün işlere erişim ve ücret düzeyleri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar yapılan iş başvurularında Romanların dış görünüş ve konuşma biçimleri nedeniyle tercih edilmediklerini belirtmektedir. Ayrıca çalışma ortamında Roman olmayanlarla aralarında ücret ve statü farklılıkları olduğu ifade edilmiştir. Bu durum Romanların kendilerini istihdam piyasalarından soyutlayarak yaşadıkları mahallede enformel istihdama yönelmesine neden olmaktadır.

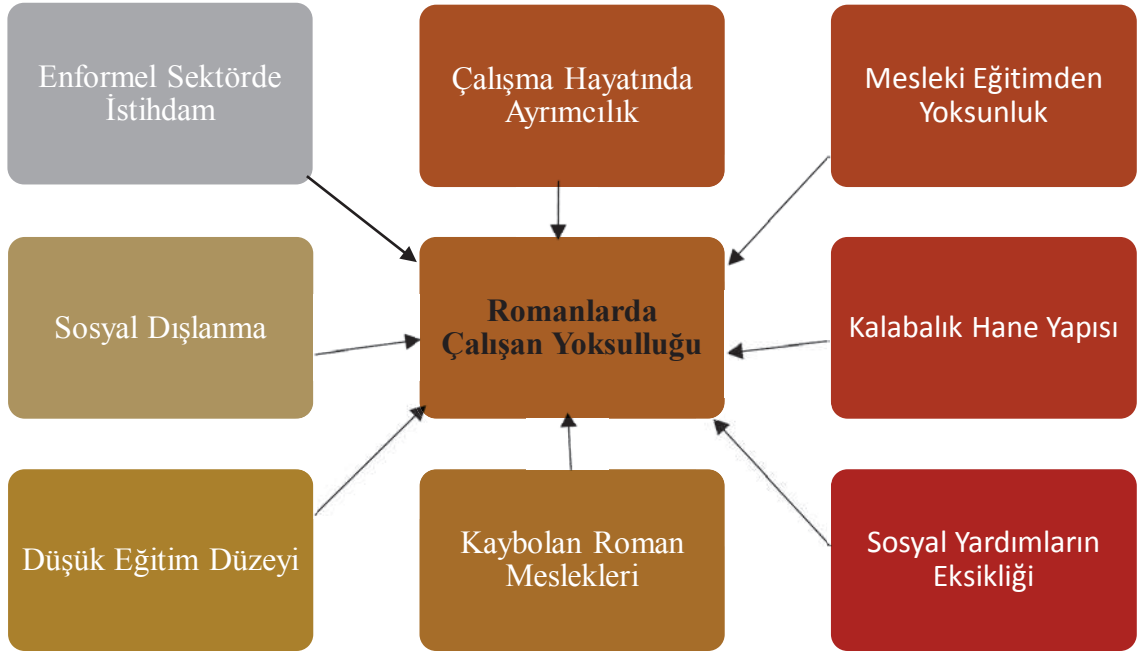
Gelir düzeyinin düşüklüğü bölgedeki Romanların önemli bir kısmını geçimlerini sağlayabilmek adına ikinci bir iş yapmaya yönlendirmektedir. Düzenli gelir getiren işlerde çalışanların ikinci bir iş yapmaya gerek duymadıkları görülmektedir. Ancak hurdacılık, toplayıcılık ve hamallık gibi işlerde çalışanlar bu işlerin mevsim koşullarından önemli ölçüde etkilenmesi sebebiyle ek işlere ihtiyaç duymaktadır.

Eğitim durumları dikkate alındığında katılımcıların ağırlıklı olarak lise ve üstü eğitim seviyesine sahip olmadıkları görülmektedir. Bölgede yaşayanların yarıya yakını ilköğretim mezunudur. Bu durumun temel nedenlerinden birisi çocukların hane gelirine destek olmak amacıyla erken yaşta çalışmaya başlamasıdır. Ayrıca kalabalık hane yapısı içerisinde çocukların eğitim masraflarının karşılanması güç görülmektedir. Çocuklar arasında okuldan ayrılma ve yüksek devamsızlık oranları dikkat çekmektedir. Eğitim seviyesini etkileyen bir diğer değişken özellikle kadınlar arasında görülen erken evlenme yaşdır. Kadınların önemli bir kesimi 15-19 yaş aralığında ilk evliliklerini

gerçekleştirmektedir. Bu durum ilköğretimi bitiren kadınların lise eğitimine devam etmeleri konusunda bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca bölgede yaşayan Romanların belediye, valilik, üniversite gibi kurumların yürüttükleri mesleki eğitim programları hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir. Formel sektörde istihdam edilebilmek adına önemli olan bu mesleki eğitim programlarına katılım oranları yeterli düzeyde değildir.

Araştırma kapsamındaki hanelerde yaşayan kişi sayısı ile kişi başına düşen gelir miktarı arasında ters orantı bulunmaktadır. Çalışan yoksulluğunun boyutlarını tespit edebilmek için hanede kaç kişinin yaşadığı, bu hanenin toplam gelir miktarı ve kişi başına düşen gelir miktarının tespit edilmesi önemlidir. Araştırmada hanelerin toplam gelirleri ortalama 1750,6 TL olarak tespit edilmiştir. Hanelerde yaşayan bireyler arasında kişi başına düşen ortalama gelir miktarıysa 343,1 TL'dir. Ortalama 5,1 kişinin yaşadığı bu hanelerde çalışan bireylerin ortalamasıysa 2,1 kişidir. Genel tabloya bakıldığında hanelerin ortalama toplam gelirleri (1750,6 TL) hanelerde ortalama çalışan sayısına (2,1 kişi) bölündüğünde çalışan bireylerin ortalama 833 TL gelir elde ettikleri görülmektedir. Bu durum her ne kadar çalışan bireylerin asgari ücrete yakın* bir gelir elde ettiklerini gösterse de hanedeki diğer bireylerin katılımıyla bu gelir seviyesi 343,1 TL'ye gerilemektedir. Günlük olarak değerlendirildiğinde bu miktar kişi başına yaklaşık olarak ortalama 11 TL'lik bir gelire karşılık gelmektedir. Yapılan gözlemlerde miktarın bölgedeki Romanların yoksullukla mücadele etmelerine noktasında yetersiz kaldığı gözlenmiştir. Bu durum günlük 1.25\$, 2\$ ve 4.3\$ gibi ulusal ve uluslararası karşılaştırma karşılaştırmalarda kullanılan yoksulluk sınırlarının durumun boyutlarını ortaya koymak konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Bölgedeki Romanların bu seviyelerin üzerinde bir günlük gelir elde etmelerine rağmen yoksullukla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. İhtiyaçlarını temel ihtiyaçlar boyutunda karşılamayı bir yaşam tarzı haline getirmiş Romanların çalışan yoksulluk sınırlarının gerçekçi şekilde elde edilmesi konuya ilişkin olarak elde edilecek çalışmalara örnek oluşturacak niteliktedir. Bu bağlamda Türkiye'de çalışan yoksulluğunun boyutlarının belirlenmesi için 4.3\$'lık yoksulluk sınırının üzerinde bir sınır belirlemek sonuçların toplumsal tabanı temsiliyeti açısından faydalı görülmektedir.

* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre Temmuz 2014 itibariyle 18 yaşından büyük bireyler için belirlenen net asgari ücret miktarı 891,03 TL'dir (<http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/cgm.portal?page=asgari>).

Şekil 2.
Romanlarda Çalışan Yoksulluğunu Etkileyen Faktörler

Şekil 2’de saha araştırması verilerine dayanarak Romanlarda çalışan yoksulluğunu etkileyen faktörler gösterilmiştir. Bu faktörlerin bir kısmı sadece Romanlar için geçerli olmayan, literatürde genel olarak çalışan yoksulluğuna neden olarak gösterilen unsurlardan oluşmaktadır. Ancak bu unsurların Romanlar arasında yarattığı etki boyutları farklılık göstermektedir. Ayrıca belirtilen faktörler tek başına çalışan yoksulluğuna yol açmamakta olup birbirleriyle etkileşim halindedir. Örneğin Enformel sektörde istihdam; sosyal dışlanma, düşük eğitim düzeyi, mesleki eğitimden yoksunluk, çalışma hayatında ayrımcılık ve kaybolan Roman mesleklerinin etkisi altında gerçekleşmektedir. Benzer şekilde sosyal dışlanma; düşük eğitim düzeyi, çalışma hayatında ayrımcılık ve enformel sektörde istihdam gibi faktörler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak tüm bu değişkenler incelendiğinde bölgedeki Romanların önemli bir kısmının ILO’nun düzgün iş göstergelerini karşılayacak bir çalışma ilişkisinden yoksun oldukları görülmektedir. Bu durum sadece ücret düzeylerinin düşük olmasıyla ortaya çıkmamaktadır. Yapılan işlerin güvencesiz oluşu, elde edilen gelirin düzensizliği, sigortalılık ve sendikalılık oranlarındaki düşüklük, çalışma yaşamında ayrımcılık, sosyal dışlanma, hane yapısı, eğitim seviyesinin düşüklüğü, mesleki eğitim

ve beceriden yoksunluk ve sosyal yardımlardan yeterince yararlanamama gibi etkenler bölgede yaşayan Romanları çalışan yoksulluklarına bir bütün halinde etki etmektedir.

Araştırmada elde edilen verilere göre Romanlarda çalışan yoksulluğuyla mücadele edilmesi için tespit edilen eksiklikler ve çözüm önerileri şu şekildedir:

- Romanlar arasında eğitim seviyesinin artırılması için projeler üretilmelidir: İstihdam piyasalarında düzgün işlere erişim ve pazarlık güçlerinin artırılması için Romanların eğitim seviyelerinin artırılması gerekmektedir. Çocukların erken yaşlarda çalışmaya başlamaları Romanlar arasında düşük eğitim seviyesini nesilden nesile aktarılan bir sorun haline getirmektedir. Bu konuda öncelikle valilik, kaymakamlık, belediye, Sakarya Romanlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından Roman ailelerine yönelik bilgilendirme toplantıları düzenlenmelidir. Katılımın sağlanması için toplantıları Roman mahallelerinin içinde yer alan alanlarda gerçekleşmesi uygun olacaktır. Bu durum ayrıca Romanlarla olan toplumsal ilişkilerin güçlenmesine de katkı sağlayacaktır. Ayrıca okula devam eden çocuklara yönelik yapılan yardımların yetersiz miktarda gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda yapılan yardımların artırılması gelecek nesillerin eğitim seviyelerinin artmasına ve yoksulluk riskinin azalmasına katkı sağlayacaktır. Üretilecek projelerin çocukları eğitim hayatına devam eden ailelerin teşvik edilmesi ve ödüllendirilmesine yönelik olması gerekmektedir. Yapılan bu destek ve teşviklerin belirli şartlar ve kontroller vasıtasıyla sürekliliklerinin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Eğitim seviyesinde sağlanan artışların Romanlar arasında sıkça görülen erken yaşta evliliklere de çözüm üretebileceği düşünülmektedir.
- Romanlara yönelik mesleki eğitim kursları açılmalı/yaygınlaştırılmalıdır: İstihdam piyasalarında yaşanan değişim ve gelişmelere ayak uydurabilmeleri adına Romanlara yönelik mesleki eğitim kursları açılmalıdır. Bu kurslar istihdam piyasalarında ihtiyaç görülen alanlara açılabilir. Ancak Romanları sahip oldukları bazı mesleklerin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya buldukları da unutulmamalıdır. Sepetçilik, demircilik bohçacılık gibi el becerisi gerektiren bazı meslekler günümüz ekonomik koşullarında fabrika ortamında üretilen ürünlerle rekabet edememektedir. Ancak Romanların kültürel farklılıklarını

korumaları ve mesleklerini devam etmeleri açısından desteklenmeleri gerekmektedir. Bu mesleklere yönelik açılacak kurslar mesleklerin gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir. Üretilen ürünlerin satımında sağlanacak uygun bir alanın oluşturulması bu doğrultuda gereklidir. Ayrıca kaymakamlık ve belediye vasıtasıyla bu alanların tanıtımı yapılarak el emeği ürünlere olan talebin artırılması sağlanmalıdır. Romanların belediye halk eğitim merkezlerinde diğer bireylere el becerilerini öğretebilecekleri kurslar düzenlenmelidir. Bu kurslar Romanlara düzenli bir gelir kaynağı sağlayabilir. Ek olarak kurslar vasıtasıyla Romanlar ve Roman olmayanlar arasındaki toplumsal etkileşim ve iletişim kuvvetlendirilebilir. Yaşam biçimlerine uygunluğu düşünüldüğünde kurslarda Romanlara yönelik müzik eğitimi verilmesi gerekmektedir. Bursa ve Kocaeli’nde belediyeler aracılığıyla benzer kurslar verilmiş birçok Romanın kalıcı bir meslek edinmeleri sağlanmıştır. Başarılı projelerin incelenerek Sakarya ili içinde benzerlerinin uygulanması gerekmektedir. Sakarya’da son yıllarda açılan mesleki eğitim kurslarının peyzaj eğitimi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak verilen eğitimlerden yararlananların sayısı yeterli düzeyde değildir. Bu doğrultuda meslek kurslarının çeşitliliği artırılarak katılımcı sayısı genişletilmelidir. Ayrıca verilecek eğitimlere yönelik bilgilendirmelerin yapılması katılım sağlanması açısından önemlidir.

- Üretilen politikalarda Romanların kendine özgü yaşam biçimleri dikkate alınmalıdır. Mikro değişkenler gözetilmeksizin üretilecek politikalar Romanların sorunlarının çözümü için beklenen etkiyi vermeyebilir. İstihdam, eğitim, konut gibi alanlarda üretilecek politikalarda Romanların yaşam biçimleri dikkate alınmalıdır. Araştırma bölgesinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm politikası bu bağlamda önem arz etmektedir. Bölgede yaşayan Romanların hiçbiri apartman dairelerine de ikamet etmemektedir. Ancak kentsel dönüşüm projesi Romanların çok katlı apartmanlara yerleştirilmelerine yönelik planlanmıştır. Mahallede bireylerin çoğu için yaşadıkları evin bahçesi ayrıca bir işyeri olarak kullanılmaktadır. Sepetçiler topladıkları tahta çubukları evinin bahçesinde örmektedir. Benzer şekilde hurdacılar ve toplayıcılar topladıkları malzemeleri evinin bahçesinde ayrıştırmakta ve biriktirmektedir. Bu istihdam biçimlerinin

apartman dairelerinde sürdürülmesi mümkün görülmemektedir. Bu durum birçok Romanın işsiz kalmasına ya da çevreye verdikleri rahatsızlıktan dolayı komşuları tarafında dışlanmasına yol açacaktır. Benzer sorunların ortaya çıkmasının engellenmesi adına bölgede Romanlara yönelik düşük maliyetli müstakil konutların inşa edilmesi daha doğru bir tercihtir. Mahallede yaşayanların büyük bir kısmı ev sahibi konumundadır. Bu tarz bir projenin üretilmesi durumunda arazi temini yönünden sıkıntı yaşanmayacaktır. Bölgede yapılacak kentsel dönüşüm projesi Roman mahallerinin çevredeki diğer vatandaşlar üzerinde yarattığı olumsuz algıyı değiştirmek adına yararlı olabilir. Ancak bu bölgelerin yeterli eğitim ve istihdam alt yapısıyla desteklenmesi gerekmektedir.

- Sosyal dışlanma ve ayrımcılığı engellemeye yönelik projeler üretilmelidir: Sosyal dışlanma ve ayrımcılık Romanların gerek eğitim alanında gerekse istihdamda karşılaştıkları sorunlar arasında yer almaktadır. Romanların ağırlıklı olarak eğitim gördükleri okullarda öğretmenlere Romanların yaşam biçimleri konusunda gerekli eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca diğer çocuklarla kaynaşabilmeleri adına Roman çocukların belirli sınıflarda toplanmaması gerekmektedir. Bölgede bazı hanelerden Roman çocukların ayrı sınıflarda toplandığı ve diğer bireylere göre ötekileştirildikleri yönünde şikayetler alınmıştır.

İstihdam piyasalarında Romanların varlığı sosyal bütünleşmenin sağlanması yönünde önemli rol oynamaktadır. Romanların yaşam biçimleri dolayısıyla düzenli çalışma saatleri olan işlere uyum sağlamakta güçlük çektikleri görülmektedir. Bu bağlamda adaptasyon sürecinin hızlandırılması adına Romanlara yönelik mesleki oryantasyon programlarının oluşturulması gerekmektedir.

- Roman derneklerinin aktif hale getirilmesi gerekmektedir: Son 10 yıldır sayıları hızla artan Roman derneklerinin yaklaşık olarak dörtte üçü aktif olarak faaliyet göstermemektedir. Sakarya Romanlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'yle yapılan görüşmelerde de benzer bir durum gözlenmiştir. Sendikalaşma oranlarının çok düşük olduğu düşünüldüğünde Romanların örgütlenme deneyimi ve bilinci kazanmaları açısından derneklerin faaliyetleri önemli konumdadır.

Dernek yöneticilerine yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi derneklerin daha aktif faaliyet göstermeleri noktasında etkili bir yöntem olarak görülmektedir. Yapılan görüşmelerde yöneticilerin proje üretme konusunda yeterli bilgi düzeyinde olmadıkları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda özellikle proje hazırlama konusunda bilgi ve tecrübe sahibi öğretim üyeleriyle Roman dernekleri arasında koordinasyon sağlanmalıdır. Böylece sorunların tespiti kadar bu sorunlara çözüm yolları üretilmesi konusunda da aşama kaydedilecektir.

- Türkiye’de Romanlara yönelik kapsamlı istatistikler yayınlanmalıdır: Romanlara yönelik yapılan araştırmalarda resmi kurumlardan veri alınamamaktadır. Etnik köken ve kültür odaklı araştırmalarda kapsamlı verilere ulaşılabilmesi için TÜİK başta olmak üzere valilikler, belediyeler ve üniversitelere önemli görevler düşmektedir. Trakya Üniversitesi bünyesinde kurulan Roman Dili ve Kültürü Araştırma Enstitüsü bu konuda atılan önemli bir adımdır. Ancak ülke genelinde geniş tabanlı araştırmaların yapılması ve sonuçlarının paylaşılması Romanlar gibi farklı kültüre sahip topluluklara ilişkin olarak yürütülecek araştırmalara ilgiliyi artıracaktır. Bu durum dezavantajlı konuları sebebiyle istihdam ve eğitim başta olmak üzere çeşitli alanlarda sorunlarla karşılaşan bu toplulukların sorunlarının çözümüne yönelik kapsamlı politika ve projelerin üretilmesine zemin hazırlayacaktır.

Benzer tedbir ve uygulamaların hayata geçirilmesi halinde araştırma kapsamındaki Romanların çalışan yoksulluğuyla mücadelede belirli bir noktaya ulaşılabilmesi mümkün olacaktır. Ancak gerçekleştirilen faaliyetlerde merkezi idare, yerel yönetimler ve STK’lar arasında koordinasyonun sağlanması gereklidir. Üretilen politika ve projelerde süreklilik sağlanmaması halinde Romanların işgücü piyasalarındaki konumunu kalıcı biçimde iyileştirmek mümkün görülmemektedir. Günlük ya da dönemsel tedbirler üzerine şekillenmiş çözüm politikalarının bölgede yaşayan Romanları daha iyi bir konuma taşıması bilimsel ve gerçekçi bir yaklaşım değildir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ACAR, C. A. (2013), “İnsan Kaynakları Planlaması ve İşgören Seçimi”, **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Beta Yay., İstanbul.
- AKTAN, C. C. (2002), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yay., Ankara.
- ALCOCK, P., MAY, M., ROWLINGSON, K. (2011), **Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar**, (Çev. Ed. Şenay Gökbayrak), Siyasal Kitapevi, Ankara.
- ANBARLI, Ş. (2007), “Sosyal Bir Kategori Olarak Romanlar ve Sosyal Dışlanmaya Bağlı Sorunları”, **İzmir Büyükşehir Bütününde Romanlar**, (Ed. Zerrin Toprak, Ömür Özmen, Gökhan Tekniker), Nobel Yay., Ankara.
- ANDREWS, P. A. (1992), **Türkiye’de Etnik Gruplar**, (Çev. Mustafa Küpüşoğlu), Tüm Zamanlar Yay., İstanbul.
- ANKER, R., CHERNYSHEV, I., EGGER, P., MEHRAN, F., RITTER, J. (2002), **Measuring Decent Work With Statistical Indicators**, ILO Pub., Geneva.
- ARAYICI, A. (2008), **Avrupa’nın Vatansızları: Çingener**, Kalkedon Yay., Bursa.
- ASSEO, H. (2004), **Çingener Bir Avrupa Yazgısı**, (Çev. Onur Türkay), Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- AYTAÇ, A., HATİPLER, M. (2013), **Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele**, Paradigma Akademi Yay., Edirne.
- AZİZ, A. (2013), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Nobel Yay., Ankara.
- BAUMAN, Z. (1999), **Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar**, (Çev. Ümit Öktem), Sarmal Yay., İstanbul.
- BİÇERLİ, M. K. (2011), **Çalışma Ekonomisi**, Beta Yay., İstanbul.
- BİNGÖL, D. (2013), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Beta Yay., İstanbul.
- BOZKURT, V. (2000), **Prütanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği**, Alesta Yay., Bursa.
- BOZKURT, V. (2012), **Endüstriyel ve Post Endüstriyel Dönüşüm-Bilgi, Ekonomi, Kültür**, Ekin Yay., Bursa.
- BUĞRA, A. (2013), **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, İletişim Yay., İstanbul.

- BYRNE, D. (1999), **Social Exclusion**, Open University Press, Buckingham.
- CHOSSUDOVSKY, M. (1999), **Yoksulluğun Küreselleşmesi-IMF ve Dünya Bankası Raporlarının İç Yüzü**, (Çev. Neşenur Domaniç), Çivi Yazıları, İstanbul.
- DAVIS, M. (2010), **Gecekondu Gezegeni**, (Çev. Gürol Koca), Metis Yay., İstanbul.
- EDROM, HYD, ERRC (2008), **Biz Buradayız Türkiye’de Romanlar Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi**, Mart Matbaacılık, İstanbul.
- FRASER, A. (2005), **Avrupa Halkları: Çingener**, (Çev. İlkin İnanç), Homer Yay., İstanbul
- GIDDENS, A. (2013), **Sosyoloji**, (Çev. Mehmet Ali Sarı ve Hüseyin Özel), Kırmızı Yay., İstanbul.
- GORZ, A. (2007), **İktisadi Aklın Eleştirisi: Çalışmanın Dönüşümü/Anlam Arayışı**, (Çev. Işık Ergüden), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- GÜNDOĞAN, N. (2007), **Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksullar**, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.
- HUBERMAN, L. (2012), **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, (Çev. Murat Belge), İletişim Yay., İstanbul.
- İBB (2004), **Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-6, Romanlar**, Gökçe Ofset, İstanbul.
- İNCİROĞLU, E. A. (2007), “Genişleyen Avrupa’da Çingenerler: Orta ve Doğu Avrupa’daki Roman Yoksulluğunun Türkiye Romanları İçin Düşündürdükleri”, **Yeryüzünün Yabancıları Çingenerler**, (Haz.Suat Kolukırık), Simurg Yay., İstanbul.
- KAYA, İ. S. (2007), “Roman Mahallelerinde Yaşam Konut İlişkisi: İzmir Örnekleme”, **İzmir Büyükşehir Bütününde Romanlar**, (Ed. Zerrin Toprak, Ömür Özmen, Gökhan Tekniker), Nobel Yay., Ankara.
- KENRICK, D. (2006), **Çingenerler Ganj’dan Thames’e**, (Çev. Bahar Tırnakçı), Homer Yay., İstanbul.
- KORAY, M. (2008), **Sosyal Politika**, İmge Kitapevi, Ankara.
- KORKMAZ, A., DULUPÇU, M., GÖVDERE, B., SONGUR, H. (2013), **Onurlu İnsan Onurlu Yaşam İçin İnsani Ücret**, İGİAD, İstanbul.
- KURTULMUŞ, N. (1996), **Sanayi Ötesi Dönüşüm**, İz Yay., İstanbul.
- LORDOĞLU, K., ÖZKAPLAN, N., (2007), **Çalışma İktisadı**, Der Yay., İstanbul.

- MAKAL, A. (2002), **Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri:1946-1963**, İmge Kitapevi, Ankara.
- MARSH, A. (2008), “Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Çingenerinin Karşılaştığı Hak İhlalleri”, **Biz Buradayız Türkiye’de Romanlar Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi**, (Ed. Ebru Uzpeder, Savelina Danova, Sevgi Özçelik, Sinan Gökçen), İstanbul.
- MARSH, A. (2008a), “Etnisite ve Kimlik: Çingenerin Kökeni”, **Biz Buradayız Türkiye’de Romanlar Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi**, (Ed. Ebru Uzpeder, Savelina Danova, Sevgi Özçelik, Sinan Gökçen), İstanbul.
- MARSH, A. (2008b), “Türkiye Çingenerinin Tarihi Hakkında”, **Biz Buradayız Türkiye’de Romanlar Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi**, (Ed. Ebru Uzpeder, Savelina Danova, Sevgi Özçelik, Sinan Gökçen), İstanbul.
- MARTINEZ, N. (1992), **Çingener**, (Çev. Şehsuvar Aktaş), İletişim Yay., İstanbul.
- MARUSHIAKOVA, E., POPOV, V. (2006), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingener**, (Çev. Bahar Tırnakçı), Homer Yayınları, İstanbul.
- ÖREN, K. (2013), **Çalışma Sosyolojisi**, Nobel Yay., Ankara.
- ÖZKAN, A. R. (2000), **Türkiye Çingeneri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- POLANYI, K. (2011), **Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, (Çev. Ayşe Buğra), İletişim Yay., İstanbul.
- PUNCH, K. F., (2011), **Sosyal Araştırmalara Giriş Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, (Ed. Zeliha Etöz), Siyasal Kitapevi, Ankara.
- RITZER, G. (2011), **Küresel Dünya**, (Çev. Melih Pakdemir), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- SABUNCUOĞLU, Z. (2013), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Beta Yay., İstanbul.
- SALLAN GÜL, S. (2002), **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (Ed. Yasemin Özdek), Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yay., Ankara.
- SAPANCALI, F. (2003), **Sosyal Dışlanma**, 9 Eylül Yay., İzmir.
- STRANGLEMAN, T., WARREN, T. (2008), **Work and Society: Sociological Approaches, Themes and Methods**, Routledge Pub., Oxford.
- STREETEN, P. (1994), **Poverty Concepts and Measurement Poverty Monitoring: An International Concern**, St. Martins’s Press, London.

- SUĞUR, N., SUĞUR, S., GÖNÇ ŞAVRAN, T., ÇETİN, O. B., AKARÇAY, E. (2010), **Eskişehir’de Çalışan Yoksullar, Enformel İstihdam ve Yoksulluk İlişkileri**, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.
- ŞENSES, F. (2013), **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yay., İstanbul.
- TALAS, C. (1976), **Sosyal Ekonomi**, S Yay., Ankara.
- TOKOL, A. (2011), **Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler**, Dora Yay., Bursa.
- TOKOL, A., ALPER, Y. (2013), **Sosyal Politika**, Dora Yay., Bursa.
- TOPRAK, Ö. (2012), **Refah Devleti ve Kapitalizm 2000’li Yıllarda Türkiye’de Refah Devleti**, İletişim Yay., İstanbul.
- TOPRAK, Z., ÖZMEN, Ö., TENİKER, G. (2007), **İzmir Büyükşehir Bütününde Romanlar**, Nobel Yay., Ankara.
- TOWNSEND, P. (1993), **The International Analysis of Poverty, Harvester Wheatsheaf**, World Bank Press, New York.
- TÜİK (2008), **Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Serisi-6**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- TÜRKDOĞAN, O. (2013), **Türkiye’nin Etnik Yapısı Sosyolojik Bir Analiz**, Çizgi Kitapevi, Konya.
- UZPEDER, E. (2008), “Türkiye’de Roman Hakları Hareketinin Gelişimi”, **Biz Buradayız Türkiye’de Romanlar Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi**, (Ed. Ebru Uzpeder, Savelina Danova, Sevgi Özçelik, Sinan Gökçen), İstanbul.
- ÜRER, L. (2012), **Roman Olup Çingene Kalmak**, Melek Yay., İstanbul.
- WACQUANT, L. (2011), **Kent Paryaları**, (Çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- YAĞLIDERE, A. (2011), **İzmir Romanları, Yaşam-Kültür-Alışkanlıklar**, Ozan Yay., İstanbul.
- YANIKDAĞ, T. (2012), “Türkiye’de Yaşayan Romanların Sorunlarına Genel Bir Bakış”, **Roman Olup Çingene Kalmak**, (Der. Levent Ürer), İstanbul.
- YONTAR, İ. G. (2007) “İzmir’de Yerleşik Romanlarda Yoksulluk Olgusu”, **İzmir Büyükşehir Bütününde Romanlar**, (Ed. Zerrin Toprak, Ömür Özmen, Gökhan Tekniker), Nobel Yay., Ankara.
- YOORS, J. (2005), **Çingeneler**, (Çev. Hale Alpman), Chiviyazıları, İstanbul.
- ZAİM, S. (1997), **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitapevi, İstanbul.

Makale ve Bildiriler

- AKGÜL, B. (2010), “Türkiye Çingenerinin Politikleşmesi ve Örgütlenme Deneyimleri”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, s.34, n.9., İstanbul.
- AKSU, M. (2006), “Romanlar ve Kimlik Sorunu”, *İkinci Uluslararası Roman Sempozyumu: Romanların Yasal Durumu*, İstanbul.
- ALAGH, K. (1992), “Problems of Employment and Poverty”, *Development Economies*, vol.30, no.2, Elsevier Pub., New York.
- KAPAR, R. (2004) “Uygun İş Bağlamında Çalışan Yoksullar”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, s.48, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.
- KAPAR, R. (2010), “Türkiye’de Çalışan Yoksullar”, *Asomedyta Kasım/Aralık 2010*, Ankara Sanayi Odası Yay., Ankara.
- KESGİN, B. (2011), “Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar”, *İş Ahlakı Dergisi*, s.7, n.4, Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği Yay., İstanbul.
- KORAY, M. (2010), “Büyüyen Yoksulluk-Yoksulluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, n.42, İstanbul.
- LAGARANGE, C., LEGENDRE, N. (2000), “The Working Poor in France: Personal And Family Factors”, *Economie et Statistique*, vol.335 no.1, Paris.
- SEN, A. (1985) “Elements of a Theory of Human Rights” *Philosophy and Public Affairs*, vol.32, no.4, Wiley Pub., Indianapolis.
- STRENGMANN-KUHN, W. (2002), “Working Poor in Europe: A Partial Basic Income for Workers”, *Bien 9. Internatioanl Congress*, Geneva.
- ÜNALDI, H. (2012), “Türkiye’de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingener”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, sayı.1, no.1., Batman.

Raporlar

- AKKAN, B. E., DENİZ, M. B., ERTAN, M. (2011), **Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Formu, İstanbul.
- BLS (2013), **A Profile of the Working Poor 2011**, Washington.
- EC (2002), **The Social Situation in European Union**, Brussels.
- EC (2004), **Joint Employment Report 2004-2005**, Brussels.
- EC (2004a), **The Situation of Roma in an Enlarged European Union**, Brussels.

- EC (2010), **Türkiye’de Romanların Durumu Türkiye’de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Sorunları**, Brüksel.
- EC (2012), **Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu**, Brüksel.
- EC (2013), **Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu**, Brüksel.
- ERCC (2012), **Türkiye- Avrupa Roman Halkları Merkezi Raporu Ülke Profili 2011-2012**, Budapeşte.
- EUROFOUND (2004), **Working Poor in the European Union, Eurofound Seminar Report**, Brussels.
- EUROSTAT (2010), **In-Work Poverty in EU**, Luxembourg.
- FORTİN, M., FLEURY, D. (2004), **A Profile on the Working Poor in Canada**, Social Development Institute, Ottawa.
- ILO (1920), **The Labour Provisions of the Peace Treaties**, Geneva.
- ILO (1999), **Report of the Director-General, Decent Work - International Labour Conference 87th Session**, Geneva.
- ILO (2002), **Decent Work and the Informal Economy**, Geneva
- ILO (2004), **Reducing the Decent Work Deficit in the Infrastructure and Construction Sectors**, Geneva.
- ILO (2006), **The ILO Decent Work Pilot Programme 2000-2005 Country Briefs**, Geneva.
- ILO (2009), **Update on Minimum Wage Developments**, Geneva.
- ILO (2011), **KILM-Poverty, Income Distribution And The Working Poor Indicators**.
- ILO (2012), **Global Employment Trends 2012**, Geneva.
- ILO (2013), **Global Employment Trends 2013**, Geneva.
- ILO (2013a), **Global Wage Report 2012-2013**, Geneva.
- ILO (2014), **Global Employment Trends 2014**, Geneva.
- OCAKLI, I. (2013), **Avrupa Birliği Ülkeleri Roman Politikaları**, Trakya Kalkınma Ajansı, Edirne.
- OECD (2004), **Employment Outlook 2004 - Employment Protection Regulation and Labour Market Performance Statistical Annex**, Paris.

PENA CASAS, M., LATTA, M. (2004), **Working Poor in European Union**, Observatoire Social European and Mia Matta Consulting Research Institute, Brussels.

REVENGA, A., RINGOLD, D., TRACY, W. M. (2002), **Poverty and Etnicity: a Cross Country Study of Roma in Central Europe**, World Bank Press, Washington.

RINGOLD, D., ORENSTEIN, M. A., (2013), **Roma in Expanding Europe Breaking the Poverty Cycle**, World Bank Press, Washington.

WHO (2008), **Understanding and Tackling Social Exclusion**, Lancaster.

İnternet Kaynakları

<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.2DAY> Erişim Tarihi, 02.06.2014

<http://edirne.bel.tr/roman-vatandaslarimiza-istihdam-amacli-egitim/3013/> Erişim Tarihi, 17.05.2014.

<http://esube.iskur.gov.tr/Meslek/meslek.aspx> Erişim Tarihi, 03.08.2014.

<http://go.worldbank.org/LGZN671T10> Erişim Tarihi, 07.04.2014.

<http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma> Erişim Tarihi, 10.03.2014.

<http://kilm.ilo.org/manuscript/kilm01.asp> Erişim Tarihi,03.01.2014.

<http://orkestra.bursa.bel.tr/muzisyen-romanlar-mektepli-olacak.html> Erişim Tarihi, 11.05.2014.

<http://povertydata.worldbank.org/poverty/country/TUR> Erişim Tarihi, 17.02.2014.

http://siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/povertymanual_ch3.pdf Erişim Tarihi, 07.02.2014.

<http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/cgm.portal?page=asgari> Erişim Tarihi, 01.08.2014.

<http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/csgeb.portal?page=haber&id=basin525> Erişim Tarihi, 12.04.2014.

http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgeb/dosyalar/istatistikler/net_brut_asgari_uc Erişim Tarihi, 17.04.2014.

<http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/statistics-overview-and-topics/underemployment/lang--en/index.htm> Erişim Tarihi,13.01.2014.

<http://www.izcagrom.com/> Erişim Tarihi, 24.04.2014.

<http://www.kocaeli.bel.tr/icerik/buyuksehir%E2%80%99den-romanlara-mesleki-%20egitim/36/22280.aspx> Erişim Tarihi, 03.04.2014.

<http://www.manisayenidenbiryasamderneği.org/feed> Erişim Tarihi, 02.04.2014.

<http://www.marmara.gov.tr/newsdetail.aspx?newsId=4510> Erişim Tarihi, 12.07.2014.

http://www.sarıyer.gov.tr/default_B0.aspx?id=249 Erişim Tarihi, 12.06.2014.

<http://www.sifirayrimcilik.net/> Erişim Tarihi, 02.05.2014.

<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/12456/Roman-Vatandaslarimize-Istihdam-Egitimi-Kurslari> Erişim Tarihi, 12.05.2014.

[http://www.toroslar-\(bld.gov.tr/haberler_index.php?sayfa=orta&detay=11235](http://www.toroslar-(bld.gov.tr/haberler_index.php?sayfa=orta&detay=11235) Erişim Tarihi, 02.04.2014.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 Erişim Tarihi, 12.01.2014.

<http://www.uzunkopru.bel.tr/arsiv/2013/8388-basin-aciklamasi> Erişim Tarihi, 12.04.2014.

<http://ysop.meb.gov.tr/dosyalar/diger%20calismalar/Risk%20altindaki%20cocuklar%20calistay%20raporu.pdf> Erişim Tarihi, 12.05.2014.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=241681&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75> Erişim Tarihi, 02.04.2014.

Diğer Kaynaklar

GÜN, S. (2010), Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İŞKUR (2013), Toplum Yararına Program Genelgesi, Ankara.

KAHRAMAN, F. (2011), Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksullar: İstanbul Sancaktepe Kemal Türker Mahallesi Üzerine Bir Araştırma, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

KILINÇ DEMİRVURAN, G. (2007), Kentsel Ölçekte Mekansal Ayrışma: Edirne Çingene Mahallesi Örneği, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

EKLER

EK 1. ANKET FORMU

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ROMANLARDA ÇALIŞAN YOKSULLUĞUNUN TEMEL ÖZELLİKLERİNİ
BELİRLEME ARAŞTIRMASI ANKET FORMU

Sayın katılımcı,

Bu anket, Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü tarafından Romanlarda çalışan yoksulluğunun temel özelliklerinin belirlenmesi, bu konudaki sorunların tespit edilerek çözüm yollarının araştırılmasına yönelik olarak yapılmaktadır. Görüşlerinizin en iyi yansıtan cevapları vererek bizlere araştırmamızda yardımcı olmanızı rica ediyoruz.

Arş. Gör. Akın ÖZDEMİR

1. Cinsiyet

Erkek

Kadın

2. Yaşınız (.....)

3. Medeni haliniz

Evli

Bekar

Dul

4. Eğitim Durumu

Okur-yazar değil

Okur-yazar

İlköğretim

Lise

Önlisans

Lisans

Lisansüstü

5. Mesleğiniz (.....)

6. İkinci bir iş yapıyor musunuz?

Evet

Hayır

Cevabınız evetse mesleğinizi belirtiniz. (.....)

Cevabınız hayırsa ikinci bir iş bulsanız çalışmak ister miydiniz?

- Kesinlikle hayır
- Hayır
- Kararsızım
- Evet
- Kesinlikle evet

7. Roman kimliğinden ötürü piyasada iş bulmakta zorluk çekiyor musunuz?

- Kesinlikle evet
- Evet
- Kararsızım
- Hayır
- Kesinlikle hayır

8. Çalıştığınız işten memnun musunuz?

- Hiç memnun değilim
- Memnun değilim
- Kararsızım
- Memnunum
- Çok memnunum

9. Kaç yıldır çalışıyorsunuz? (.....yıl.....ay)

10. Haftalık kaç saat çalışıyorsunuz? (..... saat)

11. Sosyal sigortanız var mı? Cevabınız evetse süre belirtiniz.

- Evetyıl.....aydır sosyal sigortalıyım
- Hayır

12. Herhangi bir sendikaya üye misiniz? Cevabınız evetse süre belirtiniz.

- Evetyıl.....aydır bir sendikaya üyeyim
- Hayır

13. Çalıştığınız ortamı sağlık ve güvenlik konularında güvenli buluyor musunuz?

- Hiç güvenli bulmuyorum
- Güvenli bulmuyorum
- Kararsızım
- Güvenli buluyorum
- Çok güvenli buluyorum

14. İşinizden kaynaklı bir sağlık problemiyle karşılaştınız mı?

- Evet
- Hayır

15. Hiç iş kazası geçirdiniz mi?

- Evet
- Hayır

16. Ne kadar ücret/maaş alıyorsunuz? (.....TL)

17. Roman kimliğiniz aldığınız ücret/maaş düzeyi üzerinde olumsuz etki yaratıyor mu?

- Kesinlikle evet
- Evet
- Kararsızım
- Hayır
- Kesinlikle hayır

18. İşinizden aldığımız ücret/maaş sizin ve ailenizin ihtiyaçlarını karşılamaya yetiyor mu?

- Kesinlikle hayır
- Hayır
- Kararsızım
- Evet
- Kesinlikle evet

19. Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan sosyal yardım alıyor musunuz?

Düzenlik olarak alıyorum

Yılın belirli dönemlerinde alıyorum – 1 yıl içerisinde toplam ... ay boyunca.....TL

Almıyorum

20. Eş, dost, akrabalarınızdan zekat, fitre, giysi ve gıda gibi yardımlar alıyor musunuz?

Düzenlik olarak alıyorum

Yılın belirli dönemlerinde alıyorum – 1 yıl içerisinde toplam ... ay boyunca.....TL

Almıyorum

21. Varsa yukarıdakilerin dışında diğer ek geliriniz (Kira, faiz, nafaka vb...) ne kadar? (..... TL)

22. Hanede siz dahil kaç kişi yaşıyor? (..... kişi)

Bilgi veriniz

Çalışma Durumu

Akrabalık Bağı

Yaş

Cinsiyet

Eğitim Durumu

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

23. Siz hariç hanenin toplam ücret/maaş geliri ne kadardır? (.....TL)

24. Yaşadığınız konut için kira ödüyor musunuz?

Evet

Hayır

25. Kira ödüyorsanız miktarı nedir? (.....TL)
26. Hanenin aylık gıda harcaması ortalama ne kadardır? (.....TL)
27. Hanenin aylık elektrik, su, doğalgaz/odun-kömür-tüp, telefon ve internet gibi ihtiyaçları için harcanan ortalama ne kadardır? (.....TL)
28. Hanenin aylık giyim harcaması ortalama ne kadardır? (.....TL)
29. Varsa hanenin aylık sağlık harcaması ortalama ne kadardır? (.....TL)
30. Hanenin aylık ulaşım masrafları ortalama ne kadar? (.....TL)
31. Hanede eğitim gören çocuk sayısı kaçtır? (..... kişi)
32. Hanede eğitim gören çocuklar için yapılan aylık harcama ortalama ne kadardır? (.....TL)
33. Herhangi bir sebepten ötürü çocuğunuzu okuldan aldınız mı? Cevabınız evetse nedenini belirtiniz.
() Evet () Hayır
Nedeni.....
34. Varsa yukarıdakilerin dışında yer alan hane giderlerinin miktarını belirtiniz (.....TL)
35. Kendinizi yoksul olarak görüyor musunuz?
() Kesinlikle evet
() Evet
() Kararsızım
() Hayır
() Kesinlikle hayır

36. Kendinizi yoksul olarak görüyorsanız sizce yoksulluğunuzun en önemli sebebi nedir? (Birden fazla şık işaretlenebilir).

- Eğitim seviyemin düşüklüğü
- Kalabalık bir hanede yaşıyor olmam
- Diğer insanlarla eşit imkanlara sahip olamamam
- Devletin ekonomiye yönelik politikaları
- Devlet yardımlarından yararlanamamam
- Geliri yüksek bir işe sahip olamamam
- Diğer

37. Ne kadar gelirsiniz olsaydı kendinizi yoksul olarak görmezdimiz? (.....TL)

38. Gelecekte yaşam koşullarınızın şimdiki durumunuzdan daha iyi olacağını düşünüyor musunuz?

- Kesinlikle hayır
- Hayır
- Kararsızım
- Evet
- Kesinlikle evet

39. İŞKUR, Üniversite, SGK, Valilik, Belediye vb. kurumların yürüttüğü mesleki eğitim programları hakkında bilginiz var mı?

- Kesinlikle hayır
- Hayır
- Kararsızım
- Evet
- Kesinlikle evet

Katılıyorsanız hangi mesleki eğitim kursuna katıldığınızı belirtiniz.

Eğitimin adı:

Düzenleyen kurum:

EK 2. GAZİPAŞA MAHALLESİNDEN FOTOĞRAFLAR

**Resim 1.
Sepet Üretimi**

Resim 2.
Müziyenler

Resim 3.
Demir Ustası

Resim 4.
Hurdacılıkla Uğraşan Bir Çocuk

Resim 5.
Çöplerden Toplanan Plastikler

Resim 6.
Sepet Örmek İçin Gerekli Çubukların Hazırlanışı

Resim 7.
Gazipaşa Mahallesiindeki Roman Yerleşimlerinden Genel Bir Görüntü

ÖZGEÇMİŞ

Akın ÖZDEMİR 22.08.1987’de Ankara’da doğdu. Ankara Fatih Yunus Emre Lisesi’ni bitirdikten sonra 2010’da Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünden mezun oldu. 2012’den bu yana Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışan Akın ÖZDEMİR’ in temel ilgi alanları sosyal politika, çalışma ekonomisi ve çalışma sosyolojisidir.